

НАЦІОНАЛЬНА БЕЗПЕКА і ОБОРОНА

№ 12 (36)

2002

Засновник і видавець:

УКРАЇНСЬКИЙ ЦЕНТР ЕКОНОМІЧНИХ І ПОЛІТИЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ
ІМЕНІ ОЛЕКСАНДРА РАЗУМКОВА

Президент Центру Анатолій Гриценко
Головний редактор Людмила Шангіна

Журнал зареєстровано в Державному
комітеті інформаційної політики України,
свідчення KB № 4122

Журнал видається українською
та англійською мовами
Загальний тираж
3800 примірників

Адреса редакції:
01034, м. Київ, вул. Володимирська 46,
офісний центр, 5-й поверх
тел.: (380 44) 201-11-98
факс: (380 44) 201-11-99
e-mail: info@uceps.com.ua
web-сторінка: <http://www.uceps.com.ua>

При використанні матеріалів
посилання на журнал
«Національна безпека і оборона»
обов'язкове

Редакція може не поділяти точки зору авторів

Фотографії:
Укрінформ — стор. 8, 31, 49.
Макет — Павло Войтенко,
Олександр Москаленко

Техніко-комп'ютерна підтримка —
Антон Балицький

© Центр Разумкова, 2002

З М І С Т

УКРАЇНА ТА ЄВРАЗІЙСЬКЕ ЕКОНОМІЧНЕ СПІВТОВАРИСТВО: ІНТЕГРАЦІЯ ЧИ СПІВРОБІТНИЦТВО?

(Аналітична доповідь Центру Разумкова)	2
1. ЄВРАЗІЙСЬКЕ ЕКОНОМІЧНЕ СПІВТОВАРИСТВО: ЗАСАДИ ДІЯЛЬНОСТІ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ	3
2. СТАН І ПЕРСПЕКТИВИ ВІДНОСИН УКРАЇНИ З ЄвразЕС	20
3. ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ	35

ЕКСПЕРТНЕ ОПИТУВАННЯ ЦЕНТРУ РАЗУМКОВА

ЗАРУБІЖНІ ДИПЛОМАТИ ПРО ЄвразЕС	42
Валентин ВЕЛИЧКО	42
Ігор ІВАНОВ	42
Есенгул ОМУРАЛІЄВ	43
Равіль ЧЕРДАБАЄВ	43

СТАТТІ

УКРАЇНА ТА ЄВРАЗІЙСЬКЕ ЕКОНОМІЧНЕ СПІВТОВАРИСТВО Олександр ШЛАПАК	45
ЄвразЕС ЯК ЗАСІБ КОНСЕРВАЦІЇ СТАТУСУ АУТСАЙДЕРА? Олександр СУШКО, Олесь ЛІСНИЧУК	48
ПРИЄДНАННЯ УКРАЇНИ ДО ЄвразЕС: ДОЦІЛЬНІСТЬ І МОЖЛИВІ НАСЛІДКИ Сергій ПАВЛЕНКО	51

Видання журналу здійснене за фінансового
сприяння Національно Фонду підтримки
демократії (США)

Умови отримання журналу — на нашій web-сторінці:
<http://www.uceps.com.ua/magazine/>

УКРАЇНА ТА ЄВРАЗІЙСЬКЕ ЕКОНОМІЧНЕ СПІВТОВАРИСТВО: ІНТЕГРАЦІЯ ЧИ СПІВРОБІТНИЦТВО?

Протягом більш ніж десятиріччя, що минуло з початку 1990-х років, на пострадянському просторі, всупереч існуванню СНД, загалом превалювала тенденція до дезінтеграції. Невирішеність багатьох проблем у рамках СНД спонукала лідерів окремих країн до утворення субрегіональних інтеграційних об'єднань різного типу — Митний союз, Союз Росії і Білорусі, Центральнo-азійське співтовариство, ГУУАМ та ін. Євразійське економічне співтовариство, засноване у 2000р. на базі Митного союзу, стало серед них найбільш амбітним і найбільш динамічним проектом реінтеграції держав колишнього СРСР.

Це ставить перед Україною важливі й водночас складні питання розвитку відносин з цим регіональним інтеграційним об'єднанням, значення якого з часом може зростати. Складність питання полягає не лише в узгодженні розвитку відносин з ЄвразЕС з пріоритетами офіційно задекларованого стратегічного курсу на європейську інтеграцію, але й в адекватній оцінці реальних перспектив Співтовариства, у визначенні, виходячи з національних інтересів України, оптимальних форм взаємовідносин з ним і його державами-учасницями.

Метою цієї Аналітичної доповіді є аналіз основних тенденцій розвитку ЄвразЕС, визначення проблем, що виникають у його діяльності та які має враховувати Україна у своїй політиці стосовно ЄвразЕС, а також оцінка можливих позитивних і негативних наслідків розвитку різних форм відносин України з цим об'єднанням.

Ключовими питаннями в цьому контексті є те, наскільки розвиток стосунків з ЄвразЕС може розглядатися як механізм входження України до європейських економічних і політичних структур, наскільки він може використовуватися як засіб прискорення прогресивних структурних зрушень і підвищення конкурентоспроможності української економіки.

Аналітична доповідь складається з трьох розділів.

У першому розділі розглядаються історія створення та розвитку ЄвразЕС, його основні цілі, завдання та напрями діяльності, структура та функції органів його управління, а також наводиться оцінка потенціалу ЄвразЕС та перспектив його розвитку.

У другому розділі аналізуються стан і перспективи відносин України з ЄвразЕС та його державами-учасницями, а також можливі економічні та політичні наслідки різних форм таких відносин у перспективі.

У третьому розділі наводяться загальні висновки та формулюються пропозиції, спрямовані на вироблення оптимальної позиції щодо розвитку відносин України з ЄвразЕС.

1. ЄВРАЗІЙСЬКЕ ЕКОНОМІЧНЕ СПІВТОВАРИСТВО: ЗАСАДИ ДІЯЛЬНОСТІ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Утворення в жовтні 2000р. Євразійського економічного співтовариства стало важливою подією у розвитку гео економічних та геополітичних процесів на території колишнього Радянського Союзу. Цим актом група держав-учасниць СНД заявила про свій намір переведення з теоретичної у практичну площину концепції прискореного розгортання інтеграційних процесів на пострадянському просторі, що фактично означало впровадження моделі різношвидкісної інтеграції держав-учасниць СНД та утворення в рамках Співдружності субрегіональних об'єднань країн з більш близьким баченням перспектив економічної і політичної інтеграції.

У цьому розділі аналізуються етапи створення та розвитку ЄврАзЕС, його головні завдання та напрями діяльності, структура та функції органів його управління, наводяться оцінки потенціалу та перспектив Співтовариства.

1.1 ІСТОРІЯ СТВОРЕННЯ ТА РОЗВИТКУ ЄврАзЕС

З моменту створення ЄврАзЕС минуло небагато часу, в його активі фактично відсутні крупні спільні проекти, ініційовані самим Співтовариством; нормативно-правові засади його діяльності перебувають на стадії формування. Все це ускладнює ґрунтовний аналіз результативності даного між-державного утворення, прогнозування етапів і напрямів його наступного розвитку.

Водночас, вже можна проаналізувати певні особливості Співтовариства, етапів його створення та структури, порівняно з іншими міждержавними об'єднаннями.

Митний союз

Попередником Євразійського економічного співтовариства є Митний союз, утворений **Угодою про Митний союз між Російською Федерацією та Республікою Білорусь від 6 січня 1995р.**¹, до якої 20 січня 1995р. приєдналася Республіка Казахстан², 29 березня 1996р. — Киргизька Республіка³. В той же день створена таким чином “четвірка” уклала **Договір про поглиблення інтеграції в економічній і гуманітарній сферах**, яким передбачалося утворення **єдиного митного простору**. Крім того, Договір визначав перспективну мету об'єднання — створення “співтовариства інтегрованих держав... за

умови дотримання суверенітету Сторін”. Ішлося також про узгодження зовнішньополітичного курсу держав-учасниць Митного союзу та про спільну охорону зовнішніх кордонів.

Відповідно до Договору, були створені **органи управління Митного союзу**: Міждержавна Рада (вищий орган) у складі глав держав та урядів, міністрів закордонних справ, а також голови Інтеграційного комітету (з правом дорадчого голосу); Рада глав урядів при Міждержавній Раді (створена в жовтні 1997р.); Інтеграційний Комітет (постійно діючий виконавчий орган), Міжпарламентський Комітет (орган міжпарламентського співробітництва); Рада керівників митних служб держав-учасниць Митного союзу (створена 24 лютого 1998р.).

26 лютого 1999р. на засіданні Міждержавної Ради Митного союзу були прийняті рішення про правове оформлення приєднання Республіки Таджикистан до угод про Митний союз та до Договору про поглиблення інтеграції в економічній і гуманітарній сферах⁴. Ці рішення перетворили митну “четвірку” на “п'ятірку”.

На цьому ж засіданні Міждержавної Ради, 26 лютого 1999р., керівники вже п'яти держав-учасниць Митного союзу підписали **Договір про Митний союз і Єдиний економічний простір**. Договір охопив різноманітні аспекти співробітництва, проте особливе місце в ньому посіли положення про

¹ Соглашение о Таможенном союзе от 6 января 1995г. — <http://www.eurasec.ru/establishment.htm>.

² Соглашение о Таможенном союзе от 20 января 1995г. — <http://www.eurasec.ru/establishment.htm>.

³ Договор о присоединении Кыргызской Республики к соглашениям о Таможенном союзе от 29 марта 1996г.

⁴ Решение Межгосударственного Совета Республики Беларусь, Республики Казахстан, Кыргызской Республики, Российской Федерации и Республики Таджикистан от 26 февраля 1999г. “О правовом оформлении присоединения Республики Таджикистан к Таможенным соглашениям от 5 мая и 20 мая 1995г. и к Договору об углублении интеграции в экономической и гуманитарных областях от 29 марта 1996г.” — <http://www.eurasec.ru/establishment.htm>. Рішенню передувала ратифікація Договору про поглиблення інтеграції в економічній і гуманітарній сферах Парламентом Таджикистану (1998р.).

завершення формування Митного союзу та створення Єдиного економічного простору, а також зближення та уніфікацію законодавства держав-учасниць Митного союзу.

24 вересня 1999р. на засіданні Ради глав урядів Митного союзу в Астані (Казахстан) було прийняте рішення про єдину позицію держав-учасниць Митного союзу на переговорах про приєднання до Світової організації торгівлі (СОТ). Розгляд цього питання та зазначене рішення були спричинені вступом до СОТ в односторонньому порядку Киргизької Республіки (1998р.).

26 жовтня 1999р. на засіданні Міждержавної Ради Митного союзу в Москві була затверджена Програма гармонізації національних законодавчих та інших нормативно-правових актів держав-учасниць Договору про Митний союз і Єдиний економічний простір від 26 лютого 1999р. Була прийнята також “Московська декларація”, в якій відзначалося, що Митний союз “відкритий для приєднання будь-якої держави СНД, яка визнає його принципи та готова взяти на себе в повному обсязі зобов’язання, що випливають з прийнятих документів”. Глави держав-учасниць Митного союзу висловили переконання у тому, що “п’ятірка” стане інтеграційним ядром, навколо якого в майбутньому зможуть об’єднатися й інші країни СНД.

17 лютого 2000р. на засіданні Ради глав урядів держав-учасниць Митного союзу в Москві були погоджені питання про спільний митний тариф; захисні, антидемпінгові та компенсаційні заходи й механізми їх реалізації; гармонізацію митного законодавства держав-учасниць; співробітництво в галузі взаємодії енергетичних систем.

Важливим кроком у розвитку Митного союзу стало прийняття 23 травня 2000р. на засіданні Міждержавної Ради в Мінську рішення про його перетворення на міжнародну економічну організацію і надання йому статусу суб’єкта міжнародного права. Рішенням ставилася мета — формування “на базі Митного союзу міжнародної економічної організації, наділеної функціями, пов’язаними зі вступом до СОТ, формуванням зовнішніх митних кордонів, єдиною зовнішньоекономічною політикою, тарифами, цінами та іншими складовими функціонування спільного ринку”⁵.

Менш ніж через півроку після прийняття зазначеного рішення — 10 жовтня 2000р. — главами держав-учасниць Митного союзу був підписаний Договір про заснування Євразійського економічного співтовариства⁶ та зроблена відповідна Заява⁷.

Утворення ЄврАзЕС стало прямим результатом і продовженням розвитку інтеграційного процесу в рамках Митного союзу на етапі, коли економіки його держав-учасниць вийшли з тривалої системної кризи та почали відновлювати економічне зростання — що об’єктивно дозволило ставити перед ними якісно нові завдання, пов’язані зі

здійсненням заходів, спрямованих на збільшення сукупного економічного потенціалу сторін і погоджену структурну перебудову економік, а отже — і більш тісне зближення та уніфікацію їх національних законодавств.

Рішення про створення ЄврАзЕС ґрунтувалося й на тому, що Митний союз став однією з найбільш динамічних структур у рамках СНД (див. розд. 1.3): за час його існування обсяг взаємної торгівлі Білорусі в рамках “п’ятірки” збільшився втричі, Таджикистану — вдвічі, Росії — на 51%, Казахстану — на 27%. Певною мірою це було пов’язане зі скасуванням у взаємній торгівлі тарифних і кількісних обмежень, запровадженням за більшістю позицій товарної номенклатури спільних митних тарифів, здійсненням погоджених заходів нетарифного регулювання, започаткуванням формування спільного торговельного режиму стосовно третіх країн та створення єдиної митної території. Поряд із цим, були започатковані ряд конкретних спільних проектів у гуманітарній сфері — з освіти, культури, охорони здоров’я, забезпечення соціальних прав громадян держав-учасниць Митного союзу.

Завершення формування Митного союзу та створення Єдиного економічного простору вимагають нових форм і механізмів взаємодії. І Договір про створення ЄврАзЕС, будучи прямим продовженням діяльності Митного союзу, передбачає розширення та поглиблення видів співробітництва не лише у формуванні єдиного митного простору, але й у питаннях макроекономічної, валютно-фінансової, промислової і соціальної політики.

З політичної точки зору, вирішальну роль у перетворенні Митного союзу на ЄврАзЕС, на думку багатьох аналітиків і політиків, відіграв прихід до влади в Російській Федерації В.Путіна, який активізував зусилля РФ, спрямовані на економічну

⁵ Решение Межгосударственного Совета Республики Беларусь, Республики Казахстан, Кыргызской Республики, Российской Федерации и Республики Таджикистан №77 от 23 мая 2000г. — <http://www.eurasec.ru/establishment.htm>.

⁶ Договор об учреждении Евразийского экономического сообщества от 10 октября 2000г. (г.Астана). — <http://www.eurasec.ru/establishment.htm>.

⁷ Заявление глав государств Республики Беларусь, Республики Казахстан, Кыргызской Республики, Российской Федерации и Республики Таджикистан об учреждении Евразийского экономического сообщества №79 от 10 октября 2000г. (г.Астана). — <http://www.mpa.eurasec.ru/establishment.htm>.

та політичну консолідацію на пострадянському просторі⁸. Показовою є та обставина, що саме в січні 2000р. в російській пресі з'явилися публікації, в яких порушувалися питання реанімації проекту Євразійського Союзу, запропонованого Президентом Казахстану Н.Назарбаєвим (врізка *“Проект Євразійського Союзу”*).

ПРОЕКТ ЄВРАЗІЙСЬКОГО СОЮЗУ

У 1994р. Президент Казахстану Н.Назарбаєв запропонував проект, згідно з яким країнам-членам СНД пропонувалося утворити Союз, що матиме свою столицю, громадянство, систему органів влади, єдиний економічний, культурний та оборонний простір. Фактично, Євразійський Союз планувався як менш жорстка, порівняно з єдиною державою, союзна держава, конфедерація, що могла б об'єднати всі країни-члени СНД.

Проте, в 1994р. пропозиція про створення Євразійського Союзу не була і не могла бути реалізована. Головною причиною цього, на думку багатьох дослідників, була тодішня пасивна позиція Росії, без активної ролі якої жодні позитивні інтеграційні процеси на території колишнього СРСР є принципово нездійсненними.

На початок 2000р. почали висловлюватися ідеї, що за сучасних умов Росія може ефективно ініціювати нову пропозицію про створення Євразійського Союзу, яка може знайти підтримку як серед політичної еліти країн СНД, так і серед їх населення. Вважалося, що Євразійський Союз міг би охопити країни, що належать до складу Союзної держави Росії і Білорусі та Митного союзу, а потім — залучити й інші країни СНД. Після завершення цього процесу три пострадянські інтеграційних об'єднання — СНД, Митний союз і Союзна держава — могли б об'єднатися в рамках Євразійського Союзу так само, як свого часу три європейських співтовариства (Європейське економічне співтовариство, Євроатом та Європейське об'єднання вугілля і сталі) об'єдналися в рамках Європейського співтовариства (згодом — Європейського Союзу).

Євразійське економічне співтовариство

У травні 2001р. був завершений процес ратифікації Договору про заснування ЄврАзЕС у національних парламентах держав-учасниць; з січня 2002р. почалася конкретна робота в керівних органах Співтовариства.

Керівні органи ЄврАзЕС утворені відповідно до статті 3 Договору про заснування ЄврАзЕС та на підставі принципу наступництва створених раніше органів управління інтеграцією держав-учасниць Митного союзу⁹. До керівних органів ЄврАзЕС належать: Міждержавна Рада; Інтеграційний Комітет; Міжпарламентська Асамблея (МПА); Суд Співтовариства (врізка *“Керівні органи ЄврАзЕС”*, с.6).

Слід відзначити, що Міждержавна Рада для досягнення цілей, сформульованих у Договорі про заснування ЄврАзЕС, наділена правом засновувати **допоміжні органи Співтовариства**. 15 лютого 2001р. була створена **Рада керівників центральних (національних) банків** держав ЄврАзЕС — як консультативно-дорадчий орган з правом прийняття рішень рекомендаційного характеру. Сформовані та провели перші засідання **Рада з транспортної політики** та **Рада з енергетичної**

політики на рівні керівників відповідних міністерств і відомств держав-учасниць.

Таким чином, у рамках ЄврАзЕС в основному сформовані основи організаційної структури, завданням якої є управління процесом інтеграції. Водночас, привертає увагу певний дисбаланс між органами, що забезпечують взаємодію на центральному державному рівні та на рівні окремих секторів (галузей) економіки. Це вказує на те, що процес інтеграції у ЄврАзЕС намагаються просувати переважно згори донизу, і він поки що не має належного імпульсу з боку реального або фінансового сектору економіки.

Організаційно-правове оформлення ЄврАзЕС в основному завершилося на травневому (2002р.) засіданні Міждержавної Ради затвердженням емблеми, прапора ЄврАзЕС та ряду документів, зокрема: Положення про Міжпарламентську Асамблею Співтовариства; Положення про умови та порядок прийому нових членів ЄврАзЕС; Положення про статус спостерігача при ЄврАзЕС. Одноголосно статус спостерігачів при ЄврАзЕС був наданий Молдові та Україні.

Аналіз послідовності етапів становлення ЄврАзЕС, головних положень засадничих правових актів, що регламентують його функціонування (Митних угод 1995-1999рр., Договору про поглиблення інтеграції в економічній і гуманітарній сферах 1996р., Договору про заснування ЄврАзЕС 2000р.), дають можливість з'ясувати певні **особливості Співтовариства**, порівняно з іншими міждержавними об'єднаннями, головною метою яких є економічна інтеграція.

Важливою особливістю ЄврАзЕС, **порівняно з СНД** та його Економічним союзом¹⁰, є частковий відхід у рамках ЄврАзЕС від принципу рівності всіх держав-учасниць. Відповідно до погодженої процедури (стаття 13 Договору про заснування ЄврАзЕС), рішення Інтеграційного Комітету приймаються більшістю в $\frac{2}{3}$ голосів, які розподіляються відповідно до внеску кожної держави-учасниці до бюджету Співтовариства: Росії належить 40 голосів¹¹, Білорусі та Казахстану — по 20, Киргизії і Таджикистану — по 10. При цьому, у випадку якщо за прийняття рішення проголосували чотири із п'яти Договірних Сторін, але воно не набрало більшості у $\frac{2}{3}$ голосів, то питання передається на розгляд Міждержавної Ради.

Таким чином, в Інтеграційному Комітеті фактично передбачено право “вето” для Росії. Враховуючи, що рішення Міждержавної Ради приймається консенсусом, це “вето” за сьогоdnішнього механізму не може бути подолане. **Отже, Росія має вирішальний вплив при прийнятті рішень ЄврАзЕС.**

На відміну від міждержавного об'єднання ГУУАМ, яке знаходиться лише на початковій стадії формування регіональної організації, ЄврАзЕС фактично вже сформоване як повноцінна міжнародна економічна організація. Вона створена на підставі міжнародного договору, який уже набув чинності¹², має відповідну організаційну структуру та міжнародну правосуб'єктність.

⁸ В.Путін обраний Президентом Російської Федерації 26 березня 2000р.; інаугурація відбулася 7 травня 2000р.

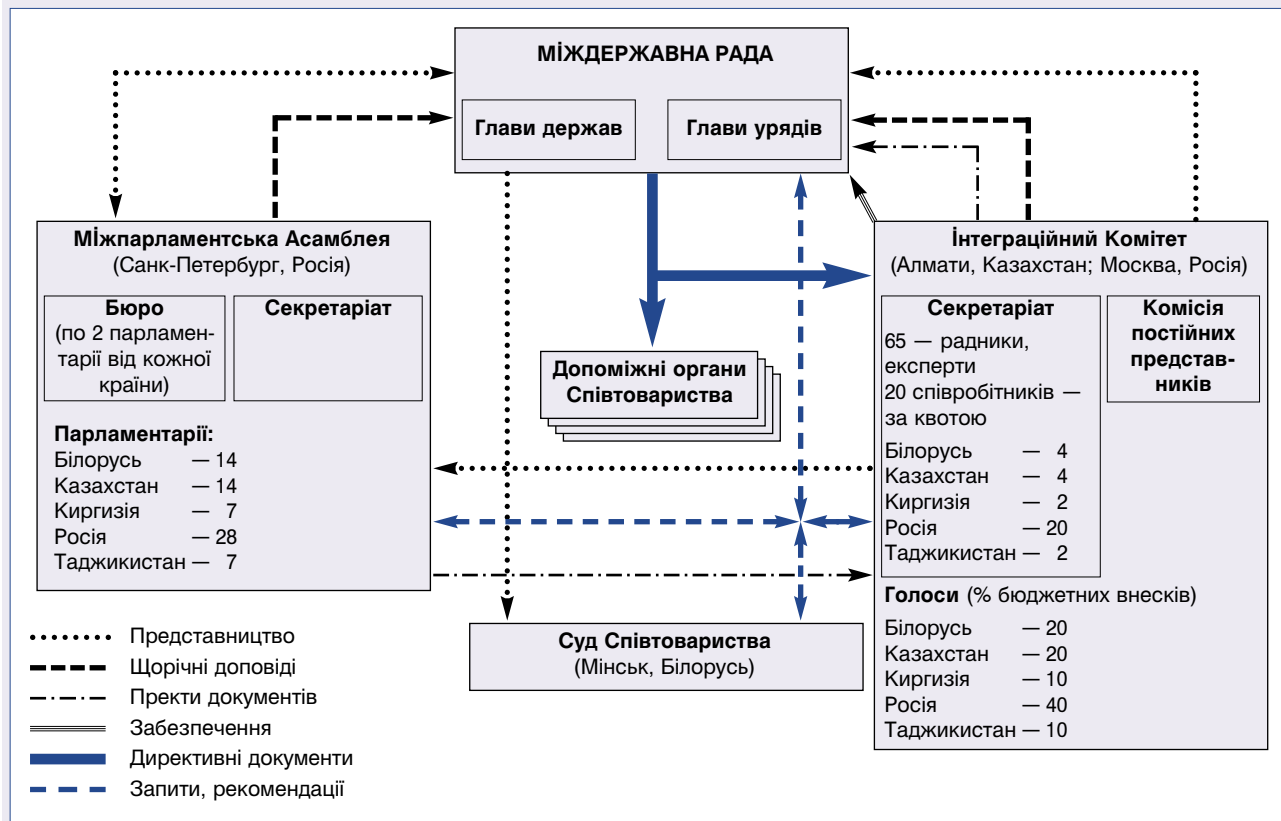
⁹ Решение Межгосударственного Совета Евразийского экономического сообщества №2 от 31 мая 2001г. “Об обеспечении преемственности органов управления интеграцией”. — <http://www.eurasec.ru/establishment.htm>.

¹⁰ І навпаки, особливістю, яка зближує порядок прийняття рішень в ЄврАзЕС з тим, що існує в ЄС.

¹¹ Якби принцип величини економічного потенціалу при визначенні квоти голосів був врахований повною мірою, то Російська Федерація могла б претендувати на квоту до 80% голосів.

¹² На цей час ЄврАзЕС очікує реєстрації договору в Секретаріаті ООН відповідно до статті 102 Статуту ООН.

КЕРІВНІ ОРГАНИ ЄврАзЕС

Міждержавна Рада — вищий орган ЄврАзЕС у складі глав держав та урядів держав-учасниць. Збирається не рідше одного разу на рік на рівні глав держав, не рідше двох разів на рік — на рівні глав урядів. Розглядає принципові питання, пов'язані зі спільними інтересами держав-учасниць, визначає стратегію, напрями та перспективи розвитку інтеграції, приймає рішення, спрямовані на реалізацію цілей і завдань ЄврАзЕС.

Голова Міждержавної Ради — Президент Республіки Казахстан Н.Назарбаєв; заступник Голови — прем'єр-міністр Республіки Казахстан І.Тасмагамбетов.

Інтеграційний Комітет — постійно діючий орган у складі заступників глав урядів держав-учасниць. Проводить засідання не рідше, ніж раз на квартал.

Головні завдання: забезпечення взаємодії органів ЄврАзЕС; підготовка пропозицій до порядку денного Міждержавної Ради та проектів рішень і документів; контроль над реалізацією рішень Міждержавної Ради.

Функції: прийняття рішень відповідно до Договору про утворення ЄврАзЕС та повноважень, делегованих Міждержавною Радою; формування бюджету та контроль його виконання; забезпечення укладення відповідних договорів та проведення єдиної політики з конкретних питань співробітництва держав-учасниць.

Голова Інтеграційного Комітету — віце-прем'єр-міністр Республіки Казахстан К.Максимов.

Секретаріат Інтеграційного Комітету — постійно діючий орган, який несе відповідальність за організацію роботи та інформаційно-технічне забезпечення Міждержавної Ради та Інтеграційного Комітету.

Секретаріат очолює **Генеральний секретар** — вища адміністративна посадова особа Співтовариства, який призначається Міждержавною Радою за поданням Інтеграційного Комітету терміном на три роки.

З листопада 2001р. Генеральний секретар Інтеграційного Комітету — Г.Рапота (Російська Федерація).

Поточну роботу в період між засіданнями Інтеграційного Комітету забезпечує **Комісія постійних представників Договірних Сторін при ЄврАзЕС**, які призначаються главами держав-учасниць і проводять засідання двічі на місяць. Інститут постійних представників є нововведенням ЄврАзЕС. Постійним представникам надані широкі повноваження — готувати порядок денний, обговорювати всі проблеми, перш ніж виносити їх на засідання Інтеграційного Комітету.

Міжпарламентська Асамблея ЄврАзЕС — орган парламентського співробітництва держав-учасниць. Розглядає питання гармонізації (зближення, уніфікації) національних законодавств і приведення їх у відповідність до договорів, укладених в рамках ЄврАзЕС, з метою реалізації завдань Співтовариства. Формується з представників, які делегуються національними парламентами.

Функції: розробка Зasad законодавства в базових сферах правовідносин, прийняття типових проектів, на основі яких розробляються акти національного законодавства.

Суд Співтовариства забезпечує однакове застосування державами-учасницями положень Договору про заснування ЄврАзЕС та інших договорів, що приймаються в його рамках, а також рішень органів ЄврАзЕС. Розглядає спори економічного характеру між державами-учасницями, що стосуються вищезазначених договорів і рішень. Формується з представників Договірних Сторін (не більше двох представників від кожної з них), які призначаються Міжпарламентською Асамблеєю за поданням Міждержавної Ради терміном на шість років.

Бюджет органів Співтовариства на 2002р. становить 83 млн. рос. рублів: внесок Російської Федерації складає 40%; Білорусі та Казахстану — по 20%; Киргизії і Таджикистану — по 10%.

Простежуються відмінності і між ЄврАзЕС та **Європейським Союзом**. З формальної точки зору, реалізація проекту ЄврАзЕС може нагадувати інтеграційний процес, що свого часу відбувався в рамках Європейського економічного співтовариства. Обидва ці процеси **базуються на одній схемі** просування: зона вільної торгівлі — митний союз — спільний ринок — економічний і валютний союз.

Проте, **за змістом** інтеграційна політика в рамках ЄврАзЕС істотно відрізняється від тієї, що здійснюється в ЄС (врізка “Порівняння засад діяльності ЄврАзЕС та ЄС”).

Зараз немає достатньої бази для прогнозування поглиблення, чи навпаки — стирання відмінностей між характером і змістом інтеграційних процесів у ЄврАзЕС та ЄС. Стосовно цієї проблеми існують різні точки зору серед самих учасників Співтовариства. Окремі висловлювання глав держав-учасниць Співтовариства можна розцінити як намір у перспективі будувати відносини в ЄврАзЕС за принципами та нормами, подібними до тих,

що діють у ЄС. Так, Президент Казахстану Н.Назарбаєв висловлювався на користь перетворення Євразійського економічного співтовариства на “**союз типу ЄС**”¹⁴.

Натомість, Президент Росії В.Путін унікає порівнянь ЄС та ЄврАзЕС, зосереджуючи увагу на перспективах співробітництва двох об’єднань. Так, на травневому (2002р.) засіданні Міждержавної Ради В.Путін зазначив, що порівнювати ЄврАзЕС та ЄС на нинішньому етапі розвитку Співтовариства “для нас невіграшно”, зважаючи на різні терміни їх існування¹⁵. Проте, вважає російський Президент, мірою зміцнення ЄврАзЕС, у т.ч. в економічній сфері, можна буде говорити **про співробітництво з ЄС**. Він упевнений у тому, що “ЄС буде зацікавлений у співробітництві, з урахуванням енергетичних і транспортних можливостей ЄврАзЕС”, можливостей ринку збуту та високих технологій, а відтак — “ми будемо намагатися вибудовувати роботу в рамках ЄврАзЕС таким чином, щоб прийти до співробітництва з ЄС”¹⁶.

ПОРІВНЯННЯ ЗАСАД ДІЯЛЬНОСТІ ЄврАзЕС ТА ЄС

Критерій	ЄС	ЄврАзЕС
Етапність розвитку інтеграції	Послідовне формування єдиного митного, а згодом економічного та валютного простору протягом досить тривалого періоду з моменту утворення Європейського економічного співтовариства в 1957р. Формування політичного союзу відбулося лише в 1990-х роках.	Надзвичайно стрімкий підхід до розвитку інтеграції: перехід до вищих стадій інтеграції здійснюється за ще невіршених завдань попередніх етапів. Так, сама трансформація Митного союзу в ЄврАзЕС відбулася тоді, коли Митний союз ще не був повною мірою сформований.
Співвідношення національних і наддержавних засад у регулюванні діяльності	Постійний процес поглиблення незалежного наддержавного регулювання з добровільною (через референдум) передачею органам ЄС частини суверенітету країн у сфері економічної, валютної, зовнішньої політики. Спільні інститути Союзу не є продовженням інституцій жодної окремої країни-учасниці, хоча великі країни-учасниці мають більший вплив на прийняття рішень у рамках ЄС. Підтвердженням такого підходу є, зокрема, впровадження нової європейської валюти — євро, замість національних валют.	Превалює реалізація політики територіального поширення норм однієї з держав-учасниць: норми, що діють у Росії, просто поширюються на решту країн, а постійно діючі міждержавні органи досі не наділені реальною владою. Підтвердження цьому можна побачити, зокрема, в питаннях про: вироблення спільної позиції країн стосовно вступу до СОТ (за основу буде братися позиція Росії); уніфікацію транспортних тарифів (на зразок російських); вироблення спільної митної політики (яка фактично буде співпадати з російською); валюту міжнародних розрахунків (у якості якої передбачається запровадити російський рубль) ¹³ .
Співвідношення між розвитком спільних інституцій та інтенсивністю взаємних відносин	Інституціоналізація відносин розвивалася паралельно із значним прогресом у розвитку взаємних економічних, соціальних, політичних відносин країн-учасниць і відповідала новим завданням, що поставали в цьому зв’язку. Спільні інститути реалізують крупні спільні проекти розвитку ЄС, зокрема — у високотехнологічній сфері.	Розвиток інституцій має явно випереджаючі темпи, порівняно з розвитком системи взаємних відносин, які в багатьох компонентах (наприклад, взаємні інвестиції, імпорт новітніх технологій) не відіграють вирішальної ролі для розвитку держав-учасниць. У ЄврАзЕС поки що фактично не здійснюються крупні економічні проекти, ініційовані самою цією організацією.
Співвідношення макро- та мікроекономічних підходів у розвитку інтеграції	Розвиток інтеграції значною мірою був взаємодоповнюючим процесом, що відбувався паралельно на макро- (рівні держав) та мікроекономічному (рівні компаній) рівнях.	Поки що явно переважають макроекономічні підходи, зі значною присутністю суто політичних питань, які, власне, є підґрунтям політичного союзу держав. Національні компанії держав-учасниць мають свої власні стратегії розвитку, часто відмінні від проголошених цілей інтеграції.

¹³ Гриневиц А. Пугающая привлекательность ЕвразЭС. Экономические последствия присоединения Украины. — Компаньон, 2002, №45, с.13. Див. також: Заседание Межгосударственного Совета ЕвразЭС. — <http://www.eurasec.ru/establishment.htm>.

¹⁴ Див.: Панфилова В., Ханбабян А. Сообщество может прийти на смену Содружеству. — Независимая газета, 14 мая 2002г., с.6.

¹⁵ Див.: Константинов А. ЕвразЭС как локомотив постсоветской интеграции. — <http://www.strana.ru/print/134146.html>.

¹⁶ Див.: Панфилова В., Ханбабян А. Сообщество может прийти на смену Содружеству. — Независимая газета, 14 мая 2002г., с.6.

У контексті проблеми відмінностей між ЄС та ЄврАзЕС, слід звернути увагу також на те, що процес узгодження (гармонізації, уніфікації) національних законодавств у рамках ЄврАзЕС, попри те, що сам цей механізм нагадує аналогічну діяльність у рамках ЄС, не є процесом, спрямованим на всеосяжну адаптацію законодавчої бази ЄврАзЕС до чинного законодавства Європейського Союзу.

Узагальнюючи наведене вище, можна виокремити три головні особливості стратегії інтеграції у рамках ЄврАзЕС, що виникли зі складного комплексу помилок і досягнень, якими супроводжувалися інтеграційні процеси в рамках СНД.

По-перше, зроблена ставка на різношвидкісну інтеграцію, що передбачає утворення інтеграційного ядра з держав, які мають найбільш близькі погляди на вирішення проблем державної незалежності та розвитку міждержавних відносин. Успіхи (поки що потенційні) союзу цих держав могли б стати мотивом для приєднання до нього інших учасниць СНД (Молдови, України, а в перспективі й решти), що забезпечило б територіальне розширення ЄврАзЕС.

По-друге, стрижнем інтеграційного процесу в ЄврАзЕС є політичні рішення владної еліти держав-учасниць, що приймаються в умовах тісного зв'язку між владними структурами з виразно централізованими функціями управління та сферою бізнесу. За цих умов, першочерговому вирішенню підлягають проблеми макrorівня (створення спільних міждержавних інститутів, гармонізація законодавства, координація економічної політики тощо), після чого (або паралельно, проте з певним запізненням) до прийнятих політичних рішень "дотягуються" елементи мікрорівня (інтереси суб'єктів економічної діяльності, коопераційні зв'язки, фінансові процедури тощо). В цьому полягає одна з головних відмінностей процесу становлення ЄврАзЕС від процесу створення й розвитку ЄС, де об'єднувалися країни з незалежною від держави сферою бізнесу та розвинутим громадянським суспільством, які керувалися реальними інтересами суб'єктів мікрорівня та ініціативами, порушеними низу.

По-третє, в рамках ЄврАзЕС Росія, за рахунок значно більшого економічного потенціалу та потужних економічних важелів, має значно більший вплив, ніж ті 40 голосів, якими вона володіє в рамках Інтеграційного Комітету на підставі своєї частки внесків до бюджету Співтовариства. Співтовариство є для Росії засобом: (а) створення на теренах СНД простору для просування власних національних інтересів; (б) посилення політико-економічних позицій у стосунках з ЄС, США та провідними міжнародними організаціями.

1.2 ГОЛОВНІ ЦІЛІ, ЗАВДАННЯ, НАПРЯМИ ТА ПРОМІЖНІ РЕЗУЛЬТАТИ ДІЯЛЬНОСТІ ЄВРАЗЕС

Аналіз установчих документів і практики становлення ЄврАзЕС дозволяє з'ясувати його головні цілі та завдання, визначити основні

напрями його діяльності та окреслити результати, яких досягло Співтовариство за час свого існування.

Цілі та завдання ЄврАзЕС

Головна мета ЄврАзЕС визначена в договорі про його заснування та полягає у "формуванні Договірними Сторонами Митного союзу та Єдиного економічного простору"¹⁷. У свою чергу, цілями формування Митного союзу визначено:

- ❖ забезпечення спільними діями соціально-економічного прогресу своїх країн шляхом усунення між ними перешкод для вільної економічної взаємодії між господарськими суб'єктами;

- ❖ гарантування стійкого розвитку економіки, вільного товарообміну та добросовісної конкуренції;

- ❖ зміцнення координації економічної політики держав-учасниць та забезпечення всебічного розвитку національного народного господарства;

- ❖ створення умов для активного виходу держав-учасниць Митного союзу на світовий ринок¹⁸.

Зазначені цілі були конкретизовані в ряді головних завдань ЄврАзЕС, викладених у Заяві про заснування Співтовариства (врізка "Головні завдання ЄврАзЕС"¹⁹).

Узагальнюючи цілі й завдання ЄврАзЕС та беручи до уваги зазначені вище особливості процесу його становлення, можна дійти висновку, що метою Співтовариства є створення на теренах СНД конкурентоспроможного суб'єкта міжнародної економічної і політичної діяльності — привабливого партнера для провідних країн і міжнародних організацій. Його головними рисами мають бути: єдиний економічний простір; спільна політика економічної безпеки; скоординована зовнішньоекономічна політика держав-учасниць; спільні законодавчі засади; тісне співробітництво в гуманітарній сфері.

¹⁷ Договір об утворенні Євразійського економічного союзу, стаття 2.

¹⁸ Соглашение о Таможенном союзе от 6 января 1995г., стаття 1.1.

¹⁹ Джерело: Заявление глав государств Республики Беларусь, Республики Казахстан, Кыргызской Республики, Российской Федерации и Республики Таджикистан об учреждении Евразийского экономического сообщества №79 от 10 октября 2000г.

ГОЛОВНІ ЗАВДАННЯ ЄврАзЕС

У сфері зовнішньоторговельної і митної політики:

- ❖ завершення оформлення в повному обсязі режиму вільної торгівлі, формування єдиного митного тарифу та єдиної системи заходів нетарифного регулювання;
- ❖ запровадження узгодженої системи преференцій;
- ❖ встановлення спільних правил торгівлі товарами та послугами, а також їх доступу на внутрішні ринки;
- ❖ вироблення узгодженої позиції держав-учасниць у взаєминах із СОТ та іншими міжнародними економічними організаціями;
- ❖ запровадження уніфікованого порядку валютного регулювання та валютного контролю;
- ❖ створення механізму ефективного функціонування платіжно-розрахункових відносин;
- ❖ створення загальної уніфікованої системи митного регулювання, в рамках якої діють уніфіковані правила митного оформлення та митного контролю, застосовуються єдині митні режими;
- ❖ забезпечення економічної безпеки на зовнішніх кордонах Співтовариства, боротьба з контрабандою та іншими видами митних правопорушень;
- ❖ зміцнення та облаштування зовнішніх кордонів Співтовариства.

У сфері економічної політики:

- ❖ здійснення узгодженої структурної перебудови економік;
- ❖ розробка та реалізація спільних програм соціально-економічного розвитку;
- ❖ створення спільної платіжної системи;
- ❖ забезпечення взаємодії валютно-фінансових систем;
- ❖ створення рівних умов для виробничої і підприємницької діяльності;
- ❖ формування спільного ринку транспортних послуг і єдиної транспортної системи;
- ❖ формування спільного енергетичного ринку;
- ❖ проведення спільних досліджень і розробок за пріоритетними напрямками науки та технологій;
- ❖ створення рівних умов для доступу на ринки Сторін іноземних інвестицій;
- ❖ створення уніфікованої системи правового регулювання, формування та діяльності фінансово-промислових груп на багатосторонній і двосторонній засадах.

У соціально-гуманітарній сфері:

- ❖ гармонізація національних систем освіти, розвитку науки та культури;
- ❖ гармонізація національних систем забезпечення мінімальних соціальних стандартів;
- ❖ надання громадянам держав-учасниць Співтовариства рівних прав в отриманні освіти та медичної допомоги на всій його території.

У правовій сфері:

- ❖ зближення та гармонізація національних законодавств;
- ❖ створення механізму узгодження прийняття національних законодавчих та інших нормативних правових актів державами-учасницями з питань, що стосуються зобов'язань сторін у рамках ЄврАзЕС;
- ❖ синхронізація термінів виконання внутрішньодержавних процедур за договорами, укладеними в рамках ЄврАзЕС;
- ❖ забезпечення взаємодії правових систем держав-учасниць з метою створення спільного правового простору в рамках Співтовариства.

Напрями та проміжні результати діяльності ЄврАзЕС

Відповідно до поставлених цілей і завдань, діяльність Співтовариства концентрується на наступних напрямках.

Формування єдиного економічного простору. Цей напрям охоплює кілька взаємопов'язаних складових, головними з яких є: формування єдиного митного, фінансового, податкового, енергетичного, транспортного простору. Формування єдиного економічного простору передбачається досягти до 2005р.

❖ **Формування єдиного митного простору.** У вересні 2001р. на засіданні Міждержавної Ради її Голова, Президент Казахстану Н.Назарбаєв представив план розвитку Співтовариства, згідно з яким у 2004р. мають бути уніфіковані митні правила та здійснений перехід на єдину схему митного контролю, а в 2010р. — скасований митний контроль на спільних кордонах.

На цей час вирішені або знаходяться в процесі вирішення наступні питання, пов'язані з формуванням єдиного митного простору.

Правові передумови формування єдиної митної території обговорені під час засідання Міжпарламентської Асамблеї ЄврАзЕС 25 березня 2002р.

Підписана угода про розробку механізму захисту внутрішніх ринків держав-учасниць ЄврАзЕС шляхом **незастосування спеціальних захисних, компенсаційних та антидемпінгових заходів у взаємній торгівлі** (засідання Міждержавної Ради, 13-14 травня 2002р.).

Затверджений Базовий перелік **спільного митного тарифу** та мінімальні ставки на підакцизні товари, що виробляються та ввозяться на митні території держав-учасниць Співтовариства (засідання Міждержавної Ради 31 травня 2002р.).

Обговорені питання: координації дій шляхом уніфікації порядку сплати мита; створення системи автоматизованого обміну інформацією; впровадження типових технологічних схем митного контролю; переміщення товарів під митним контролем; норми вивозу іноземної валюти громадянами держав ЄврАзЕС до третіх країн; контролю над оборотом алкоголю та тютюнових виробів; митного оформлення поклажі та вантажів при залізничних перевезеннях (засідання Ради керівників митних служб при Інтеграційному Комітеті ЄврАзЕС 17 червня 2002р.).

20 вересня 2002р. на засіданні Міждержавної Ради на рівні глав урядів в Астані обговорене **питання про впровадження спільного митного тарифу**.

Загалом, у рамках ЄврАзЕС вже узгоджено 60% ставок зовнішнього імпортного тарифу, що покривають приблизно 50% товарообороту країн ЄврАзЕС; за 15% ставок розбіжності не перевищують 5%²⁰. Досягнута уніфікація правил митного оформлення транзитних товарів, процедур митного супроводу, перевезення товарів митними перевізниками.

Разом з тим, остаточний перехід до єдиних заходів забезпечення сплати митних платежів є ускладненим

²⁰ Див.: ЄврАзЕС может развалиться, если Россия вступит в ВТО. — Коммерсантъ, 29 июля 2002г. — http://www.wto.ru/ru/press.asp?msg_id=2375.

через особливості валютного та податкового регулювання, банківських систем, цивільного законодавства кожної з держав-учасниць Співтовариства.

❖ **Здійснення узгодженої структурної політики.** Основним документом у цій сфері, що у рамковому варіанті обґрунтовує **стратегію розвитку Співтовариства до 2005р.**, є затверджені Міждержавною Радою 10 жовтня 2000р. *“Заходи з реалізації Основних напрямів проведення узгодженої структурної перебудови економік на 2000-2005рр. держав-учасниць Договору про Митний союз і Єдиний економічний простір від 26 лютого 1999р.”*²¹ Серед них слід виокремити, перш за все, розробку програм скоординованого розвитку взаємодоповнюючих галузей — металургії, машинобудування, хімічної, нафтохімічної, електронної, легкої промисловості, виробництва сільськогосподарської техніки.

❖ **Здійснення спільної енергетичної політики.** У квітні 2002р. на першому засіданні Ради з енергетичної політики ЄвразЕС у Москві схвалений проект Основ енергетичної політики держав Співтовариства. Передбачається розробка плану спільних дій з формування **спільного енергетичного ринку держав-учасниць ЄвразЕС**, обговорення питань надання взаємної допомоги при ліквідації наслідків стихійних лих та аварій на об'єктах електроенергетики держав СНД, протоколу про митне оформлення та митний контроль електроенергії, що переміщується між державами-учасницями ЄвразЕС.

❖ **Створення єдиного фінансового простору** в рамках ЄвразЕС передбачається у найближчій перспективі. Це зумовлюватиме відповідну зміну валютного регулювання та правил реєстрації капіталу, гармонізацію законодавства про цінні папери, розробку механізмів інфраструктурного та технологічного забезпечення інтеграції у цій сфері.

У частині валютного регулювання **передбачається скасування обмежень на рух капіталу** на пріоритетних напрямках розвитку фінансових ринків, прийняття на міждержавному рівні зобов'язань про репатріацію виручки інвесторів-нерезидентів (як мінімум, у валюті країни інвестора) та досягнення довгострокової стабілізації курсів національних валют. Передбачається **запровадження єдиних стандартів діяльності на фінансових ринках держав-учасниць ЄвразЕС**, включаючи стандарти торгівлі та розкриття інформації, вироблення й реалізацію єдиних правил крос-лістингу для фондових бірж держав-учасниць. У разі створення єдиного фінансового простору ЄвразЕС з'явиться потужний стимул для активізації інвестиційного співробітництва²². Як одна з кінцевих цілей фінансової інтеграції висувається формування об'єднаної системи ЄвразЕС з торгівлі цінними паперами з використанням інфраструктури національних фондових бірж і на базі єдиних технологічних стандартів. Передбачається також побудова надійних та ефективних платіжних систем транскордонних розрахунків.

Вказаний механізм взаємодії має бути закріплено у **міжурядовій угоді про співробітництво держав-учасниць ЄвразЕС на ринках цінних паперів**, що передбачає уніфікацію порядку державної реєстрації випусків (емісії) цінних паперів, розробку єдиного порядку допуску до розміщення та/або обігу цінних паперів на національних ринках, випущених нерезидентами з держав-учасниць ЄвразЕС, розробку системи єдиних принципів ліцензування професійної діяльності на ринку цінних паперів, формування єдиних підходів до розкриття інформації емітентами.

❖ **Створення спільної платіжно-розрахункової системи.** На засіданні Ради голів центральних банків держав-учасниць ЄвразЕС у 2002р. вирішено **створити спільну розрахункову структуру — Міждержавний банк**. Як вважають, його використання допоможе вирішити завдання подальшого вдосконалення платіжно-розрахункових відносин і створення єдиної платіжної системи держав-учасниць Співтовариства на базі використання національних валют²³.

Окремо слід відзначити пропозицію голови Уряду Російської Федерації М.Касьянова на засіданні Міждержавної Ради у вересні 2002р. про **запровадження рубля в якості валюти в розрахунках між суб'єктами Співтовариства**, як заходу, що може сприяти економічній інтеграції та істотному збільшенню взаємного товарообороту. Глави урядів держав-учасниць ЄвразЕС позитивно відреагували на цю пропозицію, і найближчим часом це питання буде детально опрацьовано.

Формування спільної політики забезпечення економічної безпеки ЄвразЕС. Цей напрям охоплює наступні заходи: аналіз ситуації; регулювання інтенсивності переміщення товарів, транспортних засобів і людей через пункти пропуску; забезпечення технічної оснащеності пунктів пропуску; боротьби з контрабандою, незаконною міграцією, тероризмом, організованою злочинністю.

У межах цього напрямку прийняті: (1) план здійснення комплексного аналізу стану справ на зовнішніх кордонах ЄвразЕС (засідання Міждержавної Ради, 26 лютого 2002р.); (2) Засади прикордонної політики держав-учасниць ЄвразЕС, які встановлюють єдині підходи до цілей, завдань, принципів, основних напрямів і механізмів реалізації прикордонної політики (засідання Міждержавної Ради, травень 2002р.).

Останнім часом на порядок денний висуваються **питання про укладення договору про спільну охорону зовнішніх кордонів ЄвразЕС**, а також усунення внутрішніх кордонів. Ці заходи мають стати базою для утворення єдиної митної території, де товари, послуги, капітали та люди перемішатимуться вільно.

За повідомленнями²⁴, згідно з розробленою стратегією розвитку ЄвразЕС до 2015р., з 2004р.

²¹ Докладно див.: Войтович А.П., Марышев А.Н. От Таможенного союза — к Евразийскому экономическому сообществу. — Вестник Межпарламентской Ассамблеи, 2002, №1, с.273-286.

²² Захаров А. Рынки ЕвразЭС на пути к объединению. — Известия, 5 июля 2002г., <http://www.micex.ru/off-line/pubdocs/publication/180.doc>.

²³ Акашев Д., Жамадбаев Е., Газабеков А. От декларации к делам. — Континент, 2002, №1, <http://www.continent.kz/2002/01/08.html>.

²⁴ Див.: <http://www.cvi.kz/text/Konference/NATO/Muzaparova.html>.

передбачається перехід на узгоджену систему заходів, що забезпечуватимуть економічну безпеку Співтовариства:

❖ до 2005р. будуть впроваджені загальні підходи до узгодженої прикордонної політики, розвинуте багатостороннє прикордонне співробітництво;

❖ до 2006р. планується закінчити облаштування пунктів пропуску на зовнішніх кордонах держав-учасниць ЄврАзЕС;

❖ до 2010р. мають бути завершені повне облаштування та організація узгодженої охорони зовнішніх кордонів країн Співтовариства, створення єдиної системи управління митними службами. Має бути скасований митний контроль на кордонах між державами-учасницями ЄврАзЕС;

❖ до 2015р. буде створена єдина система управління прикордонними службами держав-учасниць Співтовариства.

Координація зовнішньоекономічної політики стосовно третіх сторін. У рамках ЄврАзЕС визначений перелік товарів, до яких держави-учасниці ЄврАзЕС застосовують заборону чи обмеження на ввіз і вивіз у торгівлі з третіми країнами. Так, на засіданні Комісії з митно-тарифного і нетарифного регулювання ЄврАзЕС (2 квітня 2002р.) йшлося про затвердження списку так званих чутливих товарів (що не випускаються, або випускаються в недостатній кількості, але є вкрай необхідними для населення чи виробництва) для держав-учасниць ЄврАзЕС, а також про впровадження погоджених вилучень з режиму вільної торгівлі держав-учасниць ЄврАзЕС у їх економічному співробітництві з іншими державами СНД.

Питання вироблення єдиної позиції держав-учасниць ЄврАзЕС у взаємодії із СОТ розглянуті

Проблема вироблення єдиної позиції ЄврАзЕС стосовно членства в СОТ

Вступ держав-учасниць ЄврАзЕС до СОТ може стати справжнім випробуванням для Співтовариства²⁵.

У 1997р. між державами-учасницями Митного союзу була досягнута домовленість про те, що сторони самостійно оформляють документи про приєднання до СОТ, а в процесі — здійснюють координацію дій. Надалі процес взаємних консультацій поглиблювався, проте існуючий механізм консультацій є явно недостатнім.

У 1998р. Киргизія, незалежно від інших учасниць Митного союзу, набула членства в СОТ, і іншим учасницям ЄврАзЕС вдалося уникнути негативних наслідків такого одностороннього кроку лише завдяки невеликому обсягу киргизької економіки та її віддаленості від основних торговельних шляхів.

Але якщо до СОТ неузгоджено вступить Росія чи Казахстан, знизивши при цьому ввізне мито та обмеження на імпорту послуг з третіх країн, то існуючий у рамках Співтовариства режим вільної торгівлі, а можливо й саме ЄврАзЕС, втраять сенс.

У цьому контексті Генеральний секретар ЄврАзЕС Г.Рапота на питання: "Що відбудеться з ЄврАзЕС у випадку вступу Росії до СОТ? Воно не розвалиться?" відповів: "Може розвалитися. Проте, лише в тому випадку, якщо гармонізація у рамках ЄврАзЕС суттєво відстане від тих умов, на яких Росія вступить до СОТ"²⁶.

Міжпарламентською Асамблеєю ЄврАзЕС у березні 2002р. Як пріоритетне, було висунуте завдання синхронізації реформ держав-учасниць у сфері митного, валютного, зовнішньоторговельного законодавства, аж до запровадження спільного митного тарифу. Проте, 13-14 травня 2002р. на засіданні Міждержавної Ради вирішено погодити позиції держав-учасниць ЄврАзЕС на переговорах про приєднання до СОТ на умовах вступу Росії до цієї організації (врізка "Проблема вироблення єдиної позиції ЄврАзЕС стосовно членства в СОТ").

Узгодження та формування спільних засад законодавства держав-учасниць. У рамках Міжпарламентської Асамблеї ЄврАзЕС на цей час вже напрацьовано 34 модельні закони і типові проекти законодавчих актів (врізка "Модельні закони та типові проекти, розроблені в рамках Міжпарламентської Асамблеї ЄврАзЕС"²⁷).

Модельні закони та типові проекти, розроблені в рамках Міжпарламентської Асамблеї ЄврАзЕС

- ❖ "Про інновації"
- ❖ "Про зайнятість населення"
- ❖ "Про основи транспортної діяльності"
- ❖ "Про регіони прикордонного співробітництва"
- ❖ "Про нагляд і контроль над дотриманням законодавства про охорону праці"
- ❖ "Про боротьбу з тероризмом"
- ❖ "Про єдині принципи валютного регулювання та валютного контролю"
- ❖ "Про післядипломну освіту"
- ❖ "Про боротьбу з корупцією"
- ❖ "Про державний кордон"
- ❖ "Про прикордонні війська"
- ❖ "Про військову освіту"
- ❖ "Про технічні бар'єри в торгівлі"
- ❖ "Про загальні принципи створення, функціонування та ліквідації вільних економічних зон"
- ❖ "Про захисні заходи при імпорту товарів із третіх країн"
- ❖ "Про молодь і державну молодіжну політику"
- ❖ "Про соціальний туризм"
- ❖ "Загальні принципи експортного контролю"
- ❖ "Про просвітницьку діяльність"
- ❖ "Засади банківської діяльності"
- ❖ "Про підтвердження відповідності продукції і послуг нормативним вимогам"
- ❖ "Про основи соціальної політики"
- ❖ "Про державні соціальні стандарти"
- ❖ "Про бухгалтерський облік"
- ❖ "Засади аудиторської діяльності"
- ❖ "Про освіту осіб з обмеженими можливостями здоров'я"
- ❖ "Про порядок ратифікації і денонсації міжнародних договорів"
- ❖ Типовий проект "Про митний тариф"
- ❖ Типовий проект "Про електронний документ"
- ❖ Типовий проект "Про соціальну допомогу"
- ❖ Типовий проект "Про основи технічного регулювання"
- ❖ Типовий проект "Про кредитні споживчі кооперативи громадян (кредитні спілки)"
- ❖ Типовий проект "Про внутрішню міграцію"
- ❖ Типовий проект "Про воєнну безпеку"

²⁵ Цю думку поділяє, зокрема, заступник Генерального секретаря ЄврАзЕС Н. Ісингарин. Див.: Ісингарин Н. ЄврАзЕС: процесс пошёл? — Континент, 2002, №11, <http://www.continent.kz/2002/11/07.html>.

²⁶ Див.: ЄврАзЕС может развалиться, если Россия вступит в ВТО. — Коммерсантъ, 29 июля 2002г., http://www.wto.ru/ru/press.asp?msg_id=2375.

²⁷ Перелік документів наводиться в хронологічній послідовності їх розробки.

Для підвищення дієвості правових актів, що приймаються, планується **перейти від розробки модельних законів, які мають рекомендаційний характер, до розробки нормативно-правових актів прямої дії — Основ законодавства, тобто зведень спільних правових норм, обов'язкових для національних законодавчих систем**²⁸.

25 березня 2002р. на другому засіданні Міжпарламентської Асамблеї ЄврАзЕС схвалений проект Договору про Засади законодавства Євразійського економічного співтовариства, а також Програма законотворчої діяльності Міжпарламентської Асамблеї ЄврАзЕС до 2005р. (затверджена 4 червня 2002р.).

До першочергових завдань, визначених Програмою законотворчої діяльності, належить розробка: **засад податкового та митного законодавства; засад законодавства про енергетику, надра; земельного, транспортного законодавства; базових принципів захисту іноземних інвестицій; головних принципів торгівлі послугами; загальних принципів організації і функціонування валютних ринків, прикордонного контролю на зовнішніх кордонах ЄврАзЕС; принципів регулювання трудової міграції; засад забезпечення економічної безпеки.**

Передбачається також розробка правових актів **про прожитковий мінімум, про засади обов'язкового соціального страхування, про засади пенсійного законодавства.**

У розробці ряду правових актів має взяти участь Загальна конфедерація профспілок, яка розроблятиме закони, що визначають прожитковий мінімум, принципи регулювання трудової міграції, основи обов'язкового соціального страхування, трудового та пенсійного законодавств. Досвід галузевих об'єднань профспілок передбачається використати при підготовці засад земельного та транспортного законодавств, законодавств про енергетику, зв'язок та охорону здоров'я.

Співробітництво в гуманітарній сфері. У рамках ЄврАзЕС діє програма **“Десять простих кроків назустріч простим людям”**, відповідно до якої забезпечена більша свобода пересування громадян держав-учасниць (угода про спрощений перетин кордону), діють безвізовий режим, а також угода про спрощене надання громадянства. Укладені угоди про полегшений порядок поштових переказів, переказів пенсій, надання швидкої медичної допомоги. Зараз розробляються угода про визнання еквівалентності всіх дипломів вищих учбових закладів держав-учасниць ЄврАзЕС та угода стосовно діяльності вищих атестаційних комісій.

Таким чином, можна констатувати досить динамічний розвиток інституційних засад ЄврАзЕС, темп якого істотно перевищує темп розвитку інституцій у рамках інших регіональних організацій, утворених на теренах СНД, у т.ч. тих, членом яких є Україна. Водночас, слід відзначити, що початковий етап розвитку ЄврАзЕС ускладнює оцінку ефективності запланованих інтеграційних заходів.

Попередні оцінки проміжних результатів

Оцінки реалізації стратегії створення ЄврАзЕС сьогодні є досить різними. Так, Президент Російської Федерації В.Путін на засіданні Міждержавної Ради в травні 2002р. зазначив, що Співтовариство **“поступово перетворюється на локомотив інтеграційних процесів”**²⁹. Водночас, президентами інших держав-учасниць ЄврАзЕС останнім часом зверталася увага на ряд недоліків у діяльності цієї організації, зокрема:

- ❖ неповне виконання досягнутих домовленостей;
- ❖ надмірне використання захисних та антидемпінгових заходів у торгівлі між державами-учасницями;
- ❖ політику Росії на ринку транспортних послуг, спрямовану на забезпечення її максимальних доходів від експлуатації транспортних коридорів, всупереч підписаним угодам з питань розвитку та використання транспортної інфраструктури.

На думку заступника Генерального секретаря ЄврАзЕС Н.Ісингарина, замість спільної роботи на принципах здорової конкуренції у Співтоваристві домінує інший принцип: **“затиснути” сусіда, та ще й партнера по ЄврАзЕС**³⁰.

Для українських державних посадових осіб, політиків та експертів властивим є розгляд ЄврАзЕС переважно як **політичного інституту**. Так, економічний радник Президента України А.Гальчинський стверджує, що для Росії ЄврАзЕС у своїй основі — суто геополітичний проект³¹.

Як вважають експерти, **реальні інтеграційні процеси в ЄврАзЕС, як і в СНД, не встигають за їх правовим оформленням. Фактично, країни знаходяться на першому етапі інтеграції — етапі формування зони вільної торгівлі. Організація Митного союзу — процес далеко не завершений, так само як і формування узгодженої або єдиної політики стосовно торговельного режиму з третіми сторонами**³².

²⁸ Докладно див.: Войтович А.П., Марышев А.Н. От Таможенного союза — к Евразийскому экономическому сообществу. — Вестник Межпарламентской Ассамблеи, 2002, №1, с.273-286.

²⁹ Див.: Константинов А. ЕвразЭС как локомотив постсоветской интеграции. — <http://www.strana.ru/print/134146.html>.

³⁰ Исингарин Н. ЕвразЭС: процесс пошёл? — Континент, 2002, №11, <http://www.continent.kz/2002/11/07.html>.

³¹ Гальчинський А. На перехресті інтересів. — Дзеркало тижня, 6 липня 2002р., с.4, <http://www.mirror.kiev.ua>.

³² Докладно див.: Гриневич А. Пугающая привлекательность ЕвразЭС. Экономические последствия присоединения Украины. — Компаньон, 2002, №45, с.12.

1.3 ПОТЕНЦІАЛ ЄврАзЕС і ПЕРСПЕКТИВИ ЙОГО РОЗВИТКУ

ЄврАзЕС охоплює територію у 20,4 млн. км² (або 40% території Євразійського материка) та об'єднує країни з населенням майже 180 млн. чоловік³³, має великий економічний потенціал, розвинуту виробничу інфраструктуру, багаті природні та значні трудові ресурси (узагальнені показники наведені у врізці *“Окремі характеристики держав-учасниць ЄврАзЕС та України”*³⁴ с.14).

Маючи приблизно $\frac{2}{3}$ населення СНД і $\frac{3}{4}$ зайнятих у народному господарстві³⁵, країни ЄврАзЕС виробляють понад $\frac{3}{4}$ ВВП Співдружності, майже $\frac{3}{4}$ промислової і $\frac{2}{3}$ сільськогосподарської продукції. На них припадає майже $\frac{9}{10}$ роздрібного товарообороту СНД (таблиця *“Питома вага держав-учасниць ЄврАзЕС в основних макроекономічних показниках СНД”*³⁶).

Водночас, слід зазначити, що ЄврАзЕС об'єднує країни, які дуже різняться за кількістю населення, економічним потенціалом і рівнем соціального та політичного розвитку (таблиця *“Питома вага держав-учасниць ЄврАзЕС в основних макроекономічних показниках Співтовариства”*³⁷). Росія виробляє майже $\frac{9}{10}$ сукупного ВВП країн-учасниць ЄврАзЕС, понад $\frac{8}{10}$ промислової і сільськогосподарської продукції Співтовариства, дає $\frac{9}{10}$ його роздрібного та майже половину зовнішньоторговельного товарообороту.

Значний розрив у рівнях соціально-економічного розвитку (набагато більший, ніж у ЄС) є істотним чинником, що об'єктивно обмежує можливості ефективної інтеграції у рамках ЄврАзЕС (таблиця *“Співвідношення максимального та мінімального рівнів валового національного доходу на душу населення в Європейському Союзі, ЄврАзЕС та Україні (2000р.)”*³⁸).

Надто великими є і макроструктурні відмінності між економіками держав-учасниць ЄврАзЕС. Якщо в промисловості Білорусі працює 27,6% зайнятого населення, Росії — 23%, то Казахстану — 16%, Киргизії — 8%, Таджикистану — 7%³⁹. Натомість, у

сільському, лісовому та рибному господарствах Таджикистану працює 65% усього зайнятого населення, Киргизії — 54%, Білорусі — 13,7%, Росії — 13%. На сферу послуг припадає 61% усіх зайнятих у Казахстані, 56% — у Росії, 51,8% — у Білорусі,

Питома вага держав-учасниць ЄврАзЕС в основних макроекономічних показниках СНД
(неточності в показниках зумовлені округленнями)

	ВВП	Промислове виробництво	Сільсько-господарське виробництво	Роздрібний товарооборот	Зовнішньоторговельний оборот
% загальних обсягів СНД					
Росія	73,3	58,5	53,7	81,1	40,7
Казахстан	5,3	4,0	5,7	3,5	9,5
Білорусь	2,9	7,8	4,9	4,3	16,1
Киргизія	0,3	0,6	1,5	0,5	0,8
Таджикистан	0,2	0,4	0,7	0,3	1,0
Всього ЄврАзЕС	82,1	71,4	66,5	89,7	68,2

Питома вага держав-учасниць ЄврАзЕС в основних макроекономічних показниках Співтовариства

	ВВП	Промислове виробництво	Сільсько-господарське виробництво	Роздрібний товарооборот	Зовнішньоторговельний оборот
% загальних обсягів ЄврАзЕС					
Росія	89,3	82,0	80,8	90,4	49,1
Казахстан	6,5	5,6	8,6	3,9	16,8
Білорусь	3,5	10,9	7,3	4,8	31,9
Киргизія	0,4	0,9	2,3	0,6	1,0
Таджикистан	0,3	0,6	1,0	0,3	1,2

Співвідношення максимального та мінімального рівнів валового національного доходу на душу населення в Європейському Союзі, ЄврАзЕС та Україні (2000р.)

	Країни з максимальним та мінімальним рівнями	Співвідношення max./min.***
ЄС-15	max. Люксембург — \$45470 (submax. Бельгія — \$27470) min. Греція — \$16860	2,69 (1,63)
Майбутній ЄС-25*	10 країн-кандидатів: max. Кіпр — \$20780 min. Литва — \$6980	6,51 (3,94)
Майбутній ЄС-27**	12 країн-кандидатів: min. Болгарія — \$5560	8,18 (4,94)
ЄврАзЕС	max. Росія — \$8010 min. Таджикистан — \$1090	7,35
max. ЄС/Україна	max. Люксембург — \$45470 (submax. Бельгія — \$27470) Україна — \$3700	12,29 (7,42)
min. ЄС/Україна	min. Греція — \$16860 Україна — \$3700	4,56
max. ЄврАзЕС/Україна	max. Росія — \$8010 Україна — \$3700	2,16
min. ЄврАзЕС/Україна	min. Таджикистан — \$1090 Україна — \$3700	0,29

* Включаючи країни-кандидати, що приєднуються до ЄС у 2004р.

** Включаючи країни-кандидати, що мають шанс приєднатися до ЄС у 2007р.

*** Дані в дужках наведені порівняно з субмаксимальним рівнем.

³³ Статистичний щорічник України за 2001р. — Київ, 2002, с.555. Для порівняння: населення 15 країн-членів ЄС нараховує приблизно 378 млн. чоловік, а територія — 3,2 млн. км².

³⁴ Поточні показники тут і далі за текстом, якщо не вказане інше, наводяться за підсумками 2001р. Показники, що характеризують Україну, подаються для порівняння. Показники ВВП на душу населення наведені в доларах США за паритетом купівельної спроможності валют. Джерела: Статистичний щорічник України за 2001 рік, *Human Development Report 2002*, New York - Oxford: Oxford University Press, 2002.

³⁵ Статистичний щорічник України за 2001 рік, с.571.

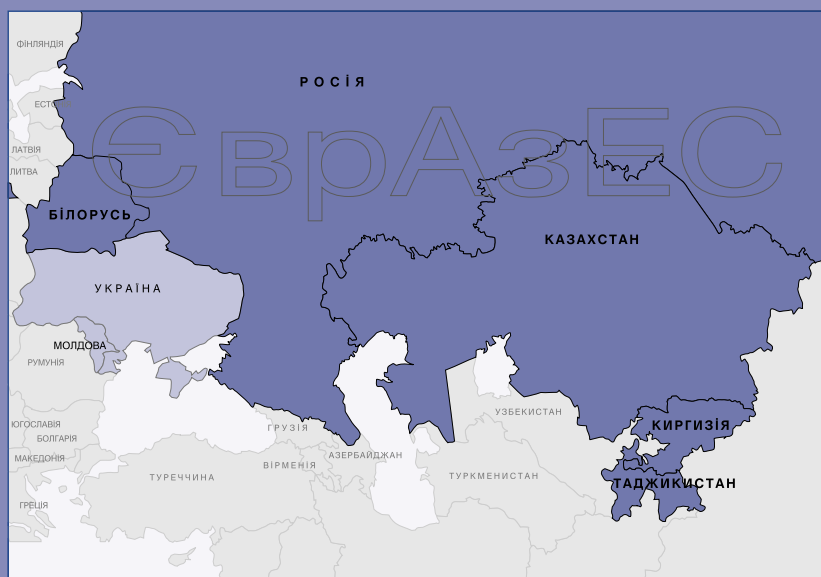
³⁶ Зиядуллаєв Н. Економіка стран Содружества в условиях глобализации. — Вопросы экономики, 2002, №3, http://www.vopreco.ru/rus/year.files/n3_2002.html; Статистика СНГ (статистический бюллетень), февраль 2002, №3, с.71.

³⁷ Статистика СНГ (статистический бюллетень), февраль 2002, №3, с.71.

³⁸ Показники розраховані за паритетом купівельної спроможності валют. Розраховано за: World Bank. *World Development Indicators*, 2002 — Washington, D.C., 2002, p.18-20,36.

³⁹ Статистичний щорічник України за 2001 рік, с.572.

ОКРЕМІ ХАРАКТЕРИСТИКИ ДЕРЖАВ-УЧАСНИЦЬ ЄврАзЕС та України

Площа території

Чисельність населення

ВВП на душу населення

Номінальна заробітна плата

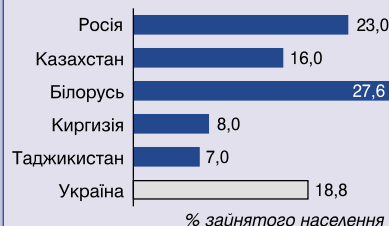

Рівень безробіття

РОЗПОДІЛ ЗАЙНЯТОГО НАСЕЛЕННЯ ЗА ГАЛУЗЯМИ ЕКОНОМІКИ

Промисловість

Аграрна сфера

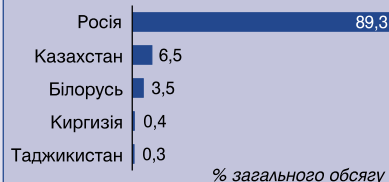

Сфера послуг

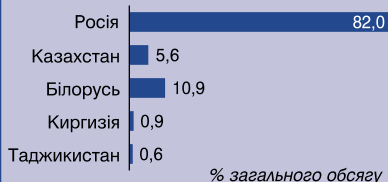

СТРУКТУРА ВИРОБНИЦТВА ДЕРЖАВ-УЧАСНИЦЬ ЄврАзЕС

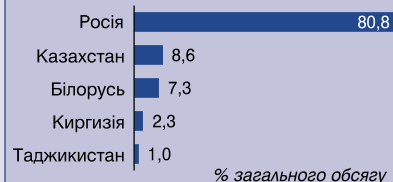
ВВП

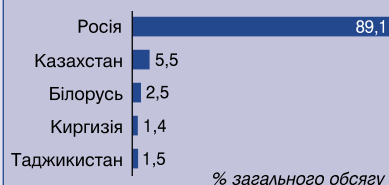
Промислове виробництво

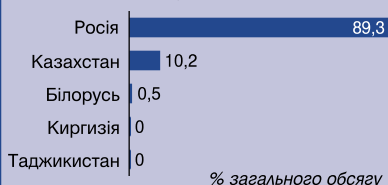
Сільськогосподарське виробництво

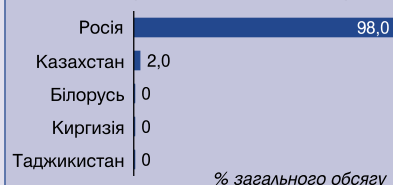
Виробництво електроенергії

Видобуток нафти

Видобуток природного газу

36% — у Киргизії, 26% — у Таджикистані. Вказані диспропорції ускладнюють розвиток ефективних внутрішньогалузевих зв'язків — підґрунтя економічної інтеграції — і потребують узгодженої структурної перебудови економічних комплексів держав-учасниць.

Досить різним є і місце держав-учасниць у розвитку взаємного товарообміну. Так, у 2001р. у взаємній торгівлі країн ЄврАзЕС на Росію припадало 57,1% в експорті та 41,5% в імпорті, на Казахстан — 13,4% та 20,1% відповідно, Білорусь — 28,0% та 35,7%, тоді як на Киргизію — лише 0,8% та 1,2%, а на Таджикистан — 0,8% та 1,5%.

Одним з найважливіших чинників розвитку ЄврАзЕС є його потужний енергетичний потенціал, але й він вкрай нерівномірно розподілений між державами-учасницями. Країни ЄврАзЕС видобувають майже всю нафту та газ і понад $\frac{8}{10}$ вугілля на теренах СНД, а також виробляють понад $\frac{8}{10}$ електроенергії. Проте ледова частка в усіх зазначених галузях належить Росії. Лише в енергетичній системі Росії діють 440 електростанцій, об'єднаних лініями електропередач протяжністю в 2,5 млн. км, які мають і експортні можливості (таблиця "Виробництво найважливіших видів продукції ПЕК державами-учасницями ЄврАзЕС" ⁴⁰).

Виробництво найважливіших видів продукції ПЕК державами-учасницями ЄврАзЕС				
	Виробництво електроенергії, млрд. кВт-год.	Видобуток нафти (включаючи газовий конденсат), млн. т	Видобуток природного газу, млрд. м ³	Видобуток вугілля, млн. т
Росія	888,0	348,00	581,00	269,00
Казахстан	55,3	39,70	11,60	79,00
Білорусь	25,0	1,80	0,30	—
Таджикистан	14,6	0,02	0,05	0,02
Киргизія	13,6	0,10	0,03	0,50
Всього ЄврАзЕС	996,5	389,62	592,98	348,52
% загальних обсягів виробництва СНД				
Росія	73,9	85,3	94,1	62,3
Казахстан	4,6	9,8	2,0	18,3
Білорусь	2,1	0,4	0,0	—
Таджикистан	1,2	0,0	0,0	0,0
Киргизія	1,1	0,0	0,0	0,1
Всього ЄврАзЕС	82,9	95,5	96,1	80,7
% загальних обсягів виробництва ЄврАзЕС				
Росія	89,1	89,3	98,0	77,2
Казахстан	5,5	10,2	2,0	22,7
Білорусь	2,5	0,5	0,0	—
Таджикистан	1,5	0,0	0,0	0,0
Киргизія	1,4	0,0	0,0	0,1

На ЄврАзЕС припадає понад $\frac{2}{3}$ виробництва готового прокату чорних металів країн СНД ⁴¹, майже все виробництво вантажних і легкових автомобілів, тканин, до $\frac{9}{10}$ виробництва тракторів, мінеральних добрив, хімічних волокон і ниток.

Провідні позиції на теренах СНД займають країни ЄврАзЕС і в сільськогосподарському виробництві та харчовій промисловості. Зокрема, на них припадає понад $\frac{2}{3}$ виробництва зерна, картоплі та овочів, майже $\frac{2}{3}$ — плодів і ягід, половина — цукрових буряків, $\frac{3}{4}$ — м'яса й тваринного масла, продукції з незбираного молока (у перерахунку на молоко), яєць, цукру, понад половину — олії ⁴².

З іншого боку, держави-учасниці ЄврАзЕС мають: застарілі системи стандартизації та сертифікації продукції і послуг; законодавство та інфраструктуру, що не сприяють розвитку ринкової конкуренції і підвищенню конкурентоспроможності національного виробництва ⁴³.

Наприклад, у Росії із загальної кількості базових міжнародних стандартів запроваджені менше третини, а із стандартів якості програмних засобів — десята частина. В нафтогазовому комплексі Росії, що відіграє основну роль в її експорті, світовому рівню відповідають лише 14% машин та обладнання,

морально застаріли близько 60% бурових установок. Тому, за експертною оцінкою, у період до 2005р. конкурентоспроможними при експорті можуть виявитися не більше 60 млн. т російської нафти ⁴⁴.

Загалом Росія, як провідна країна ЄврАзЕС, посіла в 2002р. серед 80 країн світу лише 58-е місце за індексом мікроекономічної конкурентоспроможності та 64-е — за індексом перспективної конкурентоспроможності ("конкурентоспроможності зростання") ⁴⁵.

Все це ускладнює формування найбільш сучасних секторів економіки в регіоні ЄврАзЕС.

Потенціал розвитку торгівлі. На ЄврАзЕС у 2001р. припадало 73,4% експорту країн СНД та 63,4% їх імпорту: за результатами I півріччя 2002р., ці показники склали 65,4% та 61,9%, відповідно.

⁴⁰ Статистичний щорічник України за 2001 рік, с.566-567 та розрахунки Центру Разумкова.

⁴¹ Статистичний щорічник України за 2001 рік, с.566-567 та розрахунки Центру Разумкова. Не враховані дані стосовно Туркменістану та Узбекистану з причини їх відсутності.

⁴² Там само, с.568 та розрахунки Центру Разумкова.

⁴³ Докладно див.: Черкасов А. Роль ВТО в стратегії розвитку Євразійського економічного співтовариства. — Проблеми сучасної економіки, 2002, №1, с.67-73, <http://www.mpa.eurasia.ru/publ/new2.htm>.

⁴⁴ Марышев А., Черкасов Н. Изменение технологических основ экономики и евразийская интеграция как доминанты экономического развития в XXI веке, с.91-101.

⁴⁵ World Economic Forum. *Global Competitiveness Report 2002-2003*, p.5. — <http://www.weforum.org/site/homepublic.nsf/Content/Global+Competitiveness+Programme%5CReports%5CGlobal+Competitiveness+Report+2002-2003>.

Водночас, привертає увагу досить неоднозначний і суперечливий вплив участі в ЄврАзЕС на розвиток взаємної торгівлі держав-учасниць (таблиці “Взаємна торгівля держав-учасниць ЄврАзЕС у 2000-2002рр.”, “Частка держав-учасниць ЄврАзЕС у взаємному експорті та імпорті у 2000-2002рр.”, “Експорт окремих держав-учасниць до інших учасниць ЄврАзЕС”)⁴⁶.

Аналіз даних, наведених у зазначених таблицях, свідчить про наступні тенденції.

Взаємна торгівля держав-учасниць ЄврАзЕС у 2000-2002рр., \$ млн.

Держава	Експорт			Імпорт			Сальдо торгівлі		
	2000	2001	2002*	2000	2001	2002*	2000	2001	2002*
Білорусь	3740,5	3979,1	1851,8 (1939,2)	5614,3	5265,9	2499,4 (2582,3)	-1873,8	-1133,5	-647,6 (-643,1)
Казахстан	1900,0	1901,7	778,2 (1045,6)	2535,5	2971,7	1214,5 (1640,1)	-635,5	-1070,0	-436,3 (-594,5)
Киргизія	109,0	113,4	57,0 (58,4)	195,8	174,4	115,4 (72,6)	-86,8	-61,0	-58,4 (-14,2)
Росія	7963,3	8120,6	3647,2 (4149,1)	6240,4	6116,5	2817,1 (3181,9)	1722,9	2004,1	830,1 (967,2)
Таджикистан	268,9	111,2	62,0 (84,0)	197,4	226,8	139,1 (132,2)	71,5	-115,6	-77,1 (-48,2)
Всього	13981,7	14226,0	6396,2 (7276,3)	14783,4	14755,3	6785,5 (7609,1)			

* Дані за I півріччя 2002р.; в дужках — дані за I півріччя 2001р.

Частка держав-учасниць ЄврАзЕС у взаємному експорті та імпорті у 2000-2002рр., %

Держави	Експорт			Імпорт		
	2000	2001	I півріччя 2002	2000	2001	I півріччя 2002
Білорусь	51,0	53,6	49,2	65,5	65,4	64,0
Казахстан	20,8	22,0	19,2	50,2	46,7	39,2
Киргизія	21,6	23,8	24,1	35,3	37,3	42,7
Росія	7,7	8,1	7,8	18,4	14,8	13,7
Таджикистан	34,3	17,1	17,0	29,2	33,0	35,7
Всього	11,6	12,1	11,6	30,3	26,0	24,0

Експорт окремих держав-учасниць до інших учасниць ЄврАзЕС, \$ млн.

	Країни-імпортери				
	Білорусь	Казахстан	Киргизія	Росія	Таджикистан
Країни-експортери	Білорусь	— 19,6* 28,5**	4,0 7,1	3714,5 3941,0	2,4 2,5
	Казахстан	20,1 4,9	— 58,5 87,1	1769,1 1748,4	52,3 61,3
	Киргизстан	3,0 3,2	33,4 39,0	— 65,1 64,5	7,5 6,7
	Росія	5557,1 5249,3	2247,4 2719,5	102,9 82,6	— 55,9 69,1
	Таджикистан	1,7 1,4	5,7 3,1	2,7 2,0	258,8 104,7

* Дані 2000р. ** Дані 2001р.

❖ Відбувається уповільнення розвитку взаємної торгівлі, що може свідчити про обмеженість потенціалу її розвитку. Якщо в період 1996-2000рр. обсяг взаємної торгівлі між п'ятьма державами, що належали до Митного союзу, а згодом до ЄврАзЕС, збільшився на 88%⁴⁷, то в 2001р. він збільшився, порівняно з 2000р., лише на 0,8%, а в I півріччі 2002р. — скоротився, порівняно з відповідним періодом 2001р., на 11,4%.

❖ Відбувається зменшення питомої ваги взаємного товарообороту в загальному обсязі зовнішньої торгівлі держав-учасниць ЄврАзЕС. При цьому, товарооборот між країнами ЄврАзЕС у 2001р. становив лише 16,6% загального обсягу їх зовнішньоторговельного обороту (у 2000р. — 17%), тоді як з країнами СНД — 24,5% (25%), а з іншими країнами світу — 75,5% (75%).

Таким чином, спостерігається зниження частки торгівлі країн ЄврАзЕС як у рамках СНД, так і між собою. Причому, в експортних операціях країн Співтовариства ця частка становила 12,1% (що більше, ніж у 2000р., на 0,5%), а в імпортних — 26% (що на 4,3% менше, ніж у 2000р.).

У I півріччі 2002р. сталося подальше зниження частки взаємної торгівлі: в експорті до 11,6%, в імпорті — до 24,0%. При цьому, найбільш характерним є зниження частки держав-учасниць ЄврАзЕС у торгівлі Росії — провідної учасниці цього об'єднання: в імпорті цієї країни вона знизилася з 18,4% в 2000р. до 14,8% в 2001р. і далі до 13,7% в I півріччі 2002р.; в експорті, після зростання з дуже незначної величини в 7,7% у 2000р. до 8,1% у 2001р., відбулося нове падіння до 7,8% в I півріччі 2002р.

Зазначена тенденція свідчить про відносно послаблення інтеграційних тенденцій, адже “відхилення торговельних потоків” всередину інтеграційного об'єднання вважається одним з найважливіших критеріїв поглиблення регіональної інтеграції. Так, наприклад, у ЄС частка експорту всередині Союзу до загального обсягу експорту в 2001р. склала 61,9%; в НАФТА — 55,5%⁴⁸.

❖ Зовнішня торгівля держав-учасниць ЄврАзЕС концентрується переважно на торговельних зв'язках з Росією, на яку припадає 99,0-99,3% експорту Білорусі в рамках Співтовариства; 91,9-93,1% — Казахстану та 94,2-96,2% — Таджикистану. Лише експорт Киргизії до Казахстану (30,6-34,4%) посідає помітне місце серед торговельних відносин, не пов'язаних з Росією (на яку припадає “лише” 56,9-59,7% експорту країни). Такий виразний двосторонній підхід до торговельно-економічних зв'язків вказує на те, що відбувається переважно “однополюсна”, але не рівномірна міждержавна інтеграція.

⁴⁶ Статистика СНГ (статистический бюллетень), февраль 2002, №3, с.71, 73-74; сентябрь 2002, №17, с.57, 60-61; розрахунки Центру Разумкова.

⁴⁷ Див.: Генсек ЕвразЭС с оптимизмом смотрит на Украину. — Интернет-газета ForUm, 9 июля 2002г., <http://www.for-ua.com/print.php>.

⁴⁸ International Trade Statistics 2002. — <http://www.wto.org>.

❖ **Торговельно-економічні зв'язки в ЄврАзЕС розвиваються дуже нерівномірно, що вказує на низький рівень синхронізації економічного розвитку держав-учасниць Співтовариства.** Так, зовнішньоторговельний оборот Таджикистану з учасниками Співтовариства у 2001р. зменшився на \$128,3 млн. (або більш ніж на чверть); Білорусі — на \$109,8 млн.; Киргизії — на \$17 млн.; тоді як Казахстану — збільшився на \$437,9 млн. (майже на 10%), а Росії — на \$33,4 млн. При цьому, експорт Білорусі до держав-учасниць ЄврАзЕС збільшився на 6,4%; Киргизії — на 4,0%; Росії — на 2,0%; а Таджикистану — зменшився більш ніж удвічі, Казахстану — практично не змінився. **Відсутність синхронності свідчить не лише про обмеженість дії саме багатосторонніх механізмів співробітництва, але й про відсутність кумулятивного ефекту в розвитку Об'єднання, що, як правило, проявляється при успішному розвитку інтеграційного процесу.**

❖ **Розвиток взаємної торгівлі в ЄврАзЕС характеризується виразною асиметрією.** Експорт Росії на ринки інших країн в 2000-2001рр. помітно зростає, а експорт інших держав-учасниць, за винятком Білорусі⁴⁹, на ринок Росії — падає. Така тенденція створила несприятливу ситуацію, за якої позитивне сальдо в зовнішній торгівлі між країнами ЄврАзЕС у 2001р. мала лише Росія (понад \$2 млрд., що на 16,3% більше, ніж у 2000р.), тоді як решта країн Співтовариства — від'ємне: Білорусь — майже \$1,3 млрд., Казахстан — понад \$1 млрд., Таджикистан — \$116 млн., Киргизія — \$61 млн. Причому, якщо в Білорусі та Киргизії відбулося зменшення від'ємного сальдо, то в Казахстані воно значно зросло. Таджикистан змінив позитивне сальдо у 2000р. на від'ємне у 2001р.

Безумовно, така асиметрія не створює належного балансу інтересів між країнами-учасниками ЄврАзЕС.

У структурі торгівлі в рамках ЄврАзЕС значне місце займають поставки товарів сировинних або з низьким ступенем обробки, які не створюють зв'язків інтеграційного типу (тобто сталих структурних внутрішньогалузевих взаємозалежностей). Так, наприклад, найбільшу питому вагу в структурі казахстанського експорту до Росії займають мінеральне паливо (кам'яне вугілля, сира нафта та газовий конденсат, нафтопродукти), оксид і гідрооксид алюмінію, руди та концентрати, недорогі метали та вироби з них, пшениця, бавовняне волокно⁵⁰. Більшу частину (понад 50%) експорту Казахстану до Таджикистану складають продукти рослинного походження (пшениця та суміш пшениці й жита, борошно пшеничне та пшенично-житне), продукція хімічної промисловості та пов'язаних з нею галузей. З іншого боку, частка паливно-енергетичних ресурсів, що постачалася до Казахстану

з держав-учасниць ЄврАзЕС, склала 72% загального обсягу імпортованих паливно-енергетичних ресурсів, металургійної продукції — 55%, продовольчих товарів і сировини для їх виробництва — 44%, продукції хімічної та пов'язаних з нею галузей промисловості — 55%.

У структурі імпорту з Росії переважають поставки машин, обладнання, транспортних засобів, паливно-енергетичних ресурсів, продукції хімічної і металургійної промисловості. Росія є головним постачальником на казахстанський ринок нафтопродуктів, вантажних і легкових (спеціального призначення) автомобілів, запчастин, молочної продукції, масла та рослинних жирів. У 2001р. питома вага нафтопродуктів, масла та рослинних жирів з Росії складала по 88%, електроенергії — 78%, кондитерських виробів з цукру — 83%, шоколаду — 97%, обладнання для сільського господарства — 76%, чорних металів і виробів з них — 55%, насосів рідинних і вакуумних — 42%. Білорусь завозить до Казахстану вантажні автомобілі, холодильники, різні види обладнання, шини, медикаменти. Киргизія поставляє електроенергію, будівельні матеріали, продовольчі товари.

Пріоритетними напрямками співробітництва Росії і Киргизії є розвиток лісового та агропромислового комплексу, нафтохімічної і хімічної галузей промисловості, машинобудування, харчової і переробної промисловості.

Інвестиційний потенціал держав-учасниць ЄврАзЕС є досить неоднорідним, про що свідчать показники іноземного інвестування, наведені в таблиці "Основні показники іноземного інвестування держав-учасниць ЄврАзЕС"⁵¹.

Основні показники іноземного інвестування держав-учасниць ЄврАзЕС, \$ млн.

Держава	Обсяги прямих іноземних інвестицій (ПІІ) в країну			Накопичений обсяг ПІІ		Обсяги прямих зарубіжних інвестицій (ПЗІ) держави в інші країни			Накопичений обсяг ПЗІ до ВВП	
	1999	2000	2001	\$, 2001	% ВВП, 2000	1999	2000	2001	\$, 2001	% ВВП, 2000
Білорусь	444	90	169	1412*	11,9	—	1	—	18*	0,2
Казахстан	1468	1278	2760	12647	54,8	4	10*	-28*	13**	0,1
Киргизія	44	-2	40*	459*	32,2	6	5	11*	44*	2,5
Росія	3309	2714	2540	21795*	7,7	2208	3208	2618	14412*	4,7
Таджикистан	21*	22*	22*	166*	14,5	...	...	...	...	...

* Оцінки Конференції ООН з торгівлі та розвитку (ЮНКТАД).

** 2000р.

Аналіз зазначених показників свідчить, що лише дві країни Співтовариства — Росія і Казахстан — мають значний потенціал залучення інвестицій. З іншого боку, **лише Росія є потужним інвестором в економіку інших держав-учасниць ЄврАзЕС.**

Водночас, статистичні дані стосовно обсягів взаємних інвестицій свідчать про те, що **потенціал розвитку взаємного інвестування в ЄврАзЕС на цей час використовується вкрай погано.** Безумовним лідером із залучення російських інвестицій у 2001р.⁵² була Білорусь — понад \$584 млн.;

⁴⁹ У I півріччі 2002р. скорочувався й експорт Білорусі, так само як і експорт Росії до регіону ЄврАзЕС.

⁵⁰ Внешняя торговля Республики Казахстан со странами Таможенного союза. — <http://www.kazstat.asdc.kz/reliz/v-torg4.htm>.

⁵¹ UNCTAD. *World Investment Report 2002*. — New York and Geneva: United Nations, 2002, p.305,309,316-317,334-336.

⁵² The Kazakhstan Monitor, 30 сентября 2002г. — <http://www.bisam.kz/news/business>.

далі, з величезним відставанням, розташувалися: Казахстан — \$3,64 млн.; Киргизія — \$11 тис.; Таджикистан — \$4000.

За обсягом інвестицій у російську економіку лідирує Казахстан — \$9,1 млн., на другій позиції — Білорусь (\$1,8 млн.). Киргизія спромоглася вкласти в російську економіку лише \$139 тис.; Таджикистан — \$6000.

Найбільш парадоксальними в цьому контексті виглядають обсяги російського інвестування в Казахстан, для якого значення російських інвестицій зменшується через значну присутність західного капіталу в його економіці. Так, за оцінкою міністра економіки та торгівлі Казахстану Ж.Кулексеєва, обсяг прямих іноземних інвестицій в економіку країни у 2002р. склав приблизно \$4,5 млрд., а з 2003р. він має бути не менше \$5 млрд. За його даними, протягом найближчих 10 років інвестори готові вкласти у зміцнення нафтової інфраструктури західного Казахстану понад \$65 млрд.⁵³

Фондовий ринок ЄвразЕС є нерозвинутим. На кінець травня 2002р. сумарна капіталізація фондових ринків держав-учасниць Співтовариства складала трохи більше \$130 млрд., або у два з половиною рази менше, ніж на Тайвані⁵⁴. У 2001р. загальний оборот ринку державних і корпоративних цінних паперів наблизився до \$50 млрд. (Росія — 80% сукупного обсягу, Казахстан — 17%, Білорусь — 3%, Киргизія — менше 0,05%), що вчетверо нижче аналогічного обороту на ринку Фінляндії (з населенням 5 млн. чоловік).

За останні три роки лише трохи більше сотні емітентів у всіх державах-учасниках ЄвразЕС вийшли на ринок з власними цінними паперами, хоча кількість акціонерних товариств у цих країнах сягає півмільйона. Загальна ж кількість емітентів, чий цінні папери обертаються на внутрішніх організованих ринках капіталу, не перевищує 1500. Мініатюрними залишаються в державах ЄвразЕС ринки похідних фінансових інструментів. Сумарний оборот ринку ф'ючерсів та опціонів держав-учасниць Співтовариства за 2001р. склав менше \$700 млн., що за оцінками експертів, приблизно в 200 тис. разів менше аналогічного показника країн ЄС. У результаті, інвестори практично не мають реальних можливостей для страхування своїх фінансових ризиків.

Не набагато краще виглядає справа і з внутрішніми валютними ринками. У 2001р. їх сумарний оборот дорівнював трохи більше \$1,8 трлн., з яких понад 97% припадало на Росію. У Казахстані ємність валютного ринку склала \$20 млрд.; у Білорусі — приблизно \$4 млрд.; Киргизії — \$100 млн. Хоч оборот взаємної торгівлі держав-учасниць ЄвразЕС зріс, порівняно з 2000р., на 6% і досяг \$30,5 млрд., частка національних валют у його обслуговуванні не перевищує 5-10%.

Серед загальних проблем, що стоять перед усіма без винятку фінансовими ринками ЄвразЕС, головними є: фактична відсутність взаємної конвертованості національних валют, слабка участь фінансових ринків в інвестиційному процесі, мала глибина та

низька ліквідність фінансових ринків, обмежений спектр наявних фінансових інструментів.

Обмеження ефективного використання потенціалу ЄвразЕС

Використання наявного в ЄвразЕС потенціалу стримується низкою проблем у взаємовідносинах держав-учасниць, до яких, окрім зазначених вище проблем у розвитку взаємної торгівлі та інвестицій, слід віднести наступні.

❖ *Наявність помітних розбіжностей у визначенні пріоритетів ЄвразЕС.* Так, на останньому засіданні Міждержавної Ради у вересні 2002р.:

♦ *Білорусь* висловила за **розширення Базового переліку спільного митного тарифу;**

♦ *Казахстан* вважає за важливе **вжиття заходів з усунення перешкод у взаємній торгівлі**, посиляючись, зокрема, на порушення домовленостей про незастосування антидемпінгових заходів (ця практика поширюється: лише протягом 2001р. відбулися два десятки антидемпінгових розслідувань);

♦ *Киргизія* порушує питання стосовно **багатосторонньої угоди про трудову міграцію і скасування дозвільної системи на транзит вантажів;**

♦ *Росія* виступає за **уніфіковані митні тарифи та податкові ставки**, створення умов для взаємних інвестицій, розробку **єдиного енергетичного балансу** (за прикладом такого балансу у відносинах між Росією і Білоруссю);

♦ *Таджикистан* пропонує конкретні інвестиційні проекти та турбується про якнайшвидше формування **Транспортного союзу.**

❖ *Неповна реалізація укладених договорів.* Розвиток Співтовариства з моменту підписання Договору про його заснування відбувався на фоні хронічного невиконання багатьох домовленостей. Близько третини міжнародних договорів у рамках Митного союзу, що став базою для створення Співтовариства, на початок березня 2002р. не були ратифіковані. Багато з них навіть не були внесені до національних парламентів на ратифікацію. Це гальмує процес гармонізації правового поля держав-учасниць ЄвразЕС⁵⁵.

За оцінкою прем'єр-міністра Казахстану І.Тасмагамбетова⁵⁶, з прийнятих у рамках Митного союзу **55 міжнародних договорів** на цей час **набули чинності 40**. З них у повному обсязі **реалізуються лише дев'ять**, **не повною мірою виконуються 23**, **не реалізуються — сім договорів.**

Часто прийняті на найвищому рівні рішення не виконуються міністерствами та відомствами, іншими владними структурами. Наприклад, вже кілька років приймаються рішення про уніфікацію і зближення рівнів залізничних тарифів на сполучення всередині держав-учасниць ЄвразЕС, але Міністерство шляхів сполучення Росії не сприймає ці пропозиції. Близько чотирьох років не ратифікуються в Казахстані та Білорусі угоди про автомобільне сполучення, спрощене перевезення

⁵³ Объем прямых иностранных инвестиций в экономику Казахстана в 2002г. составит около \$4,5 млрд. — <http://www.ru.net4cargo.../?show=news&category=economy&id=113>.

⁵⁴ Захаров А. Рынки ЕвразЕС на пути к объединению. — Известия, 5 июля 2002г., http://www.wto.ru/ru/press.asp?msg_id=2375.

⁵⁵ Состоялся международный семинар по правовому обеспечению Евразийского экономического сообщества. — <http://www.akdi.ru/sf/prb55/6.htm>.

⁵⁶ Проблемы экономического взаимодействия государств-участников ЕвразЕС. — <http://www.kazaag.kz/showarticle3.php?id=11808>.

вантажів, оскільки міністерства транспорту цих країн виступають проти цієї угоди. Енергетики п'яти держав добиваються прийняття узгодженого рішення про митне оформлення та митний контроль електроенергії, що переміщується між державами-учасницями ЄврАзЕС, але митники Росії не бажають і слухати про це⁵⁷.

❖ *Існують протиріччя в питаннях торговельної політики.* Спокуса захищати своїх виробників від імпорту з інших держав-учасниць у рамках ЄврАзЕС зростає мірою загострення конкуренції на ринках однотипних товарів. Зокрема, **триває практика запровадження у взаємних відносинах держав-учасниць спеціальних захисних, антидемпінгових і компенсаційних заходів** (врізка “Застосування обмежувальних заходів у торгівлі держав-учасниць ЄврАзЕС”).

❖ *Незважаючи на процес створення єдиного економічного простору, Росія застосовує дискримінаційний режим обкладення ПДВ експорту газу, нафти та газового конденсату до держав-учасниць ЄврАзЕС.* Згідно з федеральним Законом “Про ратифікацію Договору про Митний союз та Єдиний економічний простір” від 22 травня 2001р.⁶¹, у взаємовідносинах з країнами ЄврАзЕС (за винятком Білорусі) Росія з 1 липня 2001р. перейшла на стягнення непрямих податків за принципом “країни призначення” (за винятком нафти, газового конденсату та природного газу): при експорті газу, нафти та газового конденсату з Росії до держав-учасниць Співтовариства стягується ПДВ у розмірі 20%. При аналогічному російському експорті до країн далекого зарубіжжя і країн Балтії ПДВ не стягується.

❖ *Обмежувальні заходи в транзиті вантажів.* Центральні органи виконавчої влади Росії вдаються до заходів, що гальмують розвиток транзитних вантажопотоків територіями країн ЄврАзЕС, підтримують конкурентні проекти, реалізація яких може призвести до втрати частини вантажопотоків на маршрутах цими територіями.

❖ *Наявність численних прихованих бар'єрів у торгівлі,* зумовлених, зокрема, недостатньою прозорістю процесів прийняття рішень у галузі національної митної політики, частої зміни митних тарифів і процедур, надмірної складності процедур роботи митних органів, високого рівня корупції⁶².

ВИСНОВКИ

Економічний потенціал ЄврАзЕС має тенденцію до повільного зростання. Але його динамічні та структурні характеристики не стали чинниками для ефективного розвитку інтеграційних зв'язків. Більш того, виходячи з показників взаємної торгівлі та інвестицій, інтеграційні процеси в рамках Співтовариства не були визначальними для економічного зростання його держав-учасниць.

Таким чином, попри визначення формальних параметрів і наявність певного потенціалу розвитку ЄврАзЕС, його майбутнє не є досить прогнозованим.

Застосування обмежувальних заходів у торгівлі держав-учасниць ЄврАзЕС

Найбільшого поширення антидемпінгові заходи дістали у відносинах між Росією і Казахстаном, причому, за оцінками, збиток від взаємних обмежень незабаром може перевищити \$100 млн.⁵⁸

Були підвищені російські залізничні тарифи для казахстанського вугілля, можливе запровадження квотування його експорту до Росії — оскільки, на думку експертів, програма реструктуризації російської вугільної промисловості сприятиме витисканню екібастузького вугілля з паливно-енергетичного балансу Росії.

Росія обмежує постачання казахстанської карамелі, здійснює антидемпінгове розслідування стосовно імпорту в Росію оцинкованої сталі, постачання якої оцінюються приблизно в \$60 млн. на рік.

Постановою від 20 серпня 2002р.⁵⁹ Уряд Росії запровадив спеціальне мито в розмірі 5% митної вартості товару, але не менше €0,07 за 1 кг на імпортне масло, в т.ч. — з держав-учасниць ЄврАзЕС (крім Білорусі).

З метою захисту російського ринку від напливу імпортного зерна, Уряд РФ Постановою від 11 жовтня 2002р.⁶⁰ прийняв рішення про запровадження спеціального імпортного мита на зерно, аналогічне тому, що буде закуповуватися на інтервенційних торгах.

У Казахстані проти виробників Росії і Киргизії діють більше десяти різного роду захисних заходів, зокрема, стосовно хімікатів, текстилю та ряду інших товарів. Ведеться розслідування проти російських кондитерських виробів, килимів і склотари. Після того, як США визнали Казахстан країною з ринковою економікою, була оприлюднена заявка казахстанського Уряду про те, що він збирається запровадити “тимчасові обмеження” на ввіз більш дешевого російського бензину та вивіз казахстанської нафти, відповідно підвищивши акцизи та скоротивши квоти.

Казахстан запровадив обмежувальні заходи проти Киргизії (зокрема, механізм застави у розмірі митної вартості товару) як на киргизькі товари, так і на їх транзит до Росії, внаслідок чого у 2001р. майже на чверть зменшився товарооборот Киргизії з Росією.

Таджикистан з 1 травня 2002р. запровадив новий митний тариф, що передбачає 5% мито на споживчі товари.

Здійснювані політичні заходи не відбиваються в адекватних результатах економічного розвитку держав-учасниць Співтовариства та його інтегральних якостей як суб'єкта міжнародної діяльності.

Подальше існування ЄврАзЕС можливе за двома сценаріями.

За першим — накопичення досягнень у політичній і нормативно-правовій сферах, на макро- та мікроекономічному рівнях, підвищення структурної однорідності економік держав-учасниць відбуватимуться швидкими темпами, за рахунок чого наростатиме кумулятивний ефект, поява якого призведе до прискорення та зростання системності інтеграційних процесів у рамках Співтовариства, а також до посилення доцентрових процесів на теренах СНД.

За другим сценарієм, якщо згадані процеси відбуватимуться повільними темпами (на фоні відсутнього підвищення уваги до економік держав-учасниць з боку іноземних країн і міжнародних організацій), то замість появи кумулятивного ефекту слід очікувати на ерозію Співтовариства. ■

⁵⁷ Исингарин Н. ЕвразЭС: процесс пошел? — Континент, 2002, №11, <http://www.continent.kz/2002/11/07.html>.

⁵⁸ ЕвразЭС может развалиться, если Россия вступит в ВТО. — Коммерсантъ, 29 июля 2002г., с.9.

⁵⁹ Постановление Правительства РФ “О временных мерах по защите российских производителей сливочного масла” №622 от 20 августа 2002г.

⁶⁰ Постановление Правительства РФ “О проведении в 2002-2003 годах государственных закупочных интервенций для регулирования рынка зерна” №756 от 11 октября 2002г.

⁶¹ Федеральный Закон “О ратификации Договора о Таможенном союзе и Едином экономическом пространстве” от 22 мая 2001г.

⁶² Докладно див., зокрема: Черкасов А. Роль ВТО в стратегии развития Евразийского экономического сообщества. — Проблемы современной экономики, 2002, №1, с.67-73.

2. СТАН І ПЕРСПЕКТИВИ ВІДНОСИН УКРАЇНИ З ЄврАзЕС

З формальної точки зору, відносини України з ЄврАзЕС визначаються набутиєм нею у травні 2002р. статусом спостерігача в цій організації. Однак, реальний спектр взаємовідносин є набагато ширшим, оскільки всі держави-учасниці Співтовариства, як і Україна, є членами СНД і мають розгалужені економічні, соціальні та політичні зв'язки на багатосторонньому рівні. Крім того, існує і розвивається практика двосторонніх відносин між Україною та кожною з держав-учасниць Співтовариства.

У цьому розділі аналізуються стан відносин України з ЄврАзЕС та його державами-учасницями, економічні та політичні наслідки різних форм таких відносин у перспективі.

2.1 ВІДНОСИНИ УКРАЇНИ З ДЕРЖАВАМИ-УЧАСНИЦЯМИ ЄВРАЗЕС: ЧИ Є ОСНОВА ДЛЯ ІНТЕГРАЦІЇ?

Правова база відносин України з державами-учасницями ЄврАзЕС

Відносини України з державами-учасницями ЄврАзЕС регулюються рядом як багатосторонніх угод, укладених у рамках СНД, так і двосторонніх договорів з державами-учасницями Співтовариства. Як свідчить аналіз зазначених угод, економічні відносини України з державами-учасницями ЄврАзЕС у цілому забезпечені розвинутою правовою базою, що охоплює регулювання торгівлі, взаємного інвестування, відносин у найважливіших галузях економіки.

Правове врегулювання багатосторонніх відносин за участю України та держав-учасниць ЄврАзЕС у рамках СНД. Україна (в тому чи іншому статусі) є учасницею ряду найважливіших багатосторонніх угод, укладених державами-членами СНД з метою урегулювання економічних відносин на узгоджених засадах (врізка *“Багатосторонні угоди за участю України і держав-учасниць ЄврАзЕС у рамках СНД”*).

Водночас, необхідно відзначити, що значна кількість угод, укладених у рамках СНД, досі не стали ефективним інструментом інтеграції. Прийняті країнами зобов'язання часто базувалися

на нереальних цілях, були надто амбіційними та не підкріпленими реальними механізмами дотримання прийнятих зобов'язань⁶³. Крім того, вони припускали велику кількість застережень з боку різних країн (перш за все тих, що зараз не належать до ЄврАзЕС) — що значною мірою знецінювало їх значення.

Багатосторонні угоди за участю України і держав-учасниць ЄврАзЕС у рамках СНД

- ❖ Договір про створення Економічного Союзу від 24 вересня 1993р.⁶³
- ❖ Угода про регулювання міждержавного ринку цінних паперів (22 січня 1993р.);
- ❖ Угода про створення зони вільної торгівлі (підписана 15 квітня 1994р.); Протокол про внесення змін і доповнень до Угоди про створення зони вільної торгівлі (підписаний 2 квітня 1999р.) (ратифіковані Україною 6 жовтня 1999р.⁶⁴; до цього часу не ратифіковані Російською Федерацією);
- ❖ Угода про співробітництво та взаємодопомогу в митних справах (15 квітня 1994р.);
- ❖ Угода про спрощення та уніфікацію процедур митного оформлення на митних кордонах (8 липня 1994р.);
- ❖ Угода про товарообіг і виробничу кооперацію в галузі машинобудування на взаємопогодженій основі (9 грудня 1994р.);
- ❖ Угода про співробітництво у формуванні єдиного (спільного) освітнього простору СНД (17 січня 1997р.);
- ❖ Угода про принципи формування спільного транспортного простору та взаємодії держав-учасниць СНД в галузі транспортної політики (9 жовтня 1997р.);
- ❖ Угода про Спільний аграрний ринок держав-учасниць СНД (6 березня 1998р.);
- ❖ Угода про порядок транзиту через території держав-учасниць СНД (4 червня 1999р.);
- ❖ Конвенція про формування та статус міждержавних науково-технічних програм (25 листопада 1998р.)⁶⁵;
- ❖ Договір про забезпечення паралельної роботи електроенергетичних систем держав-учасниць СНД (25 листопада 1998р.);
- ❖ Угода про порядок митного оформлення і митного контролю товарів, що переміщуються між державами-учасницями Угоди про створення зони вільної торгівлі (8 жовтня 1999р.);
- ❖ Угода з технічних бар'єрів у зоні вільної торгівлі (20 червня 2000р.).

⁶³ Договір підписаний президентами Азербайджану, Білорусі, Вірменії, Казахстану, Киргизії, Молдови, Росії, Таджикистану, Узбекистану. Україною подана Заява у зв'язку з Договором про створення Економічного союзу, у якій Україна на підставі статті 30 Договору, застерігає за собою статус асоційованого члена Економічного союзу.

⁶⁴ Закон України “Про ратифікацію Угоди про створення зони вільної торгівлі та Протоколу про внесення змін та доповнень до Угоди про створення зони вільної торгівлі” №1125-14 від 6 жовтня 1999р.

⁶⁵ Конвенція набула чинності 21 вересня 1999р. для всіх держав-учасниць СНД, крім Росії (станом на 1 січня 2000р.);

⁶⁶ Так, Україна, так само як і Азербайджан, Грузія та Туркменистан, не приєдналася до Угоди про статус Економічного Суду СНД від 6 липня 1992р., якою було затверджене Положення про Економічний Суд. Молдова підписала цей документ із застереженням, яке фактично блокувало поширення на неї обов'язкової дисципліни розгляду спорів.

Слід відверто визнати, що Україна від самого початку розглядала СНД не як механізм далекосяжної і швидкої реінтеграції пострадянських країн, а як свого роду інструмент “цивілізованого розлучення”, який дозволив би уникати руйнівних наслідків взаємного економічного відокремлення країн. У цьому українська позиція збігалася з позицією ряду інших держав СНД (Азербайджан, Грузія, Туркменістан, Узбекистан) що, власне, й зумовило фактичний поділ СНД на два “блоки” учасників, а саме — на “сильних” і “слабких” інтеграторів. Утворення на цьому фоні ЄвразЕС і ГУАМ (згодом ГУУАМ) стало логічним наслідком такого розмежування.

Отже, наявність спільних інституційних основ взаємозв'язків, створених на рівні СНД, не є достатньою підставою для твердження про те, що вони є надійною основою інтеграції України до ЄвразЕС. Якщо уявити, що Україна гіпотетично прийняла рішення про входження до ЄвразЕС та взяла на себе всю повноту зобов'язань, чинних у ньому, то

виникає питання: чому раніше потрібно було відкидати аналогічні або близькі за змістом рішення в рамках СНД, зокрема — стосовно повноформатної участі в Економічному Союзі СНД та Економічному Суді СНД? Отже, входження до ЄвразЕС було б для України рівноцінним визнанням помилковості її політики, яку вона проводила протягом 1990-х років стосовно СНД.

Правове врегулювання двосторонніх відносин України і держав-учасниць ЄвразЕС. Важливою особливістю двосторонніх відносин України з державами-учасницями ЄвразЕС є наявність досить розвинутої нормативно-правової основи. На двосторонньому рівні укладені базові угоди з питань торгівлі, інвестицій і податків (таблиці “Угоди про вільну торгівлю, укладені Урядом України та урядами держав-учасниць ЄвразЕС” та “Угоди про сприяння (заохочення) та взаємний захист інвестицій і про уникнення подвійного оподаткування та попередження ухилень від сплати податків, укладені Україною з державами-учасницями ЄвразЕС”⁶⁷).

Угоди про вільну торгівлю, укладені Урядом України та урядами держав-учасниць ЄвразЕС

Держава-партнер	Дата укладення	Ратифікація Україною	Наявність вилучень*	Підстави для вилучень*
Білорусь	17 грудня 1992р.	Закон №531-14 від 19 березня 1999р.	❖ Жива худоба та шкірсировина (вивіз мито в Україні) ❖ Цукор білий	Протокол про вилучення з режиму вільної торгівлі від 13 лютого 1998р. до Угоди; Постанова Кабінету Міністрів України №1304 від 10 жовтня 2001р. зі змінами, внесеними Постановою Кабінету Міністрів України №1081 від 26 липня 2002р.
Казахстан	17 вересня 1994р.	Закон №155-14 від 2 жовтня 1998р.	❖ Жива худоба та шкірсировина (вивіз мито в Україні) ❖ Алкогольні та безалкогольні напої (при імпорті до Казахстану) ❖ Тютюн і його замінники (при імпорті до Казахстану)	Протокол про вилучення з режиму вільної торгівлі від 29 грудня 1997р. до Угоди
Киргизія	26 травня 1995р.	Закон №705/97-вр від 9 грудня 1997р.	Немає	Можливість вилучень передбачена статтею 1 Угоди
Росія	24 червня 1993р.	На цей час не ратифікована, проте є чинною з 21 лютого 1994р.	❖ Цукор білий ❖ Сигарети та сигари ❖ Спирт етиловий (при експорті до РФ) ❖ Кондитерські вироби з цукру, шоколад, продукти з какао (при експорті до України)	Протокол про вилучення з режиму вільної торгівлі від 24 червня 1993р. до Угоди зі змінами та доповненнями від 4 жовтня 2001р.; Протокол від 14 листопада 1997р.

* Рішенням Міждержавної Ради від 20 вересня 2002р. затверджений єдиний перелік товарів, що підпадають під вилучення з режиму вільної торгівлі держав-учасниць ЄвразЕС з державами, що не належать до Співтовариства. Перелік охоплює: цукор білий; спирт етиловий та інші спирти денатуровані; горілку; сигари та сигарети.

добавить в та
данные по Та

06.07.2001

Угоди (конвенції) про сприяння (заохочення) та взаємний захист інвестицій і про уникнення подвійного оподаткування та попередження ухилень від сплати податків, укладені Україною з державами-учасницями ЄвразЕС

Країна	Дата укладення Угоди про сприяння (заохочення) та взаємний захист інвестицій		Угоди (Конвенції) про уникнення подвійного оподаткування та попередження ухилень від сплати податків		
	Дата укладення	Ратифікація Україною	Дата укладення	Ратифікація Україною	Дата набуття чинності
Білорусь	14 грудня 1995р.	Закон №576/96-вр від 6 грудня 1996р.	24 грудня 1993р.	Закон №306/94-вр, від 20 грудня 1994р.,	30 січня 1995р.
Казахстан	17 вересня 1994р.	Закон №207/95-вр від 2 червня 1995р.	9 липня 1996р.	Закон №508/96-вр від 15 листопада 1996р.,	14 липня 1997р.
Киргизія	23 лютого 1993р.	Не ратифікована	16 жовтня 1997р.	Закон №505-14 від 17 березня 1999р.,	1 травня 1999р.
Росія	27 листопада 1998р.	Закон №1302-14 від 15 грудня 1999р.	8 лютого 1995р.	Закон №369/95-вр від 6 жовтня 1995р.,	3 серпня 1999р.
Таджикистан	—	—	—	—	—

⁶⁷ Таблиці складені за даними бази документів Верховної Ради України. — <http://www.rada.kiev.ua/laws/pravo/new/country.html>.

Крім наведених у таблицях, Україна уклала з нинішніми державами ЄвразЕС великий масив двосторонніх угод, багато з яких мають чимало

спільного з угодами, що укладаються в рамках Співтовариства (врізка "Основні двосторонні угоди України з державами-учасниками ЄвразЕС"⁶⁸).

Основні двосторонні угоди України з державами-учасниками ЄвразЕС

Україна - Республіка Білорусь

- ❖ Договір про дружбу, добросусідство і співробітництво (підписаний 17 липня 1995р.; ратифікований Україною 16 травня 1997р.⁶⁹)
- ❖ Договір про економічне співробітництво на 1999-2008рр. (підписаний 11 грудня 1998р.; ратифікований Україною 30 червня 1999р.⁷⁰)

Міжурядові угоди про:

- ❖ трудову діяльність і соціальний захист громадян, які працюють за межами своїх держав (17 липня 1995р.);
- ❖ співробітництво прикордонних областей України та Республіки Білорусь (12 травня 1997р.);
- ❖ принципи стягнення непрямих податків при експорті та імпорті товарів (робіт, послуг) (11 грудня 1998р.);
- ❖ співробітництво та взаємну допомогу в митних справах (22 вересня 2000р.);
- ❖ виробничу і науково-технічну кооперацію підприємств і організацій оборонних галузей промисловості (25 червня 2001р.)

Україна - Республіка Казахстан

- ❖ Договір про дружбу і співробітництво (підписаний 20 січня 1994р.; ратифікований Україною 24 лютого 1994р.⁷¹)
- ❖ Договір про подальше зміцнення відносин дружби і співробітництва між Республікою Казахстан і Україною та реалізацію досягнутих домовленостей (підписаний 11 серпня 1994р.)
- ❖ Договір про економічне співробітництво на 1999-2009рр. (підписаний 17 вересня 1999р.; ратифікований Україною 18 травня 2000р.⁷²)

Міжурядові угоди про:

- ❖ про участь України в розвитку нафтогазового комплексу Республіки Казахстан (29 грудня 1992р.);
- ❖ принципи співробітництва та умови взаємовідносин у галузі транспорту (22 лютого 1993р.);
- ❖ міжнародні перевезення пасажирів і вантажів автомобільним транспортом (22 лютого 1993р.);
- ❖ міжнародне автомобільне сполучення (22 лютого 1993р.)
- ❖ основні принципи співробітництва в галузях важкої промисловості (20 січня 1994р.);
- ❖ виробничу кооперацію (2 вересня 1994р.);
- ❖ принципи співробітництва в нафтогазових галузях (9 липня 1996р.);
- ❖ принципи стягнення непрямих податків при експорті та імпорті товарів (робіт, послуг) (13 червня 1997р.);
- ❖ співробітництво у сфері дослідження та використання космічного простору (14 жовтня 1997р.).

Угода між Національним банком України та Національним банком Казахстану про організацію міжбанківських розрахунків (14 жовтня 1997р.).

Україна - Киргизька Республіка

- ❖ Договір про дружбу і співробітництво між Україною і Киргизькою Республікою (підписаний 19 червня 1996р.; ратифікований Україною 21 лютого 1997р.⁷³)

Міжурядові угоди про:

- ❖ участь України в розвитку нафтогазового комплексу Киргизької Республіки в 1993-2005рр. (23 лютого 1993р.);
- ❖ про співробітництво в галузі транспортних перевезень (23 лютого 1993р.);
- ❖ про виробничу кооперацію (19 червня 1996р.);
- ❖ розвиток економічного співробітництва (набула чинності 3 лютого 1997р.);
- ❖ про принципи стягнення непрямих податків при експорті та імпорті товарів (робіт, послуг) (16 жовтня 1997р.).

Угода між Національним банком України та Національним банком Киргизької Республіки про організацію розрахунків (23 лютого 1993р.)

Угода між міністерствами зовнішньої торгівлі і промисловості Киргизької Республіки та Міністерством промислової політики України про збереження спеціалізації підприємств і взаємні кооперовані поставки продукції виробничо-технічного призначення (20 травня 1998р.).

Україна - Російська Федерація

- ❖ Договір про дружбу, співробітництво і партнерство (підписаний 31 травня 1997р.; ратифікований Україною 14 січня 1998р.⁷⁴)
- ❖ Договір про економічне співробітництво на 1998-2007рр. (підписаний 27 лютого 1998р.; ратифікований Україною 30 червня 1999р.⁷⁵)

Міжурядові угоди про:

- ❖ співробітництво в розвитку паливно-енергетичних комплексів (7 вересня 1994р.);
- ❖ співробітництво прикордонних областей України та Російської Федерації (27 січня 1995р.);
- ❖ співробітництво у військовій галузі (25 листопада 1995р.);
- ❖ науково-технічне співробітництво (27 серпня 1996р.);
- ❖ проведення узгодженої структурної політики в економіці (28 травня 1997р.);
- ❖ співробітництво в галузі розробки, виробництва, поставок та експлуатації авіаційної техніки (20 серпня 1997р.);
- ❖ виробничу кооперацію (24 квітня 1998р.);
- ❖ збереження спеціалізації підприємств та організацій, що беруть участь у виробництві продукції військового призначення (21 грудня 2000р.);
- ❖ гарантії транзиту російського природного газу територією України (22 грудня 2000р.);
- ❖ співробітництво в галузі розвитку конкуренції (13 липня 2000р.).

Угода між Центральним банком РФ та Національним банком України про розрахунки і співробітництво банківських систем (9 травня 1998р.).

Україна - Республіка Таджикистан

Міжурядові угоди про:

- ❖ співробітництво у митних справах (6 липня 2001р.);
- ❖ науково-технічне співробітництво (6 липня 2001р.);
- ❖ співробітництво в області енергетики, промисловості, транспорту і будівництва (25 квітня 2002р.).

⁶⁸ Стосовно базових договорів наводяться дати підписання та посилання на ратифікаційний документ. Стосовно міжурядових угод у дужках подаються дати підписання.

⁶⁹ Закон України "Про ратифікацію Договору про дружбу, добросусідство і співробітництво між Україною і Республікою Білорусь" №267/97 від 16 травня 1997р.

⁷⁰ Закон України "Про ратифікацію Договору між Україною і Республікою Білорусь про економічне співробітництво на 1999-2008рр." №790-14 від 30 червня 1999р.

⁷¹ Постанова Верховної Ради України "Про ратифікацію Договору про дружбу і співробітництво між Україною та Республікою Казахстан" №4023-12 від 24 лютого 1994р.

⁷² Закон України "Про ратифікацію Договору між Україною і Республікою Казахстан про економічне співробітництво на 1999-2009рр." №1737-14 від 18 травня 2000р.

⁷³ Закон України "Про ратифікацію Договору про дружбу і співробітництво між Україною і Киргизькою Республікою" №106/97 від 21 лютого 1997р.

⁷⁴ Закон України "Про ратифікацію Договору про дружбу, співробітництво і партнерство між Україною і Російською Федерацією" №13/98 від 14 січня 1998р.

⁷⁵ Закон України "Про ратифікацію Договору між Україною і Російською Федерацією про економічне співробітництво на 1998-2007рр." №791-14 від 30 червня 1999р.

Таким чином, відносини між Україною і країнами «п'ятірки» мають досить розвинуту нормативно-правову базу. Питання полягає у тому, як використовується потенціал багатосторонніх і двосторонніх домовленостей. Про їх вплив на розвиток економічного партнерства, зокрема — торгівлі та інвестицій у відносинах України з державами-членами ЄвразЕС свідчать дані, наведені нижче.

Торговельні відносини України з державами-учасницями ЄвразЕС

Загальний товарооборот, зовнішньоторговельне сальдо. Держави-учасниці ЄвразЕС, взяті разом, є на цей час головним торговельним партнером України. У 2001р. обсяг торгівлі товарами та послугами з державами ЄвразЕС склав \$13,3 млрд. або **36,2% зовнішньоторговельного обороту** України, в т.ч. товарами — майже \$11 млрд., або 34,2% зовнішньої торгівлі товарами. При цьому, торгівля Україною товарами з державами Співтовариства складала **25,1% загального обсягу вітчизняного експорту** (87,3% експорту в країни СНД) і **43,7% загального обсягу імпортованих Україною товарів** (78% імпорту з країн СНД).

Торгівля послугами з державами ЄвразЕС складала у 2001р. **59,3% загального обсягу вітчизняного експорту послуг** (97,7% експорту послуг в країни СНД) і **18,7% загального обсягу імпорту послуг** (92% імпорту з країн СНД) (таблиця «Зовнішня торгівля товарами та послугами України з державами ЄвразЕС»⁷⁶).

Зовнішня торгівля товарами та послугами України з державами ЄвразЕС,
\$ млн.

Держави-члени ЄврАзЕС	Експорт		Імпорт		Сальдо
	2001	2001/2000 %	2001	2001/2000 %	2001
Торгівля товарами					
Білорусь	244,3	89,8	407,1	67,6	-162,8
Казахстан	117,4	152,9	666,0	161,3	-548,6
Киргизія	5,2	83,9	2,6	108,3	2,6
Росія	3679,5	104,7	5813,5	99,8	-2134,0
Таджикистан	34,7	35,6	1,6	177,8	33,1
Усього	4081,1	102,8	6890,8	100,7	-2809,7
Питома вага ЄврАзЕС у зовнішній торгівлі України товарами, %	25,1		43,7		
Торгівля послугами					
Білорусь	29,8	91,8	12,4	114,7	17,4
Казахстан	9,1	203,7	4,7	102,1	4,4
Киргизія	0,6	83,2	0,5	175,9	0,1
Росія	2061,5	100,6	196,6	107,7	1864,9
Таджикистан	0,5	165,9	0,06	105,4	0,44
Усього	2101,5	100,7	214,3	108,1	1887,2
Питома вага ЄврАзЕС у зовнішній торгівлі України послугами, %	59,3		18,7		

У торгівлі товарами з ЄвразЕС, за підсумками 2001р., Україна мала **від'ємне сальдо** в розмірі **\$2,8 млрд.** Причому, від'ємне сальдо склалося в торгівлі з трьома державами-учасницями ЄвразЕС — Росією, Казахстаном і Білоруссю; позитивне — лише з Киргизією і Таджикистаном. Натомість, у торгівлі **послугами** з ЄвразЕС Україна мала **позитивне сальдо** в торгівлі з усіма учасницями Співтовариства загальним розміром майже в **\$1,9 млрд.**

Структура торгівлі. Структура торгівлі товарами між Україною та державами ЄвразЕС є досить різноманітною, про що свідчать дані, наведені в таблиці «Основні товарні позиції у торгівлі між Україною і ЄвразЕС» (с.24)⁷⁷.

Слід відзначити, що значні частини експорту та особливо імпорту України з держав ЄвразЕС складаються з товарів, які постачаються в рамках **міжгалузевого обміну**. При цьому, в імпорті переважна частина належить поставкам енергоносіїв та іншої сировини, а в експорті — стандартизованим готовим виробам, з яких Україна спеціалізувалася ще в рамках колишнього Радянського Союзу.

Особливості структури торгівлі послугами з державами ЄвразЕС полягають у наступному. На Росію припадає майже 2/3 загального обсягу експортованих транспортних послуг (у т.ч. морського транспорту — 11,6%, повітряного — 8,1%, залізничного — 29,9% (тоді як на Казахстан — лише близько 1%), трубопровідного — 97,6%), 23,1% туристичних послуг (на Білорусь — 4,3%), 59,5% послуг зв'язку (Білорусі — 4,4%), майже чверть усіх будівельних послуг. З іншого боку, на Росію припадає лише 7,2% загального обсягу експорту страхових послуг, 5% фінансових, 5,8% комп'ютерних, що свідчить про **обмеженість ринку цих сучасних видів послуг у межах ЄвразЕС у цілому**. Серед експортованих інших ділових послуг на Росію припало 22%, Білорусь — 10%. Водночас, імпорт до України з Росії транспортних послуг становив 38% їх загального імпорту, туристичних — 17,7%, послуг зв'язку — 51,9%, будівельних — 16%⁷⁸.

Динаміка розвитку торгівлі. Слід відзначити, що зовнішня торгівля України з державами ЄвразЕС товарами розвивається повільніше, ніж з країнами СНД та іншими країнами світу. Так, за підсумками 2001р., експорт українських товарів до ЄвразЕС, порівняно з 2000р., збільшився на 2,8% (до країн СНД — на 4%; до інших країн світу — на 15%), а імпорт з країн Співтовариства — на 0,7% (з країн СНД — 9,9%; інших країн світу — 17,4%). При цьому, найбільше — у півтора рази — зріс експорт українських товарів до Казахстану; приріст експорту до Росії становив 4,7%. Водночас, експорт до Білорусі зменшився на 10,2%; до Киргизії — на 16,1%; Таджикистану — майже на дві третини.

Експорт послуг до країн ЄвразЕС, порівняно з 2000р., збільшився лише на 0,7% (до країн СНД — на 0,5%; до інших країн світу — на 1,7%).

⁷⁶ Джерело: Зовнішня торгівля України за 2001 рік, том 1. — Державний комітет статистики України, Київ, 2002, с.13,99.

⁷⁷ Джерело: Зовнішня торгівля України за 2001 рік, том 2. Державний комітет статистики України. — Київ, 2002, с.10-12,18-22,26-30.

⁷⁸ Зовнішня торгівля України за 2001 рік, том 1, с.122-128.

Основні товарні позиції в торгівлі між Україною та державами ЄвразЕС

Експорт України		Імпорт України	
Товарна позиція	Частка в загальному обсязі експорту в країну, %	Товарна позиція	Частка в загальному обсязі імпорту до країни, %
Російська Федерація			
Котли, машини, апарати та механічні пристрої, їх частини	15,1	Енергетичні матеріали, нафта та продукти її перегонки, бітумінозні речовини, воски мінеральні	58,5
Чорні метали	13,5	Котли, машини, апарати та механічні пристрої, їх частини	10,3
Вироби з чорних металів	9,9	Автомобілі, тягачі, велосипеди та інші наземні транспортні засоби, їх частини і пристрої	3,6
Продукти неорганічної хімії	5,8	Папір і картон, вироби з паперової маси, паперу або картону	2,6
Електричні машини, устаткування та їх частини	5,2		
Папір і картон, вироби з паперової маси, паперу або картону	4,7		
Білорусь			
Чорні метали	17,6	Енергетичні матеріали, нафта та продукти її перегонки, бітумінозні речовини, воски мінеральні	40,4
Котли, машини, апарати та механічні пристрої, їх частини	9,2	Цукор і кондитерські вироби з цукру	9,9
Зернові культури	8,7	Котли, машини, апарати та механічні пристрої, їх частини	8,9
Вироби з чорних металів	6,2		
Органічні хімічні сполуки	5,3		
Продукти неорганічної хімії	5,1		
Казахстан			
Котли, машини, апарати та механічні пристрої, їх частини	24,7	Енергетичні матеріали, нафта та продукти її перегонки, бітумінозні речовини, воски мінеральні	90,9
Вироби з чорних металів	15,0	Чорні метали	3,1
Електричні машини, устаткування та їх частини	8,2	Зернові культури	2,3
Жири та олії тваринного або рослинного походження	7,4		
Киргизія			
Папір і картон, вироби з паперової маси, паперу або картону	16,1	Тютюн та промислові замітники тютюну	38,4
Какао та продукти з нього	13,1	Електричні машини, устаткування та їх частини	31,4
Котли, машини, апарати та механічні пристрої, їх частини	9,2	Частини та пристрої до автомобілів, тягачів, велосипедів	10,7
Каучук, гума та вироби з них	8,8		
Чорні метали	5,5		
Цукор і кондитерські вироби з цукру	4,2		
Таджикистан			
Продукти неорганічної хімії	78,9	Бавовна	93,6
Енергетичні матеріали, нафта та продукти її перегонки	6,6	Шкури та шкіра необроблені	2,2
Інші продукти хімічної промисловості	3,1		

Найбільше — вдвічі — зріс експорт українських послуг до Казахстану; в 1,7 рази — до Таджикистану; приріст експорту послуг до Росії становив лише 0,6%. Водночас, експорт українських послуг до Білорусі зменшився на 8,2%; до Киргизії — на 16,8%.

Зросли показники імпорту послуг з держав-учасниць Співтовариства — на 8,1% (з країн СНД — 8,1%), тоді як з інших країн світу імпорт послуг зменшився на 0,3%.

Географічна структура торгівлі. Домінуюче становище в торговельних зв'язках України з регіоном ЄвразЕС має **Росія**. У 2001р. в експорті українських товарів до держав Співтовариства на Росію припадало 90,2% (22,6% загального обсягу експорту), тоді як на Білорусь — 6% (1,5%), Казахстан — 2,9% (0,7%), Таджикистан — 0,8% (0,2%), Киргизію — 0,1% (0,0%).

В експорті послуг — 98,1% (58,2% загального обсягу українського експорту послуг), тоді як на Білорусь — 1,4% (0,8%), Казахстан — 0,4% (0,3%).

Водночас, із загального обсягу українського імпорту товарів з ЄвразЕС 84,35% складали російські товари (36,9% загального обсягу імпорту товарів до України). Товари з інших держав-учасниць Співтовариства посідають незрівнянно скромніше місце в структурі українського товарного імпорту: 9,7% (4,2%) — казахстанські; 5,9% (2,6%) — білоруські; імпорт товарів з Киргизії і Таджикистану складав лише соті частки відсотка.

Із загального обсягу імпортованих Україною з ЄвразЕС послуг послуги з Росії склали 91,7% (17,1% загального обсягу імпорту послуг до України); 5,8% (1,1%) — з Білорусі; 2,2% (0,4%) — з Казахстану.

Отже, географічна структура торгівлі України з ЄвразЕС має ті ж особливості, що існують і в самому Співтоваристві.

З липня 2001р., з огляду на набуття чинності другою частиною нового Податкового кодексу Російської Федерації,

якою був запроваджений новий принцип стягнення ПДВ з імпортованих товарів⁷⁹, почалося падіння товарообороту між Україною і Росією. За сім місяців 2002р. взаємний товарооборот склав \$6,3 млрд., що на 8,7% менше, ніж за відповідний період 2001р.⁸⁰

⁷⁹ ПДВ стягується з імпортованих товарів за принципом країни призначення, тоді як експорт від ПДВ звільняється. Цей порядок не поширюється на експорт нафти, газового конденсату та газу. З метою мінімізації негативних наслідків такого підходу, Україна з 1 січня 2002р. зберегла нульову ставку ПДВ на імпорт російської нафти, одночасно обкладаючи 20% ставкою імпорт нафтопродуктів.

⁸⁰ Інтерфакс-Україна, 4 жовтня 2002г.

Іншим важливим чинником скорочення українського експорту на російський ринок стало поширення **практики застосування заходів з обмеження торгівлі**, перш за все — з боку Росії. За оцінкою Міністерства економіки та з питань європейської інтеграції України, станом на початок 2002р., вартість імпорту російських товарів (\$1,82 млн. у розрахунку на рік), до яких Україна застосувала спеціальні чи антидемпінгові заходи, є майже в 240 разів нижчою, ніж вартість української продукції (\$430 млн.), до якої вжиті аналогічні заходи в Росії (врізка “Заходи, що обмежують торгівлю між Україною і Росією”).

Заходи, що обмежують торгівлю між Україною і Росією

У квітні 2001р. Росія запровадила квоту на 2001р. на експорт українських труб у розмірі 620 тис. т/рік⁸¹, що була подовжена і на 2002р. У 2001р. українські виробники труб із чорних металів використали квоту на експорт труб у Росію на 56,5% (експорт у рамках квоти склав 350 тис. т труб на \$139 млн.).

21 травня 2001р. Уряд Російської Федерації прийняв постанову (що мала набути чинності 1 січня 2002р.), якою запроваджувалося трирічне спеціальне мито на імпорт українських труб з чорних металів в розмірі 40% митної вартості на всі труби та 20% — на труби великого діаметру⁸².

Наприкінці березня 2002р. Кабінет Міністрів України прийняв постанову, якою запроваджувалося 20% мито на імпорт до України 20 найменувань російської продукції, до тих пір, поки Росія застосовуватиме спеціальне мито на поставки українських труб⁸³.

4 липня 2002р. Уряд Російської Федерації запровадив тимчасове антидемпінгове мито в розмірі 31,8% митної вартості на оцинкований прокат, що походить з України⁸⁴.

12 липня 2002р. рішенням Міжвідомчої комісії з міжнародної торгівлі запроваджене спеціальне мито 31,7 % на імпорт російських автомобілів⁸⁵.

16 вересня 2002р. Кабінет Міністрів України прийняв постанову про скасування цього мита — з моменту скасування Росією спеціального мита на імпорт з України труб з чорних металів⁸⁶.

4 жовтня 2002р. Уряд Російської Федерації⁸⁷ скасував мито на імпорт українських труб з чорних металів в розмірі 40% митної вартості на всі труби та 20% на труби великого діаметру, запроваджене з початку 2002р.

10 грудня 2002р. Міжвідомча комісія з міжнародної торгівлі України, за підсумками спеціального антидемпінгового розслідування стосовно імпорту нових російських автомобілів з об'ємом двигуна 1-1,5 куб. см, прийняла рішення про запровадження квот на їх імпорт у розмірі 15777 шт./рік⁸⁸.

За даними Міністерства економіки та з питань європейської інтеграції України, Росія вилучила з режиму вільної торгівлі український імпорт на \$169 млн., а також здійснювала розслідування стосовно товарів з України на суму \$145 млн.

Загальна ж вартість російського імпорту товарів, за якими Україна зробила вилучення з режиму вільної торгівлі з Російською Федерацією, у першому кварталі 2002р. складала \$24,3 млн. Крім того, здійснювалися відповідні процедури розслідування обмежувального характеру стосовно практично всіх видів російських автомобілів, обсяг обмежень за якими міг би скласти \$90 млн.⁸⁹

Взаємні інвестиції

Потоки інвестицій між Україною та Білоруссю, Казахстаном, Киргизією і Таджикистаном є мізерними. Лише Росія займає **п'яте місце серед найбільших іноземних інвесторів в економіку України**. На початок 2002р. прямі російські інвестиції в Україну складали **\$295,1 млн.**⁹⁰ або **6,7%** сукупного обсягу прямих іноземних інвестицій у нашу країну; на 1 жовтня 2002р. вони складали **\$323,9 млн.**, або **6,6%** загального обсягу. Водночас, Росія займає **перше місце за обсягом українських інвестицій серед країн світу**. На початок 2002р., в російську економіку було інвестовано з України **\$84,9 млн.**, або **53,9%** усіх українських інвестицій за кордон.

За оцінками російських експертів, опублікованими ще у вересні 2001р., “після остаточного завершення приватизації, приблизно 60% українських підприємств належатимуть російському капіталу”⁹¹. В лютому 2002р. прогноз був скоригований у бік підвищення. Експерти вважають, що до 2005р. 70% української продукції, вироблятиметься за участю російського капіталу⁹².

Таким чином, стан економічних відносин України з державами-учасницями ЄвразЕС характеризується неоднозначним впливом з точки зору перспектив розвитку стосунків з ЄвразЕС. З одного боку, існують передумови для того, щоб регіон ЄвразЕС відігравав одну з провідних ролей у структурі міжнародних економічних зв'язків України. З іншого — основним контекстом цих зв'язків є відносини України та Росії, які, в принципі, можна ефективно регулювати і на двосторонньому рівні. За таких умов і за збереження основних засад політики стосовно розвитку інтеграції у межах СНД, повноцінна участь України в інтеграційних ЄвразЕС є дуже проблематичною.

⁸¹ Соглашение о регулировании поставок труб из черных металлов между Министерством экономики Украины и Министерством экономического развития и торговли Российской Федерации от 10 апреля 2001г.; Распоряжение Правительства Российской Федерации от 27 апреля 2001г. №611-р.

⁸² Постановление Правительства Российской Федерации от 21 мая 2001г. №394 “О порядке введения специальной пошлины на импорт из Украины труб из черных металлов”.

⁸³ Постановка Кабінету Міністрів України від 29 березня 2002р. №388 “Про запровадження спеціального мита на імпорт окремих видів товарів походженням з Російської Федерації”.

⁸⁴ Постановление Правительства Российской Федерации от 4 июля 2002г. №493 “О временных мерах по защите российских производителей оцинкованного проката”.

⁸⁵ Рішення Міжвідомчої комісії з міжнародної торгівлі №СП-46/2002/52-49 від 12 липня 2002р. “Про застосування попередніх спеціальних заходів щодо імпорту в Україну нових легкових автомобілів походженням з Російської Федерації”.

⁸⁶ Постановка Кабінету Міністрів України від 16 вересня 2002р. №1385 “Про скасування постанови Кабінету Міністрів України від 29 березня 2002 р. №388”.

⁸⁷ Постановление Правительства Российской Федерации от 4 октября 2002г. №740 “О признании утратившим силу постановления Правительства Российской Федерации от 21 мая 2001г. №394”.

⁸⁸ Интерфакс-Украина, 10 декабря 2002г.

⁸⁹ Корреспондент, 12 апреля 2002г. — http://www.korrespondent.net/display_print.php?arid=44493.

⁹⁰ Статистичний щорічник України за 2001 рік, с.273.

⁹¹ Див.: Гальчинський А. На перехресті інтересів — Дзеркало тижня, 6 липня, 2002р. — <http://www.zn.kiev.ua/ie/print/35345>.

⁹² Експерт, 11 февраля 2002г., №6, с.41.

2.2 ЕКОНОМІЧНІ І ПОЛІТИЧНІ ПЛЮСИ ТА МІНУСИ РІЗНИХ ФОРМ ВІДНОСИН УКРАЇНИ З ЄВРАЗЕС

На вибір конкретної форми взаємовідносин з ЄвразЕС має впливати попередньо виявлений баланс позитивних і негативних наслідків цього кроку як в економічному, так і в політичному вимірах. У будь-якому разі слід мати на увазі, що хоч ідеться про участь у формальній економічній організації, але рішення про розвиток взаємовідносин з цим інтеграційним об'єднанням має неодмінно політичний характер. Необхідно враховувати як геополітичні, так внутрішньополітичні, як короткострокові, так і стратегічні аспекти; в т.ч. міру узгодженості обраного варіанту співпраці з ЄвразЕС з реалізацією заявлених стратегічних цілей розвитку українського суспільства — утвердження засад і норм демократії, формування правової держави та громадянського суспільства, впровадження ринкових економічних механізмів⁹³.

Можливість повної інтеграції до ЄвразЕС через набуття повноправного членства

Згідно з Договором про заснування ЄвразЕС, держава-претендент на вступ до Співтовариства має бути підготовленою до повноправного членства в ньому, тобто здійснити низку внутрішньодержавних процедур юридичного та економічного характеру. У статті 9 Договору йдеться про те, що “прийом до ЄвразЕС відкритий для всіх держав, які візьмуть на себе зобов'язання, що випливають з цього Договору та інших чинних у рамках Співтовариства договорів за списком, визначеним рішенням Міждержавної Ради, і які, на думку членів ЄвразЕС, можуть і мають намір ці зобов'язання виконувати”⁹⁴.

Таким чином, вступ до ЄвразЕС передбачає:

- ❖ по-перше, приєднання до базового переліку договірних зобов'язань у рамках ЄвразЕС — при цьому слід мати на увазі, що сьогодні у Співтоваристві діють близько 50 міждержавних угод⁹⁵;

- ❖ доведення зацікавленості та здатності виконувати ці зобов'язання.

Перша з наведених умов викликає чималі сумніви стосовно можливості ратифікації усього переліку базових угод ЄвразЕС Верховною Радою України (сумніви ґрунтуються на досвіді ратифікації угод, укладених у рамках СНД).

Друга умова є застереженням для нинішніх членів ЄвразЕС, адже Україна в СНД завжди була серед тих членів Співдружності, які найбільшою мірою підкреслювали власну незалежність. З урахуванням цього чинника, не виключено, що в разі прийняття України до ЄвразЕС це співтовариство швидко перетвориться на “другу редакцію СНД”.

Об'єктивно, в разі вступу до ЄвразЕС, Україна потрапить під вплив складного комплексу позитивних і негативних чинників, що зумовлюватиме непослідовність її інтеграційної політики.

Можливі позитивні наслідки. Переваги набуття повноправного членства України в ЄвразЕС можуть проявитися на рівні держави, окремих галузей і виробництв. Головними серед них можна вважати наступні.

- ❖ **Певне покращання умов збуту на ринках Співтовариства української продукції**, перш за все — товарів переробної промисловості.

Так, станом на серпень 2002р., в українсько-російській торгівлі існували тарифні та інші обмеження стосовно 150 товарних груп⁹⁶. Внаслідок такої політики, за I півріччя 2002р. товарооборот України з Росією скоротився на 15,8%, порівняно з I півріччям 2001р., і становив \$4,2 млрд. Найбільше постраждали українські експортери, втрати яких становили майже \$700 млн., тоді як російський імпорт в Україну скоротився лише на 1,5%⁹⁷.

- ❖ **Скасування експортного мита на найважливіші сировинні товари з Росії**, яке є на сьогодні досить відчутним (врізка “Експортне мито на окремі сировинні товари походженням з Росії”⁹⁸). Загальний обсяг сплати такого експортного мита, за підсумками 2001р., за даними Міністерства економіки та з питань європейської інтеграції України, становив для України \$461 млн. Отже, ця сума могла б бути зарахованою до активу української держави.

Проте, згаданий ефект реально міг би бути істотно більшим. Адже скасування експортного мита може призвести до зниження цін на продукцію, що виробляється в Україні, яка, в свою чергу, може стати більш конкурентоспроможною як на ринках ЄвразЕС, так і за його межами.

Водночас, слід зазначити, що рівень такого потенційного виграшу від скасування експортного мита не може враховуватися як постійно діючий позитивний фактор. Адже в рамках політики, спрямованої на створення повноцінного конкурентного середовища в Росії неминуче відбуватиметься вирівнювання внутрішніх цін на енергоносії та сировину до їх рівня на міжнародних ринках. Цьому сприятимуть, перш за все вступ, Росії до СОТ, а також розвиток її стосунків з ЄС. Це прогресивно звужуватиме поле для застосування експортного мита, рівень якого вже сьогодні істотно залежить від кон'юнктури зовнішніх ринків. А оскільки вже в 2003р. ціни на нафту, за окремими оцінками, можуть знизитися до рівня менше \$20 за барель, то Росії, скоріш за все, й так доведеться скорочувати свою діяльність у сфері застосування експортного мита.

Зі вступом України в ЄвразЕС відбудеться скасування існуючих вилучень з режиму вільної торгівлі щодо застосування імпортного мита — на цукор білий, спирт етиловий та інші спирти денатуровані, горілку, сигари та сигарети. За оцінкою Міністерства економіки та з питань європейської інтеграції України, за рахунок незастосування мита

⁹³ Політичні застереження щодо участі України в інтеграції у рамках ЄвразЕС. — Центр миру, конверсії та зовнішньої політики, Київ, 2002, Аналітична доповідь №18. — <http://www.foreignpolicy.org.ua/ua/papers/index.shtml?id=457>

⁹⁴ Договір об утворенні Євразійського економічного співтовариства, стаття 9.

⁹⁵ Див.: Генсек ЄвразЕС з оптимізмом поглядає на Україну. — Інтернет-газета *ForUm*, 9 лютого 2002р., <http://www.for-ua.com>.

⁹⁶ Див.: Що Путін подарував Кучмі на день народження. — Галицькі контракти, 2002, №34, <http://www.kontrakty.com.ua/ukr/gc/nomer/2002/34/12.html#1>.

⁹⁷ Там само.

⁹⁸ Кожне наступне посилання на джерело наведених у врізці показників охоплює усі позиції до попереднього посилання.

Експортне мито на окремі сировинні товари походженням з Росії

- ❖ нафта сира та нафтопродукти сирі — \$29,8/т⁹⁹
- ❖ нафтопродукти — €20-35/т¹⁰⁰
- ❖ гази нафтові та вуглеводні газоподібні — 5%
- ❖ газ природний в газоподібному стані — 5%, але не менше €5/т
- ❖ газ природний скраплений, пропан, бутани, етилен — €40/т
- ❖ необроблені шкури та шкіра великої рогатої худоби та необроблена шкіра овець, ягнят — 500%; інші шкури — 1%, але не менше €60-90/т¹⁰¹
- ❖ полімери — 6,5%
- ❖ деревина та лісоматеріали — 5-20%, але не менше €2,5-24/м³
- ❖ целюлоза (10%, але не менше €40 за тону), папір та картон — 10%
- ❖ мідь — 10%; нікель необроблений — 5%; свинець, олово, вольфрам, молібден, титан необроблені (включаючи відходи та лом), цирконій — 6,5%
- ❖ кокс — 6,5%¹⁰²
- ❖ відходи та лом чорних металів — 15%, але не менше €15/т¹⁰³
- ❖ солі, графіт, каолін та інші мінерали, руди та концентрати кольорових металів, полімери етилену, пропілену, вінілхлориду — 6,5%
- ❖ цинк та його сплави — 10%¹⁰⁴
- ❖ мінеральні добрива — 5%
- ❖ відходи та лом кольорових металів — 30-50%, але не менше €105-1200/т, залежно від виду металу
- ❖ алюміній необроблений — 5%¹⁰⁵

до українських товарів зазначених товарних груп можна прогнозувати збільшення їх експорту до 1%, або приблизно на \$40 млн.

❖ **Зниження собівартості продукції вітчизняного виробництва.** Таке зниження можливе через усунення квотування поставок нафти та природного газу¹⁰⁶ та відповідно — зниження середньої ціни російської сирової нафти при експорті в Україну, а отже — внутрішньої ціни на нафтопродукти.

Безмитне ввезення в Україну російської нафти в обсягах 2002р., за розрахунками Міністерства економіки

та з питань європейської інтеграції України, **може заощадити** українським господарюючим суб'єктам близько **\$140 млн.**

❖ **Зміни порядку стягнення ПДВ на російські товари.** На прес-конференції в Сочі 17 травня 2002р. Президент Росії В.Путін заявив, що в разі повноправного членства України в ЄвразЕС вуглеводнева сировина буде постачатися до України “за принципом стягнення податку в країні призначення”. Це означатиме, що **приблизно \$400-450 млн. будуть надходити до бюджету не Росії, а України.** За оцінками В.Путіна, це сприятиме, зокрема, **зростанню українського ВВП приблизно на 1,5%**¹⁰⁷. При цьому, російський прем'єр М.Касьянов посилається на цифру \$170 млн., які, на його думку, може отримати Україна в результаті відмови Росії від стягнення ПДВ на експортовану в Україну нафту¹⁰⁸. Водночас, В.Путін вказує на вигреш від скасування “податків з основних товарів російського експорту”¹⁰⁹, тобто не лише сирової нафти.

Проте, розгляд на Міждержавній Раді ЄвразЕС 20 вересня 2002р. питання “Про практику реалізації принципу “країни призначення” при стягненні непрямих податків у взаємній торгівлі між державами-членами ЄвразЕС” засвідчив існування численних проблем у цій сфері. І це **не дозволяє розраховувати на такий ефект як на гарантований.**

Крім того, за розрахунками Міністерства економіки та з питань європейської інтеграції України, при обсягах експортно-імпортних операцій з ЄвразЕС на рівні 2001р. за рахунок стягнення ПДВ за принципом “країни призначення” з товарів, імпортованих до України, до державного бюджету надійшло б **\$689,4 млн.** (з урахуванням нестягнення ПДВ з нафти та газу), а за принципом “країни походження” — **\$681,8 млн.** Тобто, за першої схеми надходження від цього податку до державного бюджету були б більшими лише на **\$7,6 млн.**

❖ **Запровадження більш ефективного механізму вирішення спорів, що виникають у відносинах з державами-учасниками Співтовариства.**

⁹⁹ Ця нова ставка експортного мита запроваджена з 1 грудня 2002р. Див.: Постановление Правительства Российской Федерации №809 от 11 ноября 2002г. “О внесении изменений в постановление Правительства Российской Федерации от 9 декабря 2000г. №939”.

¹⁰⁰ Ці нові ставки затверджені постановами Уряду Росії влітку 2002р. Див.: Постановление Правительства Российской Федерации №531 от 17 июля 2002г. “О внесении изменений в постановления Правительства Российской Федерации №572 от 27 июля 2002г.” и “О внесении изменений в постановления Правительства Российской Федерации №939 от 9 декабря 2000г.”

¹⁰¹ Постановление Правительства Российской Федерации №798 от 12 июля 1999г. “Об утверждении ставок вывозных таможенных пошлин на товары, вывозимые с территории Российской Федерации за пределы государств-участников соглашений о Таможенном союзе” (с изменениями от 20 сентября, 9 ноября, 20 ноября, 9, 17 декабря 1999г., 22 февраля, 2, 28 марта, 29 декабря 2000г., 15 марта, 28 мая, 5 июля, 2 октября, 30 ноября 2001г., 4 июня 2002г.).

¹⁰² Постановление Правительства Российской Федерации №1364 от 9 декабря 1999г. “Об утверждении ставок вывозных таможенных пошлин на товары, вывозимые с территории Российской Федерации за пределы государств-участников соглашений о Таможенном союзе” (с изменениями от 22, 29 февраля, 23 марта 2000г., 15, 21 марта, 30 ноября 2001г., 14 января, 7 февраля, 18 апреля, 21 июня, 16 августа 2002г.).

¹⁰³ Постановление Правительства Российской Федерации №351 от 15 апреля 2000г. “Об утверждении ставок вывозных таможенных пошлин на товары, вывозимые с территории Российской Федерации за пределы государств-участников соглашений о Таможенном союзе”.

¹⁰⁴ Постановление Правительства Российской Федерации №1358 от 8 декабря 1999г. “Об утверждении ставок вывозных таможенных пошлин на товары, вывозимые с территории Российской Федерации за пределы государств-участников соглашений о Таможенном союзе” (с изменениями от 22 февраля, 2 марта 2000г., 5 января, 30 ноября 2001г., 15 февраля, 26 апреля 2002г.).

¹⁰⁵ Постановление Правительства Российской Федерации №1198 от 28 октября 1999г. “Об утверждении ставок вывозных таможенных пошлин на товары, вывозимые с территории Российской Федерации за пределы государств-участников соглашений о Таможенном союзе” (с изменениями от 9, 30 декабря 1999г., 22 февраля, 15 апреля, 14 сентября 2000г., 30 ноября 2001г., 4 марта, 18 апреля, 28 мая 2002г.).

¹⁰⁶ Яке фактично застосовується до України зараз.

¹⁰⁷ При вступі в ЄвразЕС кожний українець отримає по 10 баксів. — Інтернет-газета *ForUm*, 17 мая 2002г., <http://www.for-ua.com>.

¹⁰⁸ Інтерфакс, 10 апреля 2002г.

¹⁰⁹ Інтерфакс-Украина, 21 мая 2002г.

Водночас, слід відзначити, що реалізація цієї можливості істотною мірою залежить як від загального вдосконалення механізмів функціонування керівних органів ЄвразЕС (зокрема, Суду Співтовариства), так і процесу набуття державами-учасницями ЄвразЕС членства в СОТ, де чинним є ефективний багатосторонній механізм розв'язання спорів.

❖ **Скорочення практики спеціальних і антидемпінгових розслідувань стосовно українських виробників.**

У такому випадку український металургійний комплекс та харчова промисловість можуть дістати істотний вигравш. Протягом останніх років об'єктами зазначених розслідувань були українські цукор, спиртопродукти, карамель, сталні труби, оцинкований прокат тощо. Лише в 2001р. за позицією чорних металів Україна втратила близько \$80 млн., а на цей час, за даними Міністерства економіки та з питань європейської інтеграції України, вартість українських товарів, що імпортується в Росію і до яких застосовані спеціальні та антидемпінгові заходи, становить \$430,8 млн., а вартість товарів, стосовно яких здійснюються розслідування, — \$145,3 млн.

Однак, навіть повноправне членство в ЄвразЕС повністю не захищає Україну від можливості застосування обмежувальних торговельних заходів. Про це свідчить нинішня практика ЄвразЕС: наприклад, у липні 2002р. Росія вдалася до встановлення тимчасового антидемпінгового мита в розмірі 36,9% митної вартості на оцинкований прокат із Казахстану — тобто, було встановлене мито на рівні, навіть вищому, ніж аналогічне мито, застосоване до України.

❖ **Покращання умов виробничої кооперації та наукового співробітництва з державами-учасницями Співтовариства** — перш за все, через застосування узгоджених умов реалізації такого співробітництва та зниження при цьому рівня комерційних ризиків.

В цьому контексті, слід відзначити, що частка продукції машинобудування в експорті України до Росії стабільно перевищує 25%, до Білорусі — 20%, до Казахстану — складає близько 50%¹¹⁰. Протягом останніх років торгівля продукцією машинобудування має тенденцію до збільшення. При цьому, Україна продає продукції машинобудування стільки ж, скільки й купує, що об'єктивно свідчить про наявність поглибленої внутрішньогалузевої спеціалізації. У 1999–2001рр. вартість експорту та імпорту зросла з \$500 млн. до \$1 млрд.¹¹¹ Проте, це стрімке зростання обміну продукцією машинобудування викликане чинниками, в стратегічній перспективі швидше негативними: приріст відбувся з причин активізації традиційних коопераційних зв'язків і не мав інноваційної природи. Головним фактором стало зростання попиту в Росії, зумовлене збільшенням виручки за енергоносії, що реалізуються на світовому ринку.

❖ **Гарантування рівноправного доступу до транзитних потужностей держав-учасниць Співтовариства.**

Для вітчизняного ПЕК, у разі набуття Україною повноправного членства в ЄвразЕС, уможливиться вільний доступ до транзитних потужностей Росії для постачання вуглеводнів з Каспійського регіону, більш повне завантаження транзитних потужностей українських трубопроводів.

Можна очікувати і підвищення використання виробничо-технічної бази вітчизняного **транспортно-дорожнього комплексу**, підвищення якості міжнародних перевезень і зміцнення конкурентних позицій України на міжнародному ринку транспортних послуг — оскільки ЄвразЕС формує зараз майже 90% вантажопотоків, що прямують територією України.

Водночас, **ризик несправдження цього прогнозу** полягає в існуванні значних розбіжностей серед держав-учасниць Співтовариства в питаннях експлуатації транспортних коридорів та управління вантажопотоками.

Крім того, слід враховувати, що поліпшення умов транзиту за рахунок гарантування принципу свободи транзиту буде досягнуто й через вступ України та держав-учасниць ЄвразЕС до СОТ.

❖ **Певні поступки в питанні українських газових боргів**, на які, не виключено, піде Росія у разі приєднання України до ЄвразЕС (сума боргу складає зараз \$1,4 млрд.¹¹²).

❖ **Потенційна можливість отримати в перспективі кращі умови членства в СОТ, порівняно з тими, яких здатна зараз досягти Україна самостійно**, — оскільки в разі вступу до ЄвразЕС Україна буде приєднуватися до СОТ на умовах, погоджених Росією. Остання, безперечно, має значно більш вагомі аргументи в цьому процесі, зважаючи на її політичну вагу. Крім того, координація зовнішньоторговельної політики, як свідчить досвід діяльності системи ГАТТ/СОТ, як правило, зміцнює позиції кожної окремої країни на переговорах.

Можна, в принципі, передбачити й певне зміцнення позицій України у співробітництві з ЄС в окремих важливих секторах, насамперед, галузі розвитку енергетики та транспорту, оскільки Україна може отримати важелі впливу на формування маршрутів транзиту енергоносіїв та інших вантажів до Європи. В більш довгостроковій перспективі багато залежатиме від здатності Росії досягти домовленостей з ЄС про створення єдиного європейського економічного простору.

❖ **Збільшення можливостей впливу України на перспективи розвитку ЄвразЕС** — з огляду на приєднання до Співтовариства тоді, коли інтеграція у його рамках знаходиться на початковому етапі становлення.

Можливі негативні наслідки вступу України до ЄвразЕС. Серед потенційних негативних наслідків можливого набуття Україною повноправного членства в ЄвразЕС слід, зокрема, відзначити наступні.

❖ **Обмеження самостійності** країни у формуванні економічної, фінансової, митної, валютної політики.

¹¹⁰ Розраховано за даними: Зовнішня торгівля України у 2001р., т.2. — Державний комітет статистики України, Київ, 2002.

¹¹¹ Розраховано за даними: Зовнішня торгівля України у 1999р.; Зовнішня торгівля України у 2001р. — Державний комітет статистики України, Київ, 2002.

¹¹² Див.: Солодкий С. ЄвразЕС "під наглядом". — День, 15 травня 2002р., http://www.ist.md/index.asp?doc=1_3&doctree=1_3_7_3_62.

Важливе значення мають і тенденції до посилення інтеграції у політичній і воєнній сферах, характерні для держав регіону ЄвразЕС. При цьому, зважаючи на домінуючу роль у Співтоваристві Росії, може значно зрости ступінь підпорядкування політики України засадам, що виробляються в Російській Федерації.

❖ Гальмування процесу вступу України до СОТ: приєднання до ЄвразЕС призведе до скасування дев'яти протоколів про взаємний доступ на ринки товарів і послуг, підписаних з країнами-членами Робочої групи з розгляду заявки України, та витрачання часу на знаходження нового формату досягнення домовленостей вже в рамках єдиного курсу ЄвразЕС.

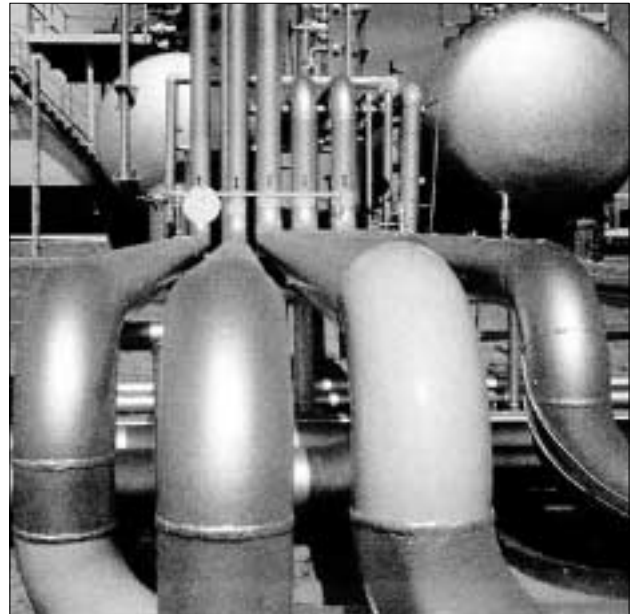
❖ Незважаючи на появу кращих можливостей для взаємодії з ЄС в окремих секторах, сам факт вступу до ЄвразЕС, скоріше за все, буде сприйнятий керівництвом ЄС як кардинальна корекція Україною її геоекономічної та геополітичної орієнтації, що унеможливить постановку питання про набуття Україною членства в ЄС навіть у віддаленій перспективі та може значно зменшити шанси і для набуття статусу асоційованого члена ЄС. У цьому контексті слід відзначити, що практично ніхто з нинішніх держав-учасниць Співтовариства, виходячи з нинішнього бачення проблеми, або не може стати в перспективі членом ЄС, або взагалі не ставить на порядок денний це питання (Росія). У цьому аспекті ЄвразЕС радикально відрізняється від Центральноєвропейської зони вільної торгівлі (CEFTA), що заздалегідь орієнтувалася на наступну повну інтеграцію її членів до ЄС.

❖ Перегляд договорів про вільну торгівлю з країнами, що не належать до ЄвразЕС (насамперед, з країнами-членами ГУУАМ), а також узгодження зі Співтовариством системи преференцій третім країнам.

❖ Можливість виникнення конфлікту між зобов'язаннями з адаптації українського законодавства до законодавства ЄС і його гармонізацією (уніфікацією) у рамках ЄвразЕС. Це може ускладнювати налагодження зв'язків з компаніями ЄС, як важливої передумови інтеграції України до європейського економічного простору.

❖ Форсоване входження до структур ЄвразЕС може спричинити відомий для інтеграційних об'єднань ефект "відхилення торгівлі" всередину інтеграційного співтовариства. За цих умов, позитивна тенденція певного зростання питомої ваги країн-членів ЄС у структурі торгівлі України може бути обернена назад. Аналогічні ефекти, напевно, виникнуть і в інвестиційній сфері, де російські компанії, більш звичні до пострадянських особливостей ведення бізнесу, мають значну перевагу перед західними інвесторами в процесі приватизації.

❖ Входження до менш конкурентного та менш розвинутого, в інституційному сенсі, середовища, ніж те, що сформувалося у Європейському Союзі, не

буде забезпечувати аналогічні західноєвропейським механізми стимулювання нововведень і передачі технологій, що може негативно позначитися на довгострокових тенденціях економічної модернізації в Україні.

❖ Вимагатиме перегляду політика охорони кордонів України. Її може очікувати високе міграційне навантаження та функції "фільтра-відстійника" на прикордонні з європейським світом¹¹³.

❖ Окремою проблемою є питання впливу приєднання до ЄвразЕС на конкурентоспроможність українських виробників. На прес-конференції 15 листопада 2002р. Президент Л.Кучма зазначив, що Україна "економічно не може" вступити до ЄвразЕС, тому що "там буде неконкурентоспроможною". Президент висловив думку, що Україна зможе бути конкурентоспроможною у цій організації лише тоді, коли Росія встановить для всіх держав-учасниць ЄвразЕС ціни на газ і нафту на рівні внутрішньоросійських, але "цього не буде, Росія для себе тримає внутрішні ціни, як і Казахстан"¹¹⁴.

Слід відзначити, що таке побоювання неконкурентоспроможності українських виробників є дуже перебільшеним — адже рівень лібералізації ринку України в разі вступу до ЄвразЕС буде не надто великим, враховуючи наявність чинних двосторонніх угод про вільну торгівлю з усіма державами-учасницями Співтовариства¹¹⁵. Хоча ці угоди мають певні вилучення, проте вони не є настільки значними, щоб справити істотний вплив на конкурентні позиції. Принаймні, їх вплив буде значно меншим, ніж майбутній вступ до СОТ, не кажучи вже про питання укладення угоди про зону вільної торгівлі з ЄС.

З іншого боку, з такої ж причини навряд чи варто перебільшувати загрозу того, що неприєднання може витіснити українських виробників

¹¹³ Політичні застереження щодо участі України в інтеграції у рамках ЄвразЕС. — Центр миру та конверсії. 2002, Аналітична доповідь №18. Див.: foreignpolicy.org.ua/ua/papers/index.shtml?id=457.

¹¹⁴ УНІАН, 15 листопада 2002р.

¹¹⁵ Гриневич А. Пугающая привлекательность ЕвразЭС. Экономические последствия присоединения Украины. — Компаньон, 2002, №45, с.12-14.

з ринку Співтовариства, оскільки підприємства держав-учасниць опиняться в більш вигідних умовах, ніж їх українські конкуренти.

Отже, можна зробити висновок про те, що набуття Україною повноправного членства в ЄвРАЗЕС навряд чи можна вважати реальною перспективою, незважаючи на те, що такий крок міг би принести Україні ряд економічних переваг.

По-перше, Україні, попри всю проінтеграційну риторичку, що лунає в країні в контексті ЄС, реально буде надзвичайно важко відмовитися від певних атрибутів недавно здобутих ознак незалежності у формуванні свої зовнішньої і внутрішньої політики — без чого неможливо ефективно брати участь в жодному інтеграційному процесі.

По-друге, цей акт остаточно закріпив би за Україною імідж держави, непередбачуваної у зовнішній політиці, яка легко відмовляється від раніше проголошених стратегічних пріоритетів. Це було б стратегічною втратою, навіть зважаючи на те, що офіційно проголошений формат досягнення членства в ЄС, закріплений у президентському посланні “Європейський вибір”, не виглядає надто реалістичним і досі не знаходить очікуваної керівництвом країни позитивної відповіді з боку ЄС.

По-третє, самим державам-учасницям ЄвРАЗЕС на нинішньому складному етапі розвитку Співтовариства навряд чи варто запрошувати до своїх лав країни, що мають істотно відмінне бачення перспектив розвитку інтеграційних процесів на теренах СНД.

Можливості розвитку співробітництва з ЄвРАЗЕС

Збереження нинішнього статусу спостерігача

Згідно з прийнятими нормами міжнародних відносин, статус спостерігача означає відрядження представників (держав, міжнародних організацій чи громадських рухів) для обмеженої участі в роботі міжнародних організацій. На відміну від повноправних учасників, спостерігачі не беруть участі в прийнятті рішень, у формуванні та діяльності робочих органів організації. Проте, їм, як правило, надається можливість виступати з питань, що обговорюються, та вносити відповідні пропозиції. Відповідно до практики ООН, статус спостерігача надає право присутності на засіданнях керівних органів і структурних одиниць організації (комітетів та ін.), розповсюджувати документи та матеріали своїх урядів в організації, отримувати документи цієї організації.

Статус спостерігача при ЄвРАЗЕС передбачає право участі держави в усіх заходах цієї організації, але без права голосу.

При цьому, у прийнятому на засіданні Міждержавної Ради ЄвРАЗЕС у травні 2002р. Положенні про статус спостерігача при ЄвРАЗЕС зазначається, що головною умовою для держави чи організації, що отримала такий статус, є вимога утримуватися від дій і заяв, спрямованих проти

інтересів Співтовариства, а також прийнятих рішень органів ЄвРАЗЕС і принципів, закладених у Договорі про заснування від Євразійського економічного співтовариства від 10 жовтня 2000р.¹¹⁶

Збереження статусу спостерігача у ЄвРАЗЕС фактично означатиме для України збереження статусу в сфері зовнішньоекономічних відносин з його державами-учасницями. І, скоріше за все, збереження статусу спостерігача не дозволить Україні найближчим часом вирішити питання про створення повноцінного режиму вільної торгівлі з Росією.

Про те, що статус спостерігача радикально не змінює умови взаємних економічних і політичних відносин, свідчить не лише вже піврічна практика розвитку стосунків за цим сценарієм Україною та Молдовою. Так, за повідомленням Казахстанського інформаційного агентства, Президент Н.Назарбаєв запропонував Словенії — країні, що має невдовзі набутти членство у ЄС, стати спостерігачем у ЄвРАЗЕС. Словенський Президент М.Кучан на прес-конференції 23 вересня 2002р. в Астані заявив, що Словенія скористається пропозицією, яка надає їй нові можливості для співробітництва.¹¹⁷

Таким чином, статус спостерігача — це не участь в інтеграційному процесі ЄвРАЗЕС, а лише кращі умови для контактів у багатосторонньому форматі з державами-учасницями Співтовариства.

Для України цей статус має розглядатися як програма-мінімум, якщо країна не бажає втратити значні можливості співробітництва на Сході. Проте, лише формальний статус спостерігача не вирішує проблеми конкретного змісту відносин з державами-учасницями ЄвРАЗЕС. Він, сам по собі, є пасивним інструментом регулювання відносин — насамперед, через інформаційний вплив — і його ефективність навряд чи буде більшою, ніж нинішня участь України в СНД.

Розвиток форм часткової участі в діяльності ЄвРАЗЕС

Особливістю полеміки навколо відносин України з ЄвРАЗЕС є те, що обговорюються лише дві альтернативи. Перша — збереження нинішнього статусу спостерігача в Співтоваристві, друга — набуття повноправного членства. Проте, такий спектр аналізу є виправданим лише у випадку розгляду питання про участь у діяльності міжнародних міжурядових організацій. У випадку ж з ЄвРАЗЕС ідеться про інтеграційне об'єднання із суттєво більшим обсягом функцій, ніж це звичайно характерно для міжнародних організацій. Тому існують певні додаткові варіанти побудови взаємовідносин.

Так, наприклад, у Європейському Союзі, який є зараз найбільш розвинутим інтеграційним об'єднанням, склалася система стосунків з країнами, що не є членами ЄС. Вона передбачає, зокрема, наступні форми.

❖ Укладення угод між Співтовариством і третіми сторонами (статті 181 та 300 Договору про утворення Європейського співтовариства¹¹⁸, далі — Договір);

¹¹⁶ Исингарин Н. ЕвразЭС: процесс пошел? — Континент, 2002, №11, <http://www.continent.kz/2002/11/07.html>.

¹¹⁷ Казахстан предложил Словении стать наблюдателем в ЕвразЭС. — <http://www.kazaag.kz/showarticle3.php?id=11922>.

¹¹⁸ Treaty establishing the European Community // European Union. Consolidated Treaties. — Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities, 1997. — 168p.

❖ **Асоціація заморських країн і територій** (*Association of the Overseas Countries and Territories*), відповідно до частини 4 (статті 182-188) Договору; при цьому, статус таких країн у контексті торговельного режиму є ідентичним статусу країн-членів (стаття 183), зокрема, відсутнє імпорتنе мито стосовно їх товарів (стаття 184), забезпечується свобода пересування в межах Співтовариства (стаття 186).

❖ **Угоди про асоціацію з однією чи групою країн і міжнародними організаціями**, що включає встановлення взаємних прав і зобов'язань, спільні дії та спеціальні процедури (стаття 310 Договору). До країн-кандидатів на членство у ЄС застосовується спеціальний різновид таких угод — так звані **Європейські угоди**.

В цьому аспекті, Договір про заснування ЄвразЕС істотно відрізняється від Договору про утворення Європейського співтовариства, оскільки **не передбачає спеціального статусу асоціації**, а лише **статус спостерігача** (стаття 10) та можливість “встановлювати відносини з державами й міжнародними організаціями та укласти з ними договори” (стаття 11 Договору про заснування ЄвразЕС).

Проте, зважаючи на те, що Договором про заснування ЄвразЕС не виключається внесення змін до нього (в т.ч. це, очевидно, могло б стосуватися й запровадження спеціального статусу асоціації), аналіз питання про розвиток стосунків України зі Співтовариством має передбачати вивчення можливості застосування також наступних форм врегулювання цих відносин:

❖ **варіант статусу спостерігача з його доповненням участю на договірних засадах в окремих, важливих для України проектах ЄвразЕС**: його можна умовно визначити як “статус спостерігача плюс”;

❖ **варіант розробки та укладення спеціальної рамкової угоди про партнерство і співробітництво** — на зразок чинної Угоди про партнерство і співробітництво з ЄС;

❖ **варіант укладення угоди про статус асоціації** — у випадку, якщо держави-учасниці ЄвразЕС погодяться на запровадження такого статусу.

Слід враховувати той факт, що за будь-яких сценаріїв розвитку інтеграційних процесів завжди існуватиме можливість реалізації важливих проєктів **з окремими державами-учасниками ЄвразЕС**.

Попри те, що ЄвразЕС позиціонується як регіональна економічна структура, експерти звертають увагу на важливість оцінки політичних передумов та наслідків можливого вступу України до цієї організації¹¹⁹.

Активність Росії в залученні України до ЄвразЕС та постійні запрошення стати членом утвореного п'ятіркою об'єднання, які звучать у офіційних заявах, поки що не стимулювали формування в Україні чіткої політичної позиції щодо оптимального алгоритму взаємовідносин з Євразійським економічним співтовариством.

На сьогодні, на фоні браку глибокого аналізу позитивних та негативних наслідків вступу України до ЄвразЕС та внутрішньополітичних проблем, навряд чи можна говорити про формування стратегії взаємовідносин України з Євразійським економічним співтовариством. Така ситуація спричиняє непослідовність та суперечливість заяв українських офіційних чинників (врізка “*Позиції офіційних представників України та Росії щодо участі України в ЄвразЕС*”, с.32).

Статус спостерігача плюс

Розвиток відносин за цим сценарієм є найбільш бажаним. **Майже половина (46,8%)** опитаних соціологічною службою Центру Разумкова експертів¹²⁰ вважають цей вибір **оптимальним для України**. Проблема полягає у тому, що до цього часу **немає проєктів, офіційно схвалених саме на рівні ЄвразЕС, а є лише проєкти, що ініційовані та реалізуються державами-учасниками**. Проте, такий стан справ значною мірою є наслідком того, що ЄвразЕС перебуває лише на початковій стадії розвитку. Скоріше за все, в майбутньому будуть ініціюватися та реалізовуватися спільні проєкти ЄвразЕС.

На думку експертів, Україна, завдяки своєму географічному розташуванню, розвинутій транспортній системі та енергетичній інфраструктурі, могла б відіграти значну роль у майбутніх проєктах ЄвразЕС в галузі **транспорту та енергетики**; в таких проєктах взаємовигідно може бути використаним також потенціал України у сфері **паливно-енергетичного комплексу, літако-, судно- та машинобудування, ВПК, досліджень космосу, в науковій і гуманітарній сферах**.

¹¹⁹ Див.: статті О.Шлапака, О.Сушка та О. Лісничука, С.Павленка, розміщені в цьому журналі.

¹²⁰ Докладно результати експертного опитування див. с.38-41.

ПОЗИЦІЇ ОФІЦІЙНИХ ПРЕДСТАВНИКІВ УКРАЇНИ ТА РОСІЇ СТОСОВНО УЧАСТІ УКРАЇНИ В ЄврАзЕС

“Факты”, 14 октября 2000г. Во время визита в Узбекистан (октябрь 2000г.) Президент Украины заявил, что ЕврАзЭС “является в определенной мере миной быстрого или замедленного действия, заложенной под структуру СНГ.

РИА “Новости”, 17 марта 2002г. Л.Кучма, по итогам трехсторонней встречи в Одессе президентов России, Украины и Молдовы, высказался о “необходимости расширения участия Украины в ЕврАзЭС”. “Мы видим, что мир к нам добрее не становится”, появляются “все новые преграды на пути наших товаров” в Европу, и поэтому нужно вместе думать, “как выживать”, — сказал Президент Украины.

Совместное заявление президентов Российской Федерации, Республики Молдова и Украины 17 марта 2002г. “...президенты Республики Молдова и Украины выразили убежденность, что полноправное участие их стран в деятельности Евразийского экономического сообщества способствовало бы ускоренному экономическому развитию Молдовы и Украины, полноценному функционированию зоны свободной торговли, повышению благосостояния народов этих государств. Президент Российской Федерации приветствовал эти заявления президентов Республики Молдова и Украины”.

Интерфакс-Украина, 19 марта 2002г. Украина не намерена вступать в Евразийское экономическое сообщество, а претендует лишь на роль наблюдателя в этой организации, заявил официальный представитель МИД Украины **И.Долгов** “Вопрос о членстве не стоит. Идет речь о роли наблюдателя”, — подчеркнул он, отвечая на вопросы журналистов.

“Независимая газета”, 27 марта 2002г. Председатель Государственной Думы РФ **Г.Селезнев** заявил, что число участников сообщества будет расти. Наиболее “ожидаемым ходом” он назвал присоединение к ЕврАзЭС Украины и Молдовы.

“2002”, 18 апреля 2002г. Государственный секретарь по вопросам европейской интеграции **А.Чалый** заявил: “... наша страна не может интегрироваться одновременно в две геополитические системы. Украина двух интеграций не вынесет. А если встанет вопрос о том, стоит ли вступать в “евроазиатский союз” — то тогда практически надо менять всю внешнюю политику”.

УНІАН, 25 квітня 2002р. Надзвичайний і Повноважний Посол РФ в Україні **В.Черномірдин** піддав різкій критиці заяви державного секретаря МЗС України **О.Чалого** про те, що Україна не може одночасно інтегруватися до Європейського Союзу та ЄврАзЕС. “Не зрозуміло, що сьогодні відбувається. Президент України **Л.Кучма** в Одесі заявив, що Україна вступить і працюватиме в ЄврАзЕС як спостерігач... А він [О.Чалий] заявляє, що Україна інтегруватися в дві такі структури як ЄврАзЕС і Євросоюз не може, вона просто не потягне”. **В.Черномірдин** зазначив, що “до Євросоюзу Україну поки ще не кличуть, а ЄврАзЕС — це сьогоднішнє життя”.

“Дзеркало тижня”, 27 квітня 2002р. Міністр закордонних справ України **А.Зленко** однозначно підтримав свого підлеглого, який заявив, що курс України на входження до ЄС не сумісний із входженням до ЄврАзЕС, і не лише повторив, але навіть підсилив тезу, вперше озвучену **О.Чалим**: “Україна вибрала шлях інтеграції в Європейський Союз і не може бути членом іншого союзу. Жодна країна не може бути в кількох союзах, а може вибрати лише один. Україна свій союз вибрала — європейський”.

Вукраїнська інтернет-газета, www.courier.com.ua, 18 мая 2002г. В ходе совместной пресс-конференции после встречи с **В.Путиным** в Сочи **Л.Кучма** заявил о намерении Украины более глубоко интегрироваться в Евразийское экономическое сообщество.

“Мы сделали первый шаг — стали наблюдателями, не за горами и следующие более глубокие шаги в этом направлении”, — заявил **Л.Кучма**. По его словам, сотрудничество с ЕврАзЭС “более нужно Украине”, чем другим странам, которые входят в сообщество. В мире идет жесткая борьба за рынки, сказал **Л.Кучма**, и Украина может иметь в лице ЕврАзЭС большой рынок для сбыта своей продукции.

В свою очередь, Президент России **В.Путин** напрямую связал интеграцию Украины в ЕврАзЭС с подписанием соглашения о зоне

свободной торговли с Украиной. “Вступление Украины в ЕврАзЭС — по сути это зона свободной торговли”, — сказал он. “Мы бы приветствовали полноправное участие Украины в ЕврАзЭС”, — отметил **В.Путин**, подчеркнув, что это должно быть обоюдное решение.

УНІАН, 21 травня 2002р. Уряд поки що не готовий сказати, наскільки економічно обґрунтованим міг би бути вступ України до ЄврАзЕС, зауважив сьогодні прем’єр-міністр України **А.Кінах** у коментарі журналістам.

Водночас **А.Кінах** наголосив, що основою політики українського Уряду і влади в цілому має бути захист національних інтересів на всіх напрямках — стосується це Євросоюзу чи ЄврАзЕС.

Тому, на переконання прем’єр-міністра, коли йдеться про співпрацю України з міжнародними об’єднаннями, і зокрема з ЄврАзЕС, то Україні необхідно відходити від “емоційно-політичних” підходів та рішень і переходити до жорстких, прагматичних розрахунків.

А.Кінах заявив, що Україна повинна “приймати” ті умови, які відповідають її національним інтересам, а “ті умови, які не відповідають національним інтересам України, в т.ч. по напрямку ЄврАзЕС, повинні відкидатися, і потім має відбуватися спільний пошук оптимальних рішень, які б дали можливість і захисту національних інтересів, і формуванню умов рівноправної взаємовигідної співпраці”. Як сказав прем’єр-міністр, зараз в Уряді “йде такий пошук, така робота, обґрунтування. Я думаю, що на такій основі ми знайдемо оптимальні механізми, методи співпраці, у т.ч. з ЄврАзЕС”.

УНІАН, 21 червня 2002р. Прем’єр-міністр Росії **М.Касьянов** сподівається, що Україна в короткий термін ухвалить остаточне рішення щодо подальшої інтеграції до ЄврАзЕС. За його словами, Україна вже зробила перший крок у цьому напрямку й зараз має статус спостерігача. **М.Касьянов** сподівається, що надалі Україна стане повноправним членом цього економічного співтовариства.

УНІАН, 25 червня 2002р. “Немає нічого небезпечного у тому, що Україна набула статусу спостерігача в Євразійському економічному співтоваристві, однак виключено можливість членства України в цій інституції”, — заявив голова Комітету Верховної Ради України з питань європейської інтеграції **Б.Тарасюк**. Він наголосив, що якщо головним напрямом української зовнішньої політики є інтеграція до Євросоюзу, то членство в ЄврАзЕС “неможливе, оскільки ці два процеси взаємовиключають одне одного”.

Интерфакс-Москва, 25 июня 2002г. На пресс-конференции в понедельник в Кремле Президент РФ **В.Путин** заявил: “Вместе в рамках этого единого сообщества [ЕврАзЭС] можно было бы согласовывать позиции в отношении ВТО”. В частности, он пояснил, что если Украина вступит в ВТО первой, то это вряд ли может произойти без определенных серьезных уступок по ряду ключевых, очень чувствительных для нее товарных позиций. В этом случае Украине, сказал президент РФ, проще будет направить эти товары в Россию, но Россия тогда должна будет выстроить полноценную таможенную границу. “Это будет началом конца, этого нельзя допустить”, — заявил **В.Путин**.

Между тем, сказал он, присоединение Украины к ЕврАзЭС должно привести к созданию зоны свободной торговли, в рамках которой смогут свободно передвигаться люди, товары и услуги. “Если это произойдет, тогда Россия согласна распространить на Украину правила взимания налогов со своих товаров в стране назначения”, — заявил **В.Путин**.

УНІАН, 26 червня 2002р. Віце-прем’єр-міністр України **В.Роговий** наголосив, що стратегічний вибір України однозначний — курс на Європейський Союз і вступ до Світової організації торгівлі. За його словами, те, що Україну запрошують до ЄврАзЕС — це добре, але “інша справа — наша оцінка ЄврАзЕС, його потенціалу”. На думку **В.Рогового**, ЄврАзЕС слід розглядати з точки зору коротко- і довгострокових, стратегічних інтересів нашої держави. Він припустив, що в короткостроковій перспективі Україна могла б мати певні здобутки від вступу до ЄврАзЕС. Але, за його словами, якщо дивитися з точки зору наших стратегічних інтересів, нашого стратегічного шляху, то, звичайно, наш курс на Європейський Союз

та на вступ до СОТ є і залишається пріоритетними. Україна має займати одну позицію, вона має бути передбачуваним партнером. "Все решта, що можна йти в Європу і бути трохи в ЄврАзЕС — мабуть, свідчило б про непослідовність нашої політики, — сказав він.

Віце-прем'єр додав, що позиція України щодо ЄврАзЕС, зокрема те, що Україна є спостерігачем ЄврАзЕС і відстежує процеси, які відбуваються в параметрах цієї організації, — це прагматична позиція.

УНІАН, 2 липня 2002р. Під час зустрічі з Генеральним секретарем ЄврАзЕС Г.Рапотою Президент України **Л.Кучма** висловив переконання, що Україні вдасться знайти оптимальні варіанти співпраці з ЄврАзЕС, які б відповідали економічним інтересам нашої країни.

Л.Кучма підкреслив, що Україна уважно вивчає перспективи взаємодії з ЄврАзЕС. Питання співпраці в рамках будь-якої міжнародної організації має розглядатися з урахуванням усіх вірогідних зовнішньоекономічних і внутрішньополітичних наслідків.

"Известия", 24 июля 2002г. Интервью Генерального секретаря ЕвразЭС Г.Рапота.

Вопрос: На днях страны-члены ГУУАМ на своем саммите высказались за скорейшее создание своей зоны свободной торговли. Для ЕвразЭС, которое недавно предоставило двум членам ГУУАМ — Украине и Молдове — статус наблюдателя, это такая же приоритетная задача. Засланных казачков не боитесь?

Ответ: Членство той или иной страны в других международных организациях не является препятствием для ее вступления в ЕвразЭС. Однако, надеюсь, нам удастся избежать ошибок СНГ. "Размышлять" структуру сообщества не даст достаточно жесткий механизм присоединения к нему. Страна-кандидат должна подписаться под всеми существующими в рамках организации соглашениями, выполнить необходимые внутригосударственные процедуры. За желание получать выгоду от интеграции придется сознательно заплатить определенную цену.

УНІАН, 21 серпня 2002р. Україна до вступу до ЄврАзЕС повинна спочатку врегулювати торговельні суперечки з Російською Федерацією, відзначив міністр економіки та з питань європейської інтеграції **О.Шлапак** під час прямої телефонної лінії в Кабінеті Міністрів України.

"Я впевнений, що першим етапом для будь-яких об'єднувальних процедур має бути врегулювання всіх наявних протиріч. Мені не подобається ситуація, коли сьогоднішні торговельні суперечки з Росією (непрямі податки, антидемпінгові розслідування, непідписання Росією нової угоди про вільну торгівлю) є масивом, за допомогою якого нас намагаються запросити до ЄврАзЕС. Я проти такого ЄврАзЕС. Я вважаю, що ці торгові бар'єри мають бути зняті, а відтак ми можемо говорити про якесь рівноправне об'єднання", — сказав міністр.

Він нагадав, що "головну скрипку" в ЄврАзЕС грає Росія, і її слово стане визначальним у питаннях мита і режимів торгівлі з іншими учасниками організації. Крім того, за словами міністра, вступ України до ЄврАзЕС вимагатиме узгодження з Росією та ускладнить торговельні відносини з країнами Балтії і Закавказзя та іншими країнами, з якими підписані договори про вільну торгівлю і захист інвестицій. О.Шлапак також повідомив, що приєднання до ЄврАзЕС призведе до розриву восьми протоколів про взаємний доступ на ринки товарів і послуг з країнами, з якими узгоджується вступ України до СОТ.

УНІАН, 24 вересня 2002р. Голова Верховної Ради України **В.Литвин** після зустрічі з Президентом Російської Федерації **В.Путіним** зауважив, що українські бізнесмени мають брати активну участь у форумах бізнесменів, які проходять у рамках ЄврАзЕС. Щодо міри участі України в цьому союзі, В.Литвин сказав, що необхідно перейти від "тугого заперечення" до вивчення питання, що це дасть Україні. На жаль, сказав український спікер, глибокого аналізу він не зустрічав.

При цьому він висловив переконання, що участь України в будь-яких міжнародних структурах має визначатися мірою економічної доцільності. На його думку, на сьогодні в Україні спостерігається політизація питання ЄврАзЕС. Також В.Литвин зауважив, що те, що Україна бере участь в ЄврАзЕС в якості спостерігача говорить про зацікавленість України в цій структурі.

Українські новини, 10 жовтня 2002р. Кабінет Міністрів вважає недоцільним вступ України до ЄврАзЕС у випадку введення зони вільної торгівлі СНД. "Ми за співробітництво (з ЄврАзЕС), але вважаємо, що у випадку введення в дію в повному обсязі угоди про вільну торгівлю в СНД, питання про ЄврАзЕС уже стає не актуальним. Це наша позиція", — сказав А.Кінах. Прем'єр-міністр зазначив, що на самміті країн СНД, що відбувся 6-7 жовтня 2002р. в Кишиневі, глави урядів країн СНД прийняли рішення до кінця квітня 2003р. завершити всі процедури, необхідні для введення зони вільної торгівлі СНД. "Є рішення глав урядів СНД: останній контрольний термін — це березень-квітень 2003р. завершення цих процедур", — сказав А.Кінах.

Интерфакс-Украина, 15 ноября 2002г. Президент Украины **Л.Кучма** считает, что Украина не может вступить в ЕвразЭС, в т.ч., по экономическим причинам. Он отметил, что Украина стала наблюдателем в этой организации, поскольку "мы везде должны отстаивать свои национальные интересы". Вместе с тем Президент подчеркнул: "Мы экономически не можем вступить в ЕвразЭС по простой причине — мы там будем неконкурентоспособными".

Інтернет-видання www.obozrevatel.com.ua, 9 грудня 2002р. Керівництво України вивчає можливість вступу до ЄврАзЕС. Про це повідомив журналістам прем'єр-міністр України **В.Янукович**. За його словами, залишається ще низка питань, за якими "в української сторони немає повного розуміння".

Російський прем'єр-міністр **М.Касьянов**, зі свого боку, пообіцяв у короткий термін надати Україні всі необхідні роз'яснення. За його переконанням, вступ до ЄврАзЕС для України — це "дуже корисна та приваблива форма інтеграції".

УНІАН, 10 грудня 2002р. Коментуючи переговори у Москві на рівні глав урядів України та Росії, державний секретар МЗС України з питань європейської інтеграції **О.Чалий** зазначив, що українська сторона підтвердила свою зацікавленість у ЄврАзЕС як у "сильній, а в майбутньому перспективній економічній структурі", співпраці з якою будується на засадах спостерігача.

О.Чалий відзначив, що російська сторона продовжує надавати аргументи, які б переконали українську сторону у тому, що "для системного вирішення всіх торговельних проблем у відносинах з РФ найкращим був би вступ України до ЄврАзЕС".

"Ми підготували пам'ятку записку, де поставили ряд запитань стосовно можливих форм співпраці між Україною та ЄврАзЕС", сказав О.Чалий, зазначивши при цьому, що Україна виходить виключно з того, що "формою співпраці може бути форма спостерігача чи інші можливі форми, які не заперечують нашого стратегічного курсу на євроінтеграцію".

"Голос Украины", 13 декабря 2002г. Председатель Государственной Думы Российской Федерации **Г.Селезнёв** в ходе своего официального визита в Украину 15-17 декабря планирует обсудить перспективы вступления Украины в ЕвразЭС. Г.Селезнёв, в частности, отметил, что "нормальному развитию экономики" между Украиной и Россией мешает "то, что Украина никак не желает вступать в ЕвразЭС". "Нам для решения многих задач недостает участия в ЕвразЭС Украины и Молдовы", — заявил он, отметив, что Кишинев, в свою очередь, готов вступить в эту международную организацию, "но у него нет общей границы" с ее странами-участниками.

Г.Селезнёв отметил, что хотел бы, чтобы Украина подошла к этому вопросу "прагматически с точки зрения государственной целесообразности". "Мы по-прежнему ведем торговые войны. Украина вводит квоты на российские автомобили, а Россия — на украинский сахар. Это к добру не приведет", — заявил он, напоминая, что ЕвразЭС создан для того, "чтобы сделать зону торговли свободной для тех стран, которые в нее входят", — отметил парламентарий.

В то же время Г.Селезнёв подчеркнул, что не хотел бы, чтобы "Украина отвернулась от России, а через два-три года спохватилась, что потеряла огромный российский рынок". "Нам сегодня никто не мешает создать свой внутренний рынок в рамках ЕвразЭС, используя принципы Европейского союза — интегрироваться в экономики друг друга", — заявил он, отметив, что эта структура "будет лучше, чем Европейский Союз", в частности по уровню технологий. ■

Спеціальна рамкова угода про партнерство і співробітництво

Вибір цього варіанту розвитку стосунків підтримав кожен четвертий (25,8%) експерт, опитаний Центром Разумкова. Перевагою такого підходу є можливість:

- ❖ застосувати **комплексний підхід** до розвитку взаємного співробітництва, врахувавши в єдиному документі **взаємно збалансовані** зобов'язання у різних галузях і сферах;

- ❖ **чітко визначити стратегічні напрями розвитку** взаємодії та вдосконалення механізму взаємних зв'язків;

- ❖ створити **спільні інституції для ефективного управління** процесом співробітництва, в т.ч. для управління реалізацією спільних проектів.

Однак, укладення угоди про партнерство і співробітництво є більш складним варіантом, порівняно з вільною участю в окремих проектах розвитку. Воно об'єктивно потребує **попереднього чіткого узгодження пріоритетів** розвитку ЄвразЕС і України, виявлення міри збігу та розбіжності інтересів, а також накопичення досвіду роботи управлінських структур самого ЄвразЕС. Буде мало користі від укладання будь-яких комплексних за змістом угод, якщо відсутні ефективні механізми управління їх реалізацією. Усе це дає підстави для висновку, що укладення згаданої **рамкової угоди** буде більш доцільним лише в перспективі (наприклад, через три-чотири роки).

Гіпотетичний статус асоціації

Характерно, що, за результатами опитування, жоден експерт не назвав цей варіант оптимальним. Очевидно, це пов'язано не лише з тим, що в установчих документах ЄвразЕС такий статус зараз відсутній. Проблема, мабуть, полягає у взаємовідносинах ЄвразЕС і СНД (з його Економічним союзом). Адже всі держави-учасниці ЄвразЕС є одночасно членами СНД, в рамках якого укладені ряд міжнародних угод, причому в багатьох випадках — близьких за змістом до тих, що функціонують в рамках ЄС. За таких умов, гіпотетичний статус асоціації з ЄвразЕС фактично дуже наближений до спільного з державами-учасниками ЄвразЕС статусу членства в СНД. Більше того, сам факт укладання такої угоди про асоціацію міг би:

- ❖ або дуже швидко поставити під сумнів подальше існування самого СНД (що навряд чи входить до кола інтересів України, зважаючи на її зв'язки з іншими державами-членами СНД),

- ❖ або ж створити умови для швидкого перетворення ЄвразЕС на регіонально обмежений аналог СНД — через надання країнам принципової можливості лише часткової участі у певних домовленостях. Але саме уникнення такого перебігу подій спричинило свого часу заснування ЄвразЕС.

Таким чином, цей варіант можна розглядати лише як малоімовірний.

ВИСНОВКИ

Набуття членства в ЄвразЕС було б для України рівноцінним визнанням помилковості її політики, що вона проводила протягом 1990-х років відносно СНД.

У відносинах України з державами-учасниками ЄвразЕС створена досить розвинута двостороння нормативно-правова основа у вигляді угод, багато з яких мають чимало спільного з тими, що укладаються в рамках Співтовариства. Проте потенціал цих домовленостей використовується незадовільно.

Серед держав-учасниць ЄвразЕС, головним торговельним партнером України Росія. Вона ж є практично єдиним серйозним інвестиційним партнером України. Таким чином, основою економічних зв'язків України з ЄвразЕС є відносини України та Росії, які, в принципі, можна ефективно розбудовувати й на двосторонньому рівні.

Факт вступу України до ЄвразЕС, скоріше за все, буде сприйнятий ЄС як зміна Україною своєї геоекономічної і геополітичної орієнтації, що унеможливить саму постановку питання про набуття в якійсь віддаленій перспективі членства в ЄС і навіть може значно зменшити шанси для набуття статусу асоційованого члена ЄС.

За нинішніх умов, збереження Україною статусу спостерігача в ЄвразЕС має розглядатися як програма-мінімум — щоб не втратити значні можливості співробітництва на теренах СНД. Проте, цей статус є пасивним інструментом регулювання відносин.

Оптимальним для України сценарієм є “статус спостерігача плюс”, що передбачає активну участь у реалізації окремих спільних проектів ЄвразЕС, які можуть бути ініційовані в майбутньому, насамперед, у галузі транспорту, паливно-енергетичному комплексі, літако-, судно- та машинобудуванні, ВПК, дослідженнях космосу, в науковій і гуманітарній сферах. В перспективі (через три-чотири роки) можливе укладення рамкової угоди про партнерство та співробітництво з ЄвразЕС. ■

3. ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

Створення Євразійського економічного співтовариства є втіленням принципів проекту Євразійського Союзу, який ще в 1994р. був висунутий Президентом Казахстану Н.Назарбаєвим. Проте, з політичної точки зору, вирішальну роль у перетворенні Митного союзу на ЄврАзЕС відіграв прихід до влади в Російській Федерації В.Путіна, який активізував політику РФ, спрямовану на економічну та політичну консолідацію на пост-радянському просторі.

Реалізація проекту ЄврАзЕС, з формальної точки зору, нагадує інтеграційний процес, який свого часу відбувався в рамках Європейського економічного співтовариства. Але за своїм змістом інтеграційна політика в рамках ЄврАзЕС за сучасних умов істотно відрізняється від тієї, що здійснюється в ЄС, попри певну зовнішню схожість цих організацій. На відміну від ЄС, в ЄврАзЕС поки що явно переважають макроекономічні підходи. Перехід до вищих стадій інтеграції в ЄврАзЕС намагаються здійснити за ще невирішених завдань попередніх етапів. Хоча механізм узгодження національного законодавства в рамках ЄврАзЕС нагадує аналогічну діяльність у рамках ЄС, цей процес не спрямований на всеосяжну адаптацію законодавчої бази ЄврАзЕС до чинного законодавства Європейського Союзу.

Водночас, ЄврАзЕС може розглядатись як механізм налагодження співробітництва з ЄС в окремих важливих секторах та для розвитку таких форм інтеграції з ЄС, як створення зони вільної торгівлі, і навіть гіпотетично (в разі значного успіху ЄврАзЕС) — як інструмент створення загальноєвропейського економічного простору. Проте, навряд чи його можна розглядати як механізм підготовки до повної інтеграції до структури ЄС.

На цей час, в ЄврАзЕС вже сформовані основи організаційної структури управління процесом інтеграції, визначені повноваження органів управління. Проте, органи ЄврАзЕС поки що не наділені функціями наднаціональних (у тому сенсі, в якому це зроблено в ЄС). Існує певний дисбаланс між органами, що забезпечують взаємодію на центральному державному рівні та на рівні окремих секторів (галузей) економіки. Процес інтеграції до ЄврАзЕС поки що не має належного імпульсу з боку реального або фінансового сектору економіки.

Стратегічні напрями діяльності ЄврАзЕС визначаються тим, що в рамках Співтовариства здійснюються спроби формування в період до 2005р. єдиного економічного простору, найважливіші напрями становлення якого охоплюють: створення єдиного економічного простору; спільну політику економічної безпеки; скоординовану зовнішньоекономічну політику держав-учасниць; спільні законодавчі засади; тісне співробітництво в гуманітарній сфері.

Загалом, можна констатувати досить динамічний розвиток інституційних засад ЄврАзЕС, темпи

якого істотно перевищують темп розвитку інституцій в рамках інших регіональних організацій, утворених на теренах СНД, у т.ч. тих, членом яких є Україна. Однак, реальні інтеграційні процеси в ЄврАзЕС, як і в СНД, не встигають за їх правовим оформленням. Фактично, країни знаходяться на першому етапі інтеграції — етапі формування зони вільної торгівлі. Організація митного союзу є процесом далеко не завершеним, так само, як і формування узгодженої або єдиної політики стосовно торговельного режиму з третіми сторонами.

ЄврАзЕС має досить значний потенціал розвитку, в якому одним з найважливіших чинників є потужний енергетичний потенціал. Проте, Росія виробляє майже $\frac{9}{10}$ сукупного ВВП держав-учасниць ЄврАзЕС, понад $\frac{8}{10}$ промислової і сільськогосподарської продукції Співтовариства, дає $\frac{9}{10}$ його роздрібного та майже половину зовнішньоторговельного товарообороту. Значний розрив у рівнях соціально-економічного розвитку, який є значно вищим, ніж у Європейському Союзі, виступає істотним чинником, що об'єктивно обмежує можливості ефективної інтеграції у рамках ЄврАзЕС. Надто великими для успішного розвитку інтеграції є і макроструктурні відмінності між економіками держав-учасниць ЄврАзЕС.

Вплив участі в ЄврАзЕС на розвиток взаємної торгівлі держав-учасниць є неоднозначним і суперечливим. Загалом, відбувається уповільнення розвитку взаємної торгівлі, зменшення питомої ваги взаємного товарообороту в загальному обсязі зовнішньої торгівлі держав-учасниць ЄврАзЕС. Взаємна торгівля держав-учасниць Співтовариства концентрується переважно на рівні їх двосторонніх зв'язків із Росією, що вказує на обмеженість впливу багатосторонніх інтеграційних заходів. Торговельно-економічні зв'язки в регіоні ЄврАзЕС розвиваються дуже нерівномірно, що свідчить про низький рівень синхронізації економічного розвитку в регіоні. В структурі торгівлі в рамках ЄврАзЕС значне місце займають поставки товарів сировинних або з низьким ступенем обробки, що не створюють зв'язків інтеграційного типу (сталих структурних внутрішньогалузевих взаємозалежностей).

Досить неоднорідним є інвестиційний потенціал держав-учасниць ЄврАзЕС. Реальним інвестором в економіку країн ЄврАзЕС є лише Росія. Загалом, потенціал розвитку взаємного інвестування в регіоні ЄврАзЕС використовується вкрай недостатньо. Фактично, відсутні взаємна конвертованість національних валют, слабкою є участь фінансових ринків в інвестиційному процесі, спостерігаються мала глибина та низька ліквідність фінансових ринків, обмеженим є спектр фінансових інструментів.

Використання наявного в ЄврАзЕС потенціалу стримується рядом проблем у взаємовідносинах держав-учасниць ЄврАзЕС, головними серед яких є: помітні розбіжності в позиціях окремих

держав-учасниць щодо пріоритетів ЄврАзЕС; протиріччя в питаннях торговельної політики, спричинені частим застосуванням спеціальних та антидемпінгових заходів; неповне виконання укладених договорів; збереження окремих обмежувальних заходів у транзиті вантажів; наявність численних прихованих бар'єрів у торгівлі.

У відносинах України з державами-учасницями ЄврАзЕС створена досить розвинута двостороння нормативно-правова база, що включає: угоди про вільну торгівлю, укладені з усіма державами-учасницями ЄврАзЕС; угоди (конвенції) про сприяння (заохочення) і взаємний захист інвестицій та про уникнення подвійного оподаткування, укладені Україною з усіма державами-учасницями ЄврАзЕС (за винятком Таджикистану); а також ряд двосторонніх угод, багато з яких мають чимало спільного з угодами, що укладаються в рамках Співтовариства. Проте, потенціал цих домовленостей використовується незадовільно.

Держави-учасниці ЄврАзЕС є зараз головним торговельним партнером України, хоча домінуюче становище в цих торговельних зв'язках посідає Росія. Вона ж є практично єдиним серйозним інвестиційним партнером України, хоча в загальній структурі інвестицій вона лідирує лише в інвестиціях, пов'язаних з приватизацією, а не зі створенням нових підприємств. Таким чином, основним контекстом економічних зв'язків України з регіоном ЄврАзЕС є відносини України та Росії, які, в принципі, можна ефективно розбудовувати і на двосторонньому рівні.

Можливі позитивні наслідки приєднання України до ЄврАзЕС включають: певне покращання умов збуту на ринках Співтовариства української продукції, перш за все, товарів переробної промисловості; скасування експортного мита на найважливіші сировинні товари з Росії; скасування існуючих вилучень з режиму вільної торгівлі; можливе усунення квотування поставок нафти та природного газу, що фактично застосовується до України, і, як наслідок, можливе зниження середньої ціни російської сирої нафти при експорті в Україну; можлива відмова Росії від стягнення ПДВ на експортовані в Україну енергоносії; запровадження більш ефективного механізму вирішення спорів у відносинах з державами-учасницями; скорочення практики проведення спеціальних та антидемпінгових розслідувань стосовно українських виробників; покращання умов виробничої кооперації і наукового співробітництва з державами-учасницями Співтовариства; гарантування рівноправного доступу до транзитних потужностей держав-учасниць ЄврАзЕС; можливість досягнення певних поступок у питанні українських газових боргів; потенційну можливість отримати в перспективі кращі умови членства в СОТ, порівняно з тими, яких Україна здатна досягти самостійно; певне зміцнення позицій України у співробітництві з ЄС в окремих важливих секторах, насамперед, у галузі розвитку енергетики та транспорту; збільшення шансів України впливати на перспективи розвитку ЄврАзЕС.

Можливі негативні наслідки вступу України до ЄврАзЕС охоплюють: обмеження самостійності країни у формуванні економічної, фінансової, митної, валютної політики; посилення інтеграції у

політичній і війсьній сферах; значне зростання ступеню підпорядкування політики України засадам, що виробляються в Росії; гальмування процесу вступу України до СОТ через витрачання часу на пошуки нового формату досягнення домовленостей вже в рамках єдиного курсу ЄврАзЕС; необхідність перегляду договорів про вільну торгівлю з країнами, що не належать до ЄврАзЕС; можливість виникнення конфлікту між зобов'язаннями з адаптації українського законодавства до законодавства ЄС та його гармонізацією (уніфікацією) у рамках ЄврАзЕС; припинення позитивної тенденції до певного зростання питомої ваги держав-учасниць ЄС у структурі торгівлі України та посилення переваг російських компаній перед західними інвесторами в процесі приватизації в Україні; неадекватне стимулювання нововведень і передачі технологій, що може негативно позначитися на довгострокових тенденціях економічної модернізації в Україні; високе міграційне навантаження та закріплення за Україною функції "фільтра-відстійника" на прикордонні з європейським світом. Сам факт вступу до ЄврАзЕС, скоріше за все, буде сприйнятий керівництвом ЄС як кардинальна корекція Україною її геоекономічної і геополітичної орієнтації, що унеможливить постановку питання про набуття членства в ЄС навіть у віддаленій перспективі та може значно зменшити шанси для набуття статусу асоційованого члена ЄС.

Таким чином, набуття Україною повноправного членства в ЄврАзЕС навряд чи доцільно вважати реальною перспективою, принаймні протягом найближчих п'яти-семи років, незважаючи на те, що такий крок міг би принести Україні ряд економічних переваг. Його вирішення в майбутньому, за межами означеного терміну, буде залежати, насамперед, від наступного: чи будуть здійснюватися в Україні належні внутрішні реформи, які збільшать потенціал участі країни в процесах міжнародної інтеграції і посилять здатність до інтеграції до структур ЄС; чи буде Європейський Союз зацікавлений після здійснення в ньому внутрішніх інституційних реформ і прийняття нових членів в наступному розширенні, у т.ч. за рахунок прийняття до своїх лав України; чи зможе ЄврАзЕС перетворити свої амбітні плани інтеграції на дійсність.

За нинішніх умов, збереження статусу спостерігача має розглядатися як програма-мінімум — для того, щоб не втратити значні можливості співробітництва на Сході. Проте, цей статус, сам по собі, є пасивним інструментом регулювання відносин — насамперед, через обмеженість інформаційного впливу, і його ефективність навряд чи буде більшою, ніж нинішня участь України в СНД.

Оптимальним для України сценарієм є "статус спостерігача плюс", що передбачає активну участь у реалізації окремих спільних проєктів ЄврАзЕС, які можуть бути ініційовані в цьому об'єднанні в майбутньому, насамперед, у галузі транспорту, паливно-енергетичному комплексі, літако-, судно- та машинобудуванні, ВПК, дослідженнях космосу, в науковій і гуманітарній сферах. У перспективі (через три-чотири роки) можливе укладення рамкової угоди про партнерство і співробітництво.

Виходячи з цих висновків, доцільно здійснити відповідні заходи за наступними напрямками:

Кабінету Міністрів України:

❖ протягом 2003р. розробити та затвердити **Концепцію розвитку стосунків України з ЄврАзЕС** на підставі статусу спостерігача в цьому об'єднанні, передбачивши в ній можливість участі України в реалізації окремих спільних проектів ЄврАзЕС та укладення в перспективі спеціальної рамкової угоди між Україною та ЄврАзЕС про партнерство і співробітництво.

Міністерству економіки та з питань європейської інтеграції України:

❖ протягом першої половини 2003р. розробити і подати пропозиції щодо **переліку та змісту можливих проектів**, які Україна зацікавлена реалізовувати на багатосторонній основі спільно з державами-учасниками ЄврАзЕС, маючи на увазі пріоритетність такого співробітництва у сферах паливно-енергетичного комплексу, розвитку транспортних мереж (у т.ч. стосовно транспортування енергоносіїв), літакобудування, суднобудування та кооперації в галузях машинобудування, ВПК, досліджень космосу, в науково-технічній і гуманітарній сферах;

❖ здійснювати на регулярній основі **консультації** з Росією та іншими державами-учасниками ЄврАзЕС на предмет обміну досвідом ведення переговорів **про приєднання до Світової організації торгівлі** та, в разі доцільності, формування спільної позиції з окремих питань, пов'язаних з процесом приєднання;

❖ спільно з Міністерством закордонних справ України регулярно проводити **консультації** з керівними органами ЄврАзЕС та його держав-учасниць стосовно можливої координації дій в окремих питаннях **розвитку загальноєвропейського співробітництва, співробітництва з Європейським Союзом**, з визначенням питань, щодо яких доцільна кооперація на багатосторонній основі.

Міністерству закордонних справ України:

❖ протягом 2003р. спільно з Міністерством юстиції і Міністерством економіки та з питань європейської інтеграції України створити **систему**

постійного моніторингу виконання зобов'язань за чинними для України договорами та угодами, укладеними з державами-учасниками ЄврАзЕС, з постійним інформуванням про виявлені проблеми відповідних органів державного управління, дипломатичних і торговельних представництв України в державах-учасниках ЄврАзЕС та в самому Співтоваристві;

❖ ініціювати в якості спостерігача обговорення в рамках ЄврАзЕС питання **про можливості мінімізації чинних обмежень у взаємній торгівлі з державами-учасниками ЄврАзЕС**, зокрема, маючи на меті впорядкування механізмів застосування антидемпінгових і компенсаційних мит, а також процедур розгляду торговельних спорів;

❖ протягом першої половини 2003р. **створити web-сторінку “Україна-ЄврАзЕС”** з метою кращого інформування зацікавлених організацій і громадян про діяльність ЄврАзЕС.

Міністерству юстиції України:

❖ протягом першої половини 2003р. визначити **перелік питань** в економічній, науково-технічній і гуманітарній сферах, що доцільно врегулювати на багатосторонній основі шляхом укладення **відповідних договорів (угод) між Україною та ЄврАзЕС як суб'єктом міжнародного права**;

❖ протягом 2003р. провести детальний **порівняльний аналіз** напрацьованої Міжпарламентською Асамблеєю ЄврАзЕС **бази модельних і типових законів** на предмет їх відповідності стандартам Європейського Союзу, з виявленням тих елементів цієї бази, які могли б бути використані в процесі зближення законодавства України із законодавством ЄврАзЕС, без порушення при цьому зобов'язань з адаптації українського законодавства до законодавства ЄС.

На думку експертів Центру Разумкова, реалізація цих пропозицій сприятиме налагодженню більш плідних і вигідних відносин України з державами-учасниками ЄврАзЕС з урахуванням пріоритетності курсу на інтеграцію до Європейського Союзу. ■

Соціологічна служба Центру Разумкова в період з 12 листопада по 6 грудня 2002р. здійснила опитування експертів щодо взаємовідносин України з ЄврАзЕС. Опитаний 71 експерт: народні депутати України, представники наукових установ, неурядових аналітичних центрів, бізнесових кіл, Національного банку України, урядових структур. Узагальнені результати опитування наведені в таблицях і діаграмах, розміщених у цій вірзці.

Загальні оцінки ЄврАзЕС

Експерти досить скептично оцінюють відповідність реальних інтеграційних процесів у ЄврАзЕС проголошеним його цілям і принципам, що ґрунтуються на концепції Митного союзу та Єдиного економічного простору. Жоден з опитаних експертів не вважає, що зазначені цілі та принципи реалізуються повністю, тобто має місце ефективна інтеграція економік. Понад половину (54,1%) респондентів впевнені в тому, що зазначені цілі та принципи реалізуються лише частково; понад третину (37,7%) — що вони практично не реалізуються, а існують лише декларативні заяви про інтеграцію.

Ще більш скептичними є оцінки перспектив розвитку **Співтовариства**. Якщо про те, що зараз цілі ЄврАзЕС, хоч і частково, але реалізуються, заявили 54,1% опитаних, то в поглибленні інтеграційних процесів у майбутньому впевнені лише 45,2%; ще 40,3% — вважають, що ЄврАзЕС спіткає доля СНД; 6,5% — думають, що Співтовариство розпадеться.

Показовим є розподіл відповідей експертів, які все ж впевнені в позитивних перспективах ЄврАзЕС. **42,9% з них (19,4% загального числа опитаних) прогнозують, що в межах ЄврАзЕС буде поглиблюватися економічна і політична інтеграція, з формуванням системи колективної безпеки держав-учасниць; 21,5% (9,7% загального числа) — впевнені в поглибленні інтеграції переважно в політичній сфері та галузі безпеки; 35,6% (16,1% загального числа) — вважають, що перспективи має лише економічна інтеграція.**

Переважає більшість (77,4%) експертів впевнені в тому, що ЄврАзЕС не можна розглядати як організацію, членство в якій наближуватиме Україну до Європейського Союзу; протилежної думки дотримуються лише 9,7% опитаних. Майже кожен восьмий (12,9%) не зміг визначитися в цьому питанні.

Більшість (57,6%) експертів оцінюють міжнародний авторитет ЄврАзЕС як низький; високим його вважають лише 3,4% опитаних; чверть (25,4%) респондентів оцінюють його як середній. Втім, інші регіональні об'єднання, створені на просторі СНД, експерти оцінюють так само низько, за винятком лише Організації Чорноморського співробітництва, міжнародний авторитет якої вважають низьким менше третини (29,8%) опитаних.

Вірогідно, на такі оцінки вплинула виразна зорієнтованість більшості експертів на бажаність зовнішньополітичних контактів України з міжнародними об'єднаннями поза СНД. **Переважає більшість (85,5%) експертів відзначили як пріоритетні зовнішньополітичні контакти України з Європейським Союзом.** Другу позицію посів НАТО (61,3%), третю — ООН (43,5%). Пріоритетність контактів з ЄврАзЕС відзначили лише 12,9% експертів.

Відповідно, за повноправне членство України в ЄврАзЕС висловився лише кожен десятий (9,7%) опитаний. На думку майже половини (46,8%) експертів, оптимальним для України є статус спостерігача з можливою участю в окремих проектах розвитку Співтовариства на договірній основі; чверть (25,8%) — схиляються до укладення спеціальної угоди про партнерство і співробітництво на зразок аналогічної угоди України з ЄС; 12,9% — вважають за найкраще для України залишатися в статусі спостерігача.

Водночас, якщо розглядати перспективу приєднання України до ЄврАзЕС як реальну, то, на думку експертів, можна очікувати від такого кроку як отримання певних переваг, так і негативних наслідків.

Позитивні та негативні наслідки приєднання України до ЄврАзЕС для української економіки

Серед економічних переваг першу позицію посіло зменшення тарифних і нетарифних обмежень для українських товарів на ринках країн Співтовариства і, як наслідок, зростання обсягів українського експорту (цю перевагу відзначили 58,1% опитаних). На другій позиції — отримання доступу до енергоносіїв, що видобуваються в ЄврАзЕС на більш вигідних умовах (38,7%).

Третю позицію поділили **забезпечення свободи транзиту і посилення можливостей реалізації Україною своїх транзитних функцій (35,5%) та створення більш сприятливого клімату для розвитку виробничої кооперації (33,9%).** Більш ніж кожен десятий (11,3%) експерт вважає, що вступом до ЄврАзЕС Україна створить собі додаткові можливості для інтеграції до структур ЄС — через посилення конкурентоспроможності українських виробників.

Водночас, кожен восьмий (12,9%) — впевнений у тому, що Україна від приєднання до ЄврАзЕС не отримає жодних економічних переваг.

Серед галузей економіки найвищі шанси отримати певні переваги від вступу України до ЄврАзЕС мають, на думку експертів, **енергетика (32,1% опитаних стверджують, що вона дістане "яскраво виражені позитивні наслідки", ще 37,7% — "обмежені позитивні наслідки"), літакобудування (22,6% та 45,3%, відповідно), харчосмакова промисловість (19,2% та 25,0%), сільсько-господарське машинобудування (10,0% та 40,0%), суднобудування (10,2% та 38,8%, відповідно).**

Натомість, **можуть постраждати вугледобувна промисловість (23,5% опитаних впевнені, що її чекають, "яскраво виражені негативні наслідки", ще 27,5% — "обмежені негативні наслідки"), автомобілебудування (20,8% та 39,6%, відповідно) та легка промисловість (10,2% та 38,8%).**

Відповідно, на думку експертів, найбільшою мірою потребуватимуть вжиття **запобіжних (захисних) заходів** вугледобувна промисловість та автомобілебудування, найменшою — енергетика та літакобудування.

На **сільському господарстві** України її вступ до ЄврАзЕС, на думку експертів, позначиться скоріше позитивним чином. "Дуже негативних" наслідків для нього не прогнозує жоден експерт; перевагу просто "негативних" — лише 13,6% опитаних. Майже рівні частки респондентів вважають, що переважатимуть позитивні наслідки (37,3%) або — що становище сільського господарства істотно не зміниться (35,6%).

Загалом, більшість (58,3%) опитаних схиляються до думки, що **частина українських виробників зацікавлена у вступі України до ЄврАзЕС, а частина ні.** Майже кожен шостий експерт (15,0%) вважає, що українські виробники просто нічого не знають про ЄврАзЕС; 11,7% — впевнені, що вітчизняні виробники зацікавлені у вступі України до Співтовариства.

Політичні переваги і витрати

Серед **політичних переваг** від приєднання України до ЄврАзЕС експерти, перш за все, цілком логічно відзначили **покращання двосторонніх відносин з державами-учасниками ЄврАзЕС (54,8% опитаних).** Другу позицію посіло **покращання соціально-економічної ситуації (17,7%).** Водночас, майже третина (29,0%) респондентів впевнені, що Україна не отримає жодних політичних переваг.

Понад 2/3 експертів впевнені, що в разі приєднання України до ЄврАзЕС:

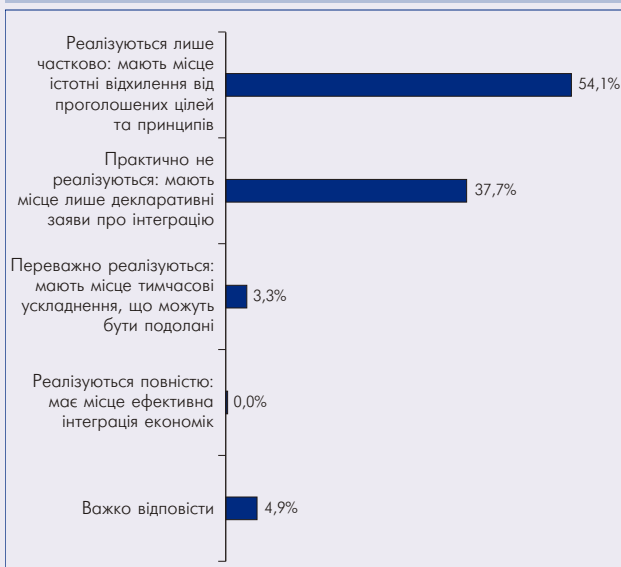
- ❖ **відбудеться вимушене підпорядкування української економічної політики окремим рішенням органів Співтовариства, які будуть не повністю відповідати інтересам України (69,4%);**

- ❖ **виникне проблема невідповідності процесів інтеграції в рамках ЄврАзЕС та в Європейському Союзі, що поставить під сумнів цілеспрямованість курсу України на інтеграцію до ЄС (66,1%).**

На думку третини (32,3%) опитаних, слід очікувати захоплення ключових позицій в економіці України російським капіталом.

Найвірогіднішими політичними проблемами, що їх може спричинити приєднання до ЄврАзЕС, експерти вважають **посилення політичного впливу на Україну з боку Росії (71,0% опитаних) та обмеження розвитку відносин з країнами ЄС і НАТО (45,2%).** Жоден експерт не відповів, що вступ України до ЄврАзЕС не створить для неї яких політичних проблем. ■

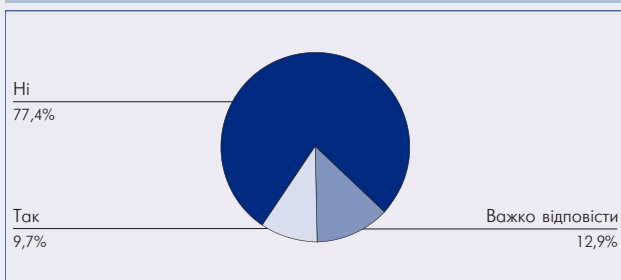
Як реалізуються проголошені ЄврАзЕС цілі та принципи діяльності, що ґрунтуються на концепції Митного союзу та Єдиного економічного простору? % опитаних

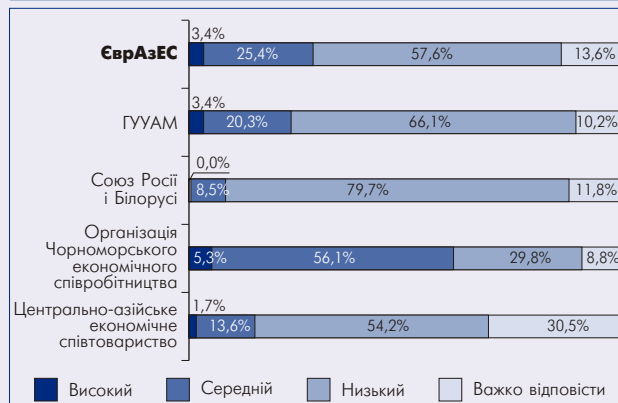
Яким чином розвиватиметься ЄврАзЕС у майбутньому? % опитаних

Чи можна розглядати ЄврАзЕС як організацію, членство в якій наближуватиме Україну до Європейського Союзу? % опитаних

Оцінка міжнародного авторитету регіональних об'єднань, створених на просторі СНД, % опитаних

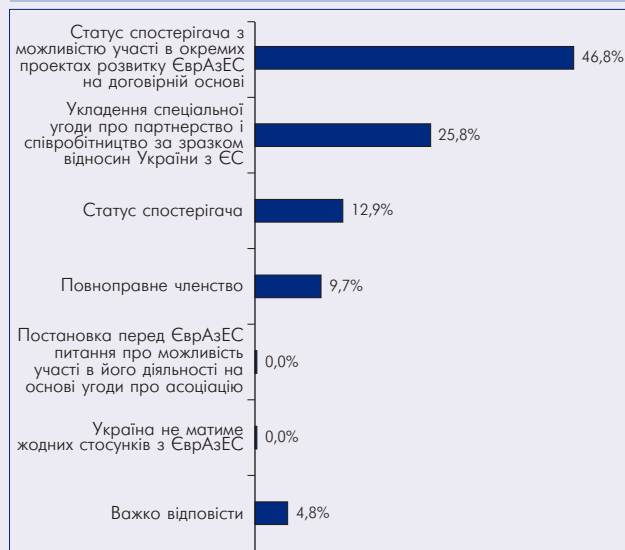

Зовнішньополітичні контакти з якою організацією мають для України пріоритетне значення? % опитаних

* Респондентам пропонувалося відзначити три варіанти відповіді.

Який статус відносин з ЄврАзЕС є оптимальним для України? % опитаних

Які галузі (підгалузі) промисловості України можуть мати позитивні наслідки після вступу до ЄврАзЕС?
% опитаних

Галузь	Яскраво виражені позитивні наслідки	Обмежені позитивні наслідки	Позитивних наслідків не буде	Важко відповісти
Енергетика	32,1	37,7	15,1	15,1
Літакобудування	22,6	45,3	13,2	18,9
Харчосмакова промисловість	19,2	25,0	36,5	19,3
Металургія	15,4	34,6	34,6	15,4
Хімічна промисловість	13,7	23,5	35,3	27,5
Суднобудування	10,2	38,8	24,5	26,5
Сільсько-господарське машинобудування	10,0	40,0	28,0	22,0
Автомобілебудування	6,0	18,0	58,0	18,0
Легка промисловість	5,9	25,5	43,1	25,5
Радіоелектронна промисловість	4,1	26,5	38,8	30,6
Вуглевидобувна промисловість	2,0	8,2	67,3	22,5
Інші галузі	4,5	9,1	18,2	68,2

Які галузі (підгалузі) промисловості України можуть постраждати після вступу до ЄврАзЕС і потребують вжиття запобіжних (захисних) заходів?
% опитаних

Галузь	Яскраво виражені негативні наслідки	Обмежені негативні наслідки	Негативних наслідків не буде	Важко відповісти
Вуглевидобувна промисловість	23,5	27,5	23,5	25,5
Автомобілебудування	20,8	39,6	17,0	22,6
Металургія	12,2	30,6	34,7	22,5
Хімічна промисловість	10,4	27,1	33,3	29,2
Харчосмакова промисловість	10,4	22,9	37,5	29,2
Легка промисловість	10,2	38,8	22,4	28,6
Енергетика	6,3	18,8	54,2	20,7
Радіоелектронна промисловість	6,1	26,5	26,5	40,9
Сільськогосподарське машинобудування	6,0	36,0	30,0	28,0
Суднобудування	4,3	25,5	34,0	36,2
Літакобудування	2,1	22,9	47,9	27,1
Інші галузі	4,3	0,0	21,7	74,0

Які економічні переваги від приєднання до ЄврАзЕС може отримати Україна?
% опитаних

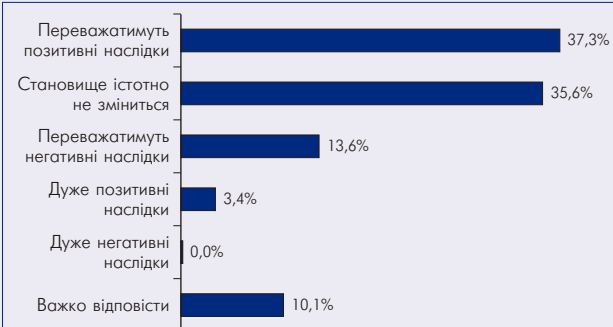

* Респондентам пропонувалося відзначити три варіанти відповіді.

Чи зацікавлені українські виробники у вступі України до ЄврАзЕС?
% опитаних

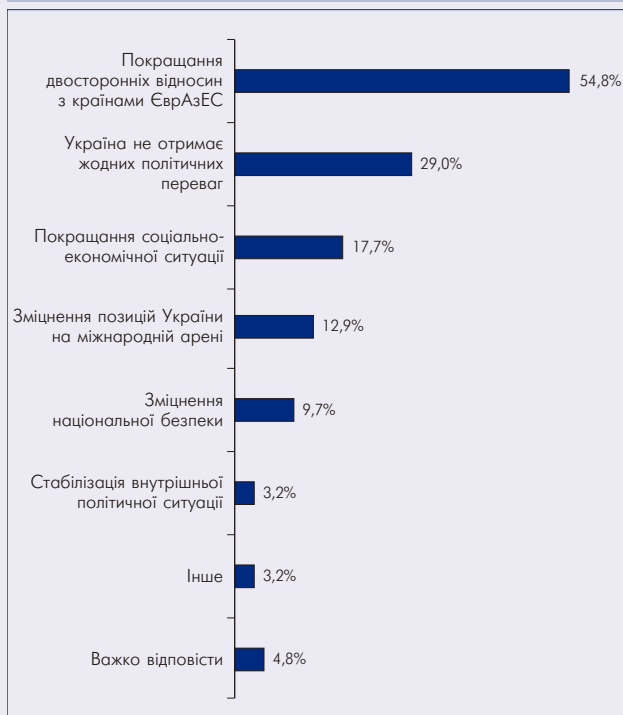

Якими будуть наслідки вступу до ЄврАзЕС для сільського господарства України?
% опитаних

Які економічні проблеми для України може спричинити її приєднання до ЄвразЕС?
 % опитаних

* Респондентам пропонувалося відзначити три варіанти відповіді.

Які політичні переваги від приєднання до ЄвразЕС може отримати Україна?
 % опитаних

* Респондентам пропонувалося відзначити три варіанти відповіді.

Які політичні проблеми для України може спричинити її приєднання до ЄвразЕС?
 % опитаних

* Респондентам було запропоновано дати три варіанти відповіді.

ТОЧКА ЗОРУ

**Валентин
ВЕЛИЧКО,**
*Надзвичайний
і Повноважний
Посол Республіки
Білорусь в Україні*

1. Який вплив на економіку Республіки Білорусь справляє її членство в ЄврАзЕС?

Участь Білорусі в Євразійському економічному співтоваристві передбачає можливість створення більш сприятливих умов для ефективної реалізації закладених у Договорі про заснування ЄврАзЕС основних цілей: створення більш ємного спільного ринку за рахунок об'єднання національних ринків; спільний захист економічних інтересів держав-членів Співтовариства від завдання збитків з боку третіх країн, пов'язаного із загостренням міжнародної конкуренції і глобалізацією світової економіки; створення пільгових умов для руху всередині спільного ринку товарів і послуг, вироблених на його території, а також капіталів і робочої сили.

Що стосується конкретних переваг, які може здобути для себе Білорусь, то можна відзначити, що в рамках ЄврАзЕС фактично вже діє режим вільної торгівлі, за якого у взаємній торгівлі практично зняті мита, тарифні та нетарифні обмеження, а також вилучення. Перевагою є також те, що в рамках цієї міжнародної організації ведеться формування погодженого торговельно-тарифного режиму стосовно третіх країн, погодженої системи преференцій стосовно країн, що розвиваються, та найменш розвинутих країн.

Крім того, здійснюється узгодження акцизної політики, правил валютного регулювання та валютного контролю в зовнішньоекономічній діяльності, ведеться робота з координації

захисних, антидемпінгових і компенсаційних заходів для захисту економічних інтересів при здійсненні зовнішньої торгівлі всіма державами ЄврАзЕС. При цьому, перераховані напрями співробітництва не варто відносити до розряду декларативних, тому що за кожним із них, хоч і з різним ступенем ефективності, здійснюються конкретні заходи.

Водночас, у ЄврАзЕС закладені правові основи для економічної стабілізації й економічного зростання за рахунок структурної перебудови та взаємодоповнюваності економік, конкретизації завдань інтеграції в головних галузях економіки.

Для розвинутого промислового потенціалу Білорусі, з перевагою переробних галузей промисловості, участь у Євразійському економічному співтоваристві створює хорошу можливість для збуту продукції наших товаровиробників на ринку ЄврАзЕС. Втім, у цьому може бути зацікавлена будь-яка держава, в т.ч. Україна.

Білорусь надає важливого значення розвитку взаємовигідних торговельно-економічних відносин з державами ЄврАзЕС. Судить самі, переважну частину імпорту з країн Співтовариства складають поставки сировини, необхідні для білоруської промисловості. Зокрема, в Казахстані закуповуються зерно та ациклічні вуглеводні, в Киргизії — тютюнова сировина, в Таджикистані — дріт алюмінієвий, тютюнова сировина та вовна. З усіх трьох країн завозиться бавовняне волокно. У свою чергу, наша країна поставляє до цих держав свою експортну продукцію: трактори, вантажні автомобілі, холодильники, лікарські засоби, меблі та багато інших товарних позицій.

2. Яким Ви бачите розвиток ЄврАзЕС у перспективі?

Безумовно, кінцевою метою інтеграційних процесів у рамках Євразійського економічного

співтовариства є створення спільного ринку, що передбачає вільний рух товарів, послуг, капіталу та робочої сили на спільному економічному просторі держав-членів ЄврАзЕС, а також — застосування гармонізованого режиму в торгівлі з третіми країнами.

Перспективні напрями співробітництва, за якими передбачається розвиток ЄврАзЕС, можна визначити наступним чином. У першу чергу, це активізація взаємодії держав-членів у реальному секторі економіки, формування єдиної митної території і Транспортного союзу, а також спільний розвиток енергетичного ринку, використання величезного продовольчого потенціалу та формування ринку праці.

3. Які проекти, здійснювані в рамках ЄврАзЕС, могли б бути цікавими для України?

Дозволю собі повторитися і підкреслити, що головна мета створення ЄврАзЕС — підвищення ефективності просування процесу формування Єдиного економічного простору та погодженої митно-тарифної політики без жодних бар'єрів, що перешкоджають розвитку взаємної торгівлі між країнами.

Сьогодні я можу говорити про досвід двостороннього співробітництва між Білоруссю та Україною в торговельно-економічній сфері, де зараз не спостерігається особливих причин, що перешкоджають наступному розвитку взаємної торгівлі. Проте, як і раніше, існує ряд негативних чинників, у першу чергу — необхідність сплати ПДВ при митному оформленні товарів, що імпортується Україною.

Тому я не сумніваюся, що будь-який спільний проект у рамках ЄврАзЕС, спрямований на реальну економічну вигоду його учасників, міг би бути предметом активного інтересу.

ТОЧКА ЗОРУ*

**Ігор
ІВАНОВ,**
*міністр
закордонних
справ Росії*

Хотів би торкнутися теми економічної інтеграції і поділитися своїми оцінками проблеми взаємодії України з ЄврАзЕС. Як відомо, у 2002р. Україна стала спостерігачем у цьому Співтоваристві. Мені відомо про полеміку, що точиться серед українських політиків та економістів навколо цього питання, тому хотів би висловити ряд міркувань тим, хто скептично ставиться до вступу України до ЄврАзЕС.

Погодьтеся, сьогодні наші дві незалежні держави, по суті, як і раніше є єдиним економічним простором. Якщо абстрагу-

ватися від політичних факторів, то є очевидними всі переваги від вибудовування орієнтованих на тривалу перспективу зв'язків у сфері промисловості, транспорту, енергетики, сільського господарства. Не кажучи вже про сферу науково-технічного та військово-технічного співробітництва, де ці зв'язки в силу об'єктивних причин є міцнішими, ніж в інших галузях. Це надало б розвитку наших країн помітного прискорення, посилює б їх позиції на міжнародних ринках.

Підключення України до Співтовариства, фактично, означало б для неї економічну передбачуваність, гарантію стабільного рівня регіональної взаємодії. Ідеться про отримання не у віддаленій перспективі, а вже в найближчому майбутньому цілком конкретних вигод від застосування режиму вільної торгівлі без вилучень. На порядок денний буде поставлене питання про відмову від спеціальних захисних санкцій, що практи-

куються зараз і включають антидемпінгові розслідування. Крім того, не можна не враховувати дивіденди від імпорту та транзиту вуглеводнів у преференційному режимі, вільний доступ до ринків збуту, трудових ресурсів та інвестицій, що обертаються в межах Співтовариства. Повноправне членство України в ЄврАзЕС спричинило б зміну режиму оподаткування вуглеводнів, які експортуються з Росії до України, що означатиме для українського бюджету істотне збільшення.

При цьому, участь у структурах Співтовариства жодним чином не означає для України відмови від євроінтеграційної перспективи. У певному сенсі можна сказати, що Співтовариство — теж частина цієї перспективи. Адже давно минули час ізольованих торговельних блоків, і ЄврАзЕС не хоче — та й не зможе — існувати ізольовано від загальносвітових і загальноєвропейських інтеграційних процесів.

* Джерело: офіційний web-сайт Міністерства закордонних справ Росії. — <http://www.in.mid.ru/ns-rsng.nsf/>.

ТОЧКА ЗОРУ

**Есенгул
ОМУРАЛІЄВ,**
*Нагзвичайний
і Повноважний
Посол Киргизької
Республіки в Україні*

1. Який вплив на економіку Киргизької Республіки справляє її членство в ЄврАзЕС?

В економічній інтеграції пострадянських держав у минулому десятиріччі було чимало труднощів. Сподівання на активізацію діяльності Співдружності Незалежних Держав повною мірою усе ще не виправдалися, хоча було б передчасно й несправедливо припинювати значення цієї організації. Потенціал у неї великий, і він в остаточному підсумку проявиться. В ситуації, що склалася, всередині СНД, виникла ідея про різношвидкісну та різнорівневу інтеграцію. На основі цієї ідеї і народилося Євразійське економічне співтовариство як об'єднання держав, зацікавлених у прискоренні інтеграційних процесів.

За період утворення ЄврАзЕС здійснена чимала робота з розробки основних механізмів і принципів багатокомпонентного співробітництва в рамках ЄврАзЕС, створення організаційно-правової структури.

Аналізуючи діяльність ЄврАзЕС, необхідно з великою мірою оптимізму сказати, що сподівання на посилення інтеграційної складової Співтовариства з боку держав, що належать до нього, серед яких і Киргизія, справджуються. Нове інтеграційне об'єднання набуло нового дихання та стало проявляти себе як дієвий інтеграційний механізм. У рамках ЄврАзЕС ми вперше практично підійшли до створення зони вільної торгівлі.

Винятково важливе значення для Киргизії, з урахуванням нашої географічної специфіки, матиме в перспективі створення у рамках ЄврАзЕС Транспортний союз, оскільки за відсутності вільного транспортного сполучення між державами, за дискримінаційної тарифної

політики перевезення вантажів, навряд чи можна розраховувати на тісну взаємодію в інших сферах економічного життя.

У рамках ЄврАзЕС ведеться робота з відтворення нового аграрного ринку та здійснення спільної програми забезпечення продовольчої безпеки наших держав — оскільки, за наявності величезного сільсько-господарського потенціалу та його переробної галузі, продовжується експансія продовольчих товарів з третіх країн. За таких умов практично неможливо захистити свій ринок і своїх виробників сільгосппродукції.

В ЄврАзЕС з'явилася можливість найбільш повною мірою враховувати інтереси учасників і в цілому, і кожного зокрема, зводячи їх до спільного знаменника. Поряд із зусиллями зі створення спільного економічного простору, встановлення єдиного порядку регулювання зовнішньоторговельної діяльності, формування єдиного аграрного ринку, взаємовигідного вирішення існуючих проблем у торговельній, енергетичній, транспортно-транзитній та інших сферах, на одне з ключових місць в ЄврАзЕС виходить узгодження позицій держав-членів у взаємовідносинах зі Світовою організацією торгівлі. Киргизія, як член СОТ, має можливість поділитися з партнерами своїм досвідом участі в цій організації.

2. Яким Ви бачите розвиток ЄврАзЕС у перспективі?

Часто у нас проявляється прагнення вибудовувати власну діяльність за чужими моделями. Як правило, як на зразок посиляються на Європейський Союз. Мені здається, в інтеграційних справах нам не потрібно приміряти "одяг з чужого плеча". Пострадянські країни мають свої характерні риси, історію, традиції. Ми маємо виробляти власну систему інтеграції, яка краще відповідає нашій специфіці, зрозуміло, з належним урахуванням міжнародного досвіду. І сьогодні з достатнім оптимізмом, ґрунтованим на перших підсумках діяльності ЄврАзЕС, можна сказати, що ця організація має хороші перспективи.

На доповнення нині діючого в Співтоваристві механізму взаємодії на рівні президентів та урядів створена Міжпарламентська Асамблея Євразійського економічного співтовариства.

Основними перспективними цілями ЄврАзЕС є наступні:

- ❖ створення єдиної митної території;
- ❖ гармонізація податкового законодавства, транспортних тарифів, товарних і виробничих стандартів;
- ❖ співробітництво у сфері охорони зовнішніх кордонів;
- ❖ формування платіжного союзу, єдиних умов переміщення капіталу та робочої сили;
- ❖ застосування погодженої системи ціноутворення;
- ❖ реструктуризація економіки.

Остання ціль є особливо важливою, оскільки вона передбачає формування єдиного економічного простору.

3. Які проекти, здійснювані в рамках ЄврАзЕС, могли б бути цікавими для України?

Україна та ЄврАзЕС мають багато спільних інтересів і важливих точок дотику.

По-перше, ЄврАзЕС є найважливішим торгово-економічним партнером України, неосяжним ринком для конкурентоспроможних українських товарів.

По-друге, Україна є своєрідним транзитним коридором як для ЄврАзЕС, так і для Євросоюзу. Україна — це шлях з ЄврАзЕС до ЄС.

Як відомо, найважливішою проблемою для української економіки є стягування ПДВ та експортного податку російською стороною, що є основним членом Співтовариства, з нафти та газу, який експортується до України. Ці проблеми могли б бути успішно вирішені в рамках ЄврАзЕС.

Для України, вважаю, були б вигідними участь у формуванні зони вільної торгівлі в рамках ЄврАзЕС, взаємодія з країнами Співтовариства в митній сфері, а також узгодження з членами Співтовариства своїх позицій при вступі до СОТ. ■

ТОЧКА ЗОРУ

**Равіль
ЧЕРДАШЕВ,**
*Нагзвичайний
і Повноважний
Посол Республіки
Казахстан в Україні*

1. Який вплив на економіку Республіки Казахстан справляє її членство в ЄврАзЕС?

Євразійське економічне співтовариство створене в 2000р. на базі Митного союзу Республіки Білорусь, Республіки Казахстан, Киргизької Республіки, Російської Федерації і Республіки Таджикистан. Головною метою цього об'єднання є підвищення ефективності формування Єдиного економічного простору, започаткованого в Митному союзі, з використанням нових, перспективних форм і механізмів взаємодії.

Створення нової міжнародної організації спрямоване на більш ефективну реалізацію спільних вигод і національних інтересів її учасників, у т.ч. на:

- ❖ формування більш ємного спільного ринку за рахунок об'єднання національних ринків;
- ❖ спільний захист від можливого економічного збитку з боку третіх країн і посилення потенціалу протидії спільним економічним загрозам, зокрема, пов'язаним із загостренням міжнародної конкуренції, зумовленої розвитком процесу глобалізації у світовій економіці;
- ❖ створення пільгових умов для руху всередині спільного ринку товарів і послуг, вироблених на його території, а також капіталів і робочої сили;
- ❖ реалізацію національних економічних інтересів держав-учасників Співтовариства.

Вступаючи до ЄврАзЕС, кожна з країн планувала вирішити свої конкретні економічні завдання.

Казахстан перед вступом до Співтовариства мав на меті кілька важливих економічних цілей:

- ❖ збереження ринків збуту своєї продукції та отримання необхідних товарів з країн ЄврАзЕС на умовах безмитної торгівлі;
- ❖ вирішення питань раціонального використання водно-енергетичних ресурсів у Центрально-азійському регіоні;
- ❖ реалізація транспортних можливостей республіки;
- ❖ поглиблення та розширення взаємозв'язків з Росією.

У числі реальних результатів інтеграційної взаємодії Казахстану з партнерами по ЄврАзЕС за шість років існування Митного

союзу, трансформованого в Євразійське економічне співтовариство, можна назвати:

- ❖ скасування мит у взаємній торгівлі на товари, що виробляються на територіях наших країн;

- ❖ перехід до стягування непрямих податків за принципом "країни призначення";

- ❖ формування Спільного митного тарифу (на 60% товарної номенклатури зовнішньоекономічної діяльності СНД у рамках трьох країн ЄврАзЕС — Білорусі, Казахстану, Росії);

- ❖ розробку нової товарної номенклатури зовнішньоекономічної діяльності ЄврАзЕС (перехід на десятизначну систему кодування товарів, що прийнята Світовою митною організацією та відповідає нормам і правилам СОТ);

- ❖ ухвалення ряду міжнародних актів (усього 55 документів), спрямованих на гармонізацію зовнішньоторговельного, податкового, митного, валютного законодавства, законодавства з прикордонних питань, енергетики та транспорту, а також у сфері соціальних відносин.

Усе це вже зараз позитивно позначається на стані взаємної торгівлі держав-членів ЄврАзЕС. Приріст зовнішньоторговельного товарообігу Республіки Казахстан із країнами Співтовариства, збільшення частки держав ЄврАзЕС у товарообігу Казахстану за два останні роки свідчать про практичні результати членства нашої держави в Євразійському економічному співтоваристві.

Привабливість участі в ЄврАзЕС характеризується цифрами: у 2001р. обсяг взаємної торгівлі між країнами-членами ЄврАзЕС досяг \$3 млрд., а зростання ВВП цих країн у середньому склало від 4% до 13,2%.

За оцінками експертів, промисловий потенціал країн, що належать до СНД, складає приблизно 10% світового, запаси основних видів природних ресурсів — близько 25%, експортний потенціал — 4,5%. Сьогодні відмінною рисою світової економіки є зростаюча економічна інтеграція цілих регіонів і континентів. І щоб потрапити до фарватеру світового розвитку, країни СНД мають інтегруватися економічно. Цьому сприяють традиційні виробничо-технологічні та коопераційні зв'язки між підприємствами, ідентична система побудови організаційних і фінансових структур, єдина науково-технічна база.

2. Яким Ви бачите розвиток ЄврАзЕС у перспективі?

У першочерговому порядку в рамках ЄврАзЕС найближчим часом буде завершено формування правової основи діяльності органів Співтовариства, затверджені документи, що регулюють діяльність Міжпарламентської Асамблеї ЄврАзЕС і Суду Співтовариства.

Зараз Республікою Казахстан та іншими державами-членами ЄврАзЕС за основними напрямками співробітництва в рамках Співтовариства визначаються заходи, спрямовані на реалізацію цілей і завдань Договору про заснування ЄврАзЕС у середньостроковій перспективі. Найбільш важливими з них є наступні.

У сфері зовнішньоторговельної і митної політики:

- ❖ завершення формування режиму вільної торгівлі держав-членів ЄврАзЕС;

- ❖ завершення формування Спільного митного тарифу держав-членів ЄврАзЕС;

- ❖ узгодження позицій держав-членів ЄврАзЕС з питань приєднання до СОТ.

У сфері формування та здійснення погодженої прикордонної політики:

- ❖ завершення формування погодженої прикордонної політики держав-членів ЄврАзЕС;

- ❖ забезпечення зміцнення та облаштування зовнішніх кордонів держав-членів Співтовариства.

У сфері взаємодії економік і розвитку реального сектора:

- ❖ уніфікація системи бухгалтерського обліку та звітності держав-членів ЄврАзЕС на основі міжнародних стандартів;

- ❖ уніфікація ставок акцизів на імпортовану і вироблену продукцію і методик їх обчислення;

- ❖ створення рівних умов для діяльності іноземних і вітчизняних інвесторів у рамках ЄврАзЕС;

- ❖ забезпечення погодженого здійснення структурної перебудови економік держав-членів ЄврАзЕС.

У сфері взаємодії валютно-фінансових і банківських систем:

- ❖ забезпечення взаємної конвертованості національних валют держав-членів ЄврАзЕС;

- ❖ забезпечення доступу банків країн ЄврАзЕС на внутрішні ринки одна одної.

У соціально-гуманітарній сфері:

- ❖ впровадження механізму взаємного визнання документів про освіту, вчені ступені та звання;

- ❖ перехід до погодженого візового режиму держав-членів ЄврАзЕС з третіми країнами;

- ❖ перехід до погодженої системи заходів соціальної підтримки молоді, надання безкоштовної медичної допомоги, вільного користування досягненнями культури та спорту.

У довгостроковій перспективі держави-члени ЄврАзЕС підійдуть до повної реалізації цілей і завдань, визначених Договором про заснування Євразійського економічного співтовариства від 10 жовтня 2000р.

3. Які проекти, здійснювані в рамках ЄврАзЕС, могли б бути цікавими для України?

Зараз у рамках ЄврАзЕС розробляються документи, спрямовані на створення організаційно-правової бази для реалізації спільних проектів

країн Співтовариства. Так, найближчим часом буде прийнятий проект Порядку розробки та реалізації міждержавних цільових програм Євразійського економічного співтовариства. Документ забезпечить спільну реалізацію узгодженого за ресурсами, виконавцями та термінами здійснення комплексу соціально-економічних, організаційно-господарських, науково-дослідних, дослідно-конструкторських, виробничих та інших заходів, що забезпечують ефективне вирішення спільних завдань держав ЄврАзЕС.

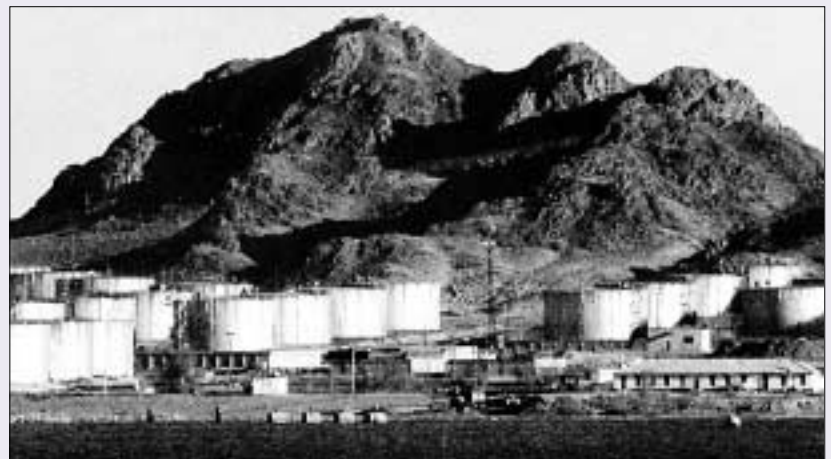
Вже сьогодні розглядається можливість реалізації в рамках ЄврАзЕС спільних багатосторонніх проектів в енергетичній і транспортній сферах.

Діяльність створеної недавно Асоціації "Ділова Рада ЄврАзЕС", що складається з представників ділових кіл країн Співтовариства, спрямована на забезпечення тісної взаємодії підприємств різного рівня, торгово-промислових палат держав і регіонів ЄврАзЕС та інших бізнес-структур.

Однак, у зв'язку з тим, що час з моменту заснування ЄврАзЕС був присвячений переважно визначенню організаційно-правової основи діяльності органів Співтовариства, розробці та прийняттю статутних документів ЄврАзЕС, на цей період діючих спільних міждержавних проектів у рамках ЄврАзЕС немає.

Водночас, слід відзначити, що всі ті переваги та результати інтеграційного співробітництва держав-членів Співтовариства, досягнуті нашими країнами вже на початковому етапі взаємодії в рамках ЄврАзЕС, стали можливими завдяки тому, що вони взяли на себе в повному обсязі зобов'язання, які випливають з Договору про заснування Євразійського економічного співтовариства.

У майбутніх проектах ЄврАзЕС у сферах транспорту та енергетики, Україна, завдяки своєму географічному розташуванню, розвинутій транспортній системі та енергетичній інфраструктурі, могла б відіграти важливу роль. Поряд із цим, слід зазначити, що український потенціал у сфері енергетики, авіації, суднобудування, машинобудування, оборони, досліджень космосу, в науковій і гуманітарній сферах може бути взаємовигідно використаний у будь-яких майбутніх міжнародних проектах, у т.ч. — в проектах ЄврАзЕС.

УКРАЇНА ТА ЄВРАЗІЙСЬКЕ ЕКОНОМІЧНЕ СПІВТОВАРИСТВО

Олександр ШЛАПАК,
з липня 2001р. по листопад 2002р. —
міністр економіки та з питань
європейської інтеграції України

Трансформація у жовтні 2000р. Митного союзу Російської Федерації, Білорусі, Казахстану, Киргизії і Таджикистану в Євразійське економічне співтовариство (ЄврАзЕС) викликала значний інтерес на пострадянському просторі.

Наголос саме на економічній складовій відносин у новоствореному міжнародному співтоваристві є тим чинником, що спонукає до ретельного та виваженого вивчення переваг чи недоліків членства в цій організації. Тим більше, що учасниками ЄврАзЕС є ряд країн СНД, — тобто членством у ЄврАзЕС окремі країни Співтовариства продемонстрували певний сумнів у дієвості економічних важелів, що діють зараз у межах СНД.

Сама ідея утворення економічних угруповань, країни-учасниці яких об'єднаними зусиллями беруть участь у світових економічних процесах, поширена у світі. Але саме тому для кожної країни і виникає питання — участь у якому співтоваристві буде найефективнішою з точки зору її стратегічних інтересів?

Досвід співпраці в ЄврАзЕС: робити висновки зарано, але...

Набуття країною членства в тому чи іншому угрупованні є надзвичайно важливим кроком як у стратегічному плані, так і з точки зору її економічної безпеки. Тому логічним є попередньо дослідити, яким чином змінилися певні економічні показники країн-учасниць після їх входження до Співтовариства. Час існування ЄврАзЕС, безумовно, є вкрай замалим для аналізу та, тим більше, для прийняття рішення, яке б базувалося на економічних розрахунках. Проте, певні спостереження можна зробити вже зараз.

Членство в ЄврАзЕС не позначилося принциповим чином на зовнішньоторговельних показниках країн-учасниць. Якщо порівняти показники торгівлі, наприклад, Росії з іншими країнами ЄврАзЕС протягом 2000-2001рр., то з'ясується, що в 2001р. обсяг двосторонньої торгівлі Росії зріс лише з Казахстаном — на 6%; у той час як з Білоруссю він лишився практично без змін, а з Киргизією і Таджикистаном — зменшився на 25% та 32%, відповідно. Подібною є картина і за вісім місяців 2002р.: товарообіг з Білоруссю залишився практично без змін; з Киргизією — збільшився на 22%; з Казахстаном — зменшився на 17%.

Інший факт: якщо загальний імпорт країн-членів ЄврАзЕС у 2001р. зріс майже на 17%, то у взаємній торгівлі імпорт знизився на 0,2%, тобто, **незважаючи на членство у Співтоваристві, країни-учасниці віддають перевагу товарам інших країн.**

На засіданні Міждержавної Ради ЄврАзЕС (20 вересня 2002р., Астана) голова Уряду РФ М.Касьянов особливу увагу звернув на те, що у фізичному обсязі товарообігу у рамках "євразійської п'ятірки" зростає, але у вартісному виразі, навпаки — падає. І це, як він висловився, "вселяє в нас тривогу".

Набуття членства в ЄврАзЕС не вирішує так звану проблему податку на додану вартість (ПДВ) у взаємній торгівлі. Між країнами угруповання існує різний принцип стягнення ПДВ. З 1 липня 2001р. Росія у взаємовідносинах з країнами ЄврАзЕС перейшла на стягнення непрямих податків за принципом "країни призначення" (за винятком нафти, газового конденсату, та природного газу). Таким чином, при експорті газу, нафти та газового конденсату з Росії до країн-членів ЄврАзЕС, так само, як і до України, застосовується ПДВ у розмірі 20%.

Певні дії окремих країн ЄврАзЕС свідчать, що задекларовані в угодах принципи співробітництва — це одне, а в житті кожна країна намагається захистити свої національні інтереси, нехтуючи при цьому

зобов'язаннями у Співтоваристві. Так, Постановою Уряду РФ №530 від 16 липня 2002р. запроваджено стягнення експортного мита з ряду товарів для тих російських резидентів, які уклали контракт з нерезидентом країни-учасниці ЄврАзЕС. Таким чином, з'явилося обмеження "пільги", що раніше діяла для країн ЄврАзЕС (незастосування до них експортного мита на найбільш ліквідні російські товари).

Виявилося також, що членство в ЄврАзЕС не захищає від здійснення спеціальних розслідувань та застосування відповідних санкцій. Прикладом цього є застосування Росією обмежувальних заходів стосовно імпорту оцинкованого прокату з Казахстану (член ЄврАзЕС) та з України. При цьому, для продукції з Казахстану (прокат плоский із заліза або нелегваної сталі шириною 600 мм) встановлене тимчасове антидемпінгове мито в розмірі 36,9% митної вартості, а до аналогічної продукції з України — в розмірі 31,8%.

Ще один приклад. Коли росіяни вирішили, що занадто зріс імпорт вершкового масла, Уряд РФ Постановою №622 від 20 серпня 2002р., навіть без розслідування, запровадив спеціальне мито на імпортне масло, в т.ч. — для країн ЄврАзЕС (окрім Білорусі).

Привертає увагу та обставина, що обмежувальні заходи вживаються, як правило, Росією. Водночас, подібні кроки з боку інших країн-учасниць Співтовариства не допускаються. Так, коли Таджикистан прийняв новий Митний тариф з єдиною мінімальною митною ставкою (5%), рішенням Міждержавної Ради ЄврАзЕС від 20 вересня 2002р. йому було запропоновано привести національний Митний тариф у відповідність до зобов'язань у рамках Співтовариства. За останніми повідомленнями, вже з січня 2003р. планується набуття чинності відповідними змінами до Митного тарифу Таджикистану, причому хід внесення змін постійно контролюється Секретаріатом ЄврАзЕС.

Таким чином, процес реалізації задекларованих Співтовариством цілей є далеко неоднозначним. Якщо взяти до уваги якісні розбіжності в економічних інтересах держав-членів, то складається враження, що головною причиною відсутності позитивної динаміки в діяльності ЄврАзЕС, низької ефективності рішень, що приймаються, є неможливість для інших держав, окрім Росії, забезпечувати ухвалення документів і норм, які б достатньою мірою відповідали їх національним інтересам.

Заснування ЄврАзЕС свідчить про виникнення в рамках СНД більш жорсткого замкнутого регіонального об'єднання, що надалі має відігравати роль інтеграційного ядра, до якого співзасновники будуть намагатися залучити інші держави-учасниці Співдружності.

При цьому, Росія де-факто отримує право представляти як економічні, так і політичні інтереси держав-учасниць, насамперед, у відносинах із західними країнами та організаціями, що забезпечується: координацією зовнішньополітичної діяльності держав-членів ЄврАзЕС; системою забезпечення безпеки на спільних зовнішніх кордонах, що фактично здійснюється в рамках Організації договору про колективну безпеку (Ташкентського договору), до якої входять усі країни ЄврАзЕС; координацією переговорного процесу стосовно вступу держав-учасниць Співтовариства до СОТ.

ЄврАзЕС та Україна: потенційні переваги

Питання оцінки потенційних переваг членства України в ЄврАзЕС доцільно розглядати під кутом зору торговельно-економічних відносин з Російською Федерацією, яка є лідером у зазначеному угрупованні.

Експортне мито. Як відомо, Росія не справляє експортне мито з тих товарів, на які воно встановлене, при експорті до країн угруповання. У 2001р. Україна сплатила Росії майже \$500 млн. за рахунок формування ціни, в першу чергу на енергоносії, з експортним митом. Водночас, за твердженням самих російських експертів, експортне мито має тимчасовий характер і служить інструментом справляння особливого виду податку з надприбутків, які утворюються в монополістів, що торгують окремими видами сировини (нафта, газ, кольорові метали тощо), за рахунок різниці цін на внутрішньому та світовому ринках. Таким чином, за умови входження України до ЄврАзЕС, таке мито не буде стягуватися, — але водночас немає підстав стверджувати, що ціни на продукцію, яка сьогодні обкладається експортним митом з боку Росії, стануть нижчими.

Тарифні обмеження. Зараз у торговельних відносинах з Україною держави-члени ЄврАзЕС (за винятком Киргизії) застосовують тарифні обмеження стосовно імпорту, що зафіксовані як вилучення з режиму вільної торгівлі. У відносинах між країнами-членами ЄврАзЕС такі обмеження застосовуватися не повинні. Проте, як було показано вище, це положення більшою мірою декларується, ніж виконується. Отже, у випадку вступу України до ЄврАзЕС, немає гарантій, що зазначені обмеження стосовно її експорту можуть бути скасовані.

Поставки та транзит вуглеводнів. Певною мірою може розширитися доступ до імпортованих енергоносіїв за рахунок усунення квотування поставок нафти та природного газу в рамках міждержавних угод. Може бути лібералізований доступ до транзитних потужностей Росії з метою постачання вуглеводнів з Каспійського регіону (зокрема, з Казахстану та Туркменистану); досягнуте більш повне завантаження транзитних потужностей трубопроводів України; отримані гарантії стабільних поставок.

Водночас, навряд чи є підстави очікувати, що членство України в ЄврАзЕС позначиться на такому важливому для України питанні, як зниження цін на російські енергоресурси, в першу чергу, на природний газ і нафту. За відсутності економічної спроможності Росії продавати газ Україні на умовах, встановлених для внутрішніх російських споживачів, залишатиметься невирішеною ключова проблема нижчої конкурентоздатності українських товарів на ринках держав-членів ЄврАзЕС. Тому, з огляду на тенденції підвищення внутрішніх цін на енергоресурси в Росії та її бажання найближчим часом значно збільшити експорт природного газу до країн Європи, це питання потребує додаткового вивчення.

Загалом, зазначені потенційні економічні вигоди мають досить умовний характер, з огляду на контроль з боку Росії над визначенням параметрів діяльності ЄврАзЕС.

ЄврАзЕС та Україна: окремі застереження

За існуючого в ЄврАзЕС механізму прийняття рішень, Україні буде важко ефективно відстоювати національні політичні та економічні інтереси в рамках Співтовариства. Статті 12 та 13 Договору про створення ЄврАзЕС досить жорстко регламентують як порядок прийняття рішень, так і їх виконання. Рішення приймаються більшістю у 2/3 голосів. При цьому, встановлено такий розподіл голосів: Росія — 40, Білорусь — 20, Казахстан — 20, Киргизія — 10, Таджикистан — 10. Отже, навіть за умови втрати Росією права блокуючого голосу, Україна може опинитися в ситуації, коли будуть прийняті рішення, які не відповідатимуть її інтересам.

Вступ України до ЄврАзЕС може негативно позначитися на процесі переговорів про її вступ до СОТ. Як відомо, в рамках ЄврАзЕС прийняте рішення про координацію дій держав-членів ЄврАзЕС стосовно вступу до СОТ з метою забезпечення його одночасності та ідентичності умов для всіх держав-членів Співтовариства.

З огляду на те, що Україна перебуває у стані переговорів про вступ до СОТ, будь-яке погіршення офіційної позиції з доступу до ринку товарів і послуг є певним кроком назад і може призвести до відмови від уже підписаних двосторонніх протоколів та повернення на початкові позиції переговорного процесу. При цьому, вимоги країн, з якими порушуються відповідні двосторонні протоколи, як правило, суттєво зростають.

Запровадження єдиної митної території країн ЄврАзЕС, що передбачається установчими документами, може уповільнити та ускладнити приєднання

України до міжнародних конвенцій, що регулюють митні режими, наприклад, Конвенції 1990р. про тимчасове ввезення, яка застосовується в Росії не в повному обсязі.

Скасування митного контролю на внутрішніх кордонах ЄврАзЕС позбавить державу права самостійно здійснювати митний контроль і митне оформлення товарів, транспортних засобів та інших предметів при їх переміщенні через митну територію України, негативно вплине на можливості українських товаровиробників захищати власні інтереси на внутрішньому ринку в разі здійснення недобросовісного та масованого імпорту з боку інших держав-членів ЄврАзЕС.

Членство в ЄврАзЕС може створити нові проблеми для України при здійсненні адаптації національного законодавства до законодавства ЄС — оскільки країни-члени ЄврАзЕС повинні мати уніфіковане законодавство в основних сферах економічної діяльності та зовнішньоекономічних відносин з третіми країнами. Таким чином, якщо Україна приєднається до ЄврАзЕС, то їй буде дуже важко виконувати головну умову інтеграції до ЄС.

Сумнівим виглядає також отримання членства в двох різних економічних, митних та валютних союзах — якщо взяти до уваги, що в установчих документах Співтовариства відсутні положення про гармонізацію законодавчих норм ЄврАзЕС з нормами Європейського Союзу, а також не визначені перспективи та можливі форми співробітництва між ЄврАзЕС і ЄС.

Треба також не забувати, що в затверджених Президентом України Стратегії і Програмі інтеграції України до ЄС визначено, що всі “інші програми та плани політичного, соціально-економічного спрямування, які затверджені, розробляються або мають бути розроблені, повинні враховувати цілі Програми інтеграції України до ЄС та відповідати її основним положенням”.

Європейський Союз і ЄврАзЕС (у тому форматі, в якому воно існує зараз) мають більше відмінностей, ніж спільних рис. Це стосується практично всіх аспектів, починаючи з національних особливостей, ступеню розвитку економік і завершуючи менталітетом та різним розумінням демократичних принципів прийняття узгоджених рішень між країнами угруповання. Масо фактичне протистояння цих двох напрямів, тому вибір угруповання — це стратегічний вибір подальшого шляху України.

Як відомо, прийняте рішення про участь України в ЄврАзЕС у статусі спостерігача. Мабуть, саме таке виважене спостереження за наступним розвитком ЄврАзЕС є на сьогодні оптимальною позицією України у відносинах з новоствореним Співтовариством. ■

ЄврАзЕС ЯК ЗАСІБ КОНСЕРВАЦІЇ СТАТУСУ АУТСАЙДЕРА?*

Олександр СУШКО,
директор
Центру миру, конверсії
та зовнішньої політики України

Олесь ЛІСНИЧУК,
політичний аналітик
Центру миру, конверсії
та зовнішньої політики України

Навернення України до Євразійського економічного співтовариства — одна з основних цілей зовнішньої політики Російської Федерації стосовно нашої держави. “Досягати реального” — такою є формула нового російського прагматизму. Отже, на думку північних сусідів, вступ України до ЄврАзЕС — реальний. Ми не станемо дискутувати з приводу реальності, однак поміркуємо щодо доцільності. Причому, не квазіраціональної економічної доцільності (тобто, сьогоденних вигод окремих фінансово-промислових груп), а щодо відповідності стратегічним цілям суспільства.

Отже, участь у процесах регіональної інтеграції є одним з ключових засобів самоідентифікації країни в сучасному світі. Вибір напряму інтеграції означає жорстку прив'язку не лише до геополітичного масиву, але й, насамперед, до певної політико-економічної та соціокультурної моделі.

В Східній Європі нині розгортається жорстка конкуренція європейської (демократичної, ринкової, громадянської) і євразійської (авторитарної, адміністративно-силової) парадигм розвитку. Внутрішні тенденції економічного, політичного та соціального розвитку є віддзеркаленням цієї конкуренції.

Інтеграційна політика України завжди була сповнена містифікацій. З одного боку — невтомне мусування теми “європейського вибору”, з іншого — повільна, але послідовна розбудова неєвропейської політекономічної моделі. Нині, у зв'язку з найгострішою кризою у стосунках із Заходом і намаганням влади забезпечити політичну підтримку на Сході, пошук прийнятного формату капітуляції підштовхує українську владу в напрямі ЄврАзЕС. Йдеться про капітуляцію України як європейського і євроатлантичного проекту та остаточний вибір на користь пострадянського євразійства.

Структурно, політичний аналіз проблем вступу України до ЄврАзЕС включає кілька головних вимірів:

по-перше, *геополітичний*, пов'язаний з реалізацією національних інтересів держав регіону, їх участю в глобалізаційних процесах;

по-друге, *внутрішньополітичний*, що включає інтереси та діяльність акторів політичного процесу в Україні;

по-третє, *стратегічний*, що стосується контексту реалізації заявлених далекосяжних цілей розвитку українського суспільства — утвердження принципів і норм демократії, правової держави, ринкових економічних механізмів.

За всіма основними формальними ознаками, починаючи від семантики назви і до тематики угод, ЄврАзЕС — об'єднання країн для спільного вирішення економічних інтересів. В укладеному в жовтні 2000р. установчому договорі метою новоутворення визначались ефективне просування процесу формування Митного союзу та Єдиного економічного простору, а також реалізація інших домовленостей, укладених до того поміж п'ятьох держав: Митного союзу 1995р., Договору про поглиблення інтеграції в економічній та гуманітарній галузях 1996р., Договору про Митний союз та Єдиний економічний простір 1999р.

Прихильники проекту вказують на можливостях використання механізмів вільної торгівлі, координацію зусиль по вступу до СОТ, поліпшення

* При підготовці матеріалу використано фрагменти авторської статті. Див: Лісничук О. Сушко, О. ЄврАзЕС: економічний сир у політичній мишоловці. — Дзеркало тижня, 12 жовтня 2002р., с.4; <http://www.zn.kiev.ua/ie/show/414/36411>.

виробничої та науково-виробничої кооперації з країнами-учасниками об'єднання (передусім, звісно з Росією) тощо. Втім, **не менш важливими в інтеграційних зусиллях учасників ЄврАзЕС виступають політичні чинники**. Політичні підвалини союзу даються взнаки як у взаємодії між самими учасниками його, так контактами із зовнішніми партнерами. Зокрема, саме політичну волю сторін поряд з “об'єктивними вимогами економіки” розглядають представники російської дипломатії як головні детермінанти активізації інтеграційних процесів на пострадянському просторі.

Від свого початку у нинішній якості союз РФ, Білорусі, Казахстану, Киргизстану та Таджикистану постав як альянс найбільш вираженої “клієнтели” Кремля в СНД. **Об'єднання має занадто високий рівень диспропорції економічних і політичних потенціалів його учасників, щоб реалізовувати повноцінне і повноправне партнерство між ними.**

Не дивлячись на формальний центр у казахській столиці Астані, головні рішення розробляються та ініціюються з Москви. Росія є беззаперечним лідером об'єднання, а сама ця міждержавна організація — своєрідною матеріалізованою версією ідеологем євразійства, популярних у російському політичному дискурсі.

Поведінка Росії в рамках євразійської інтеграції, можливо, не завжди чітко корелюється з нормами економічного раціоналізму, але знаходить виправдання в рамках стратегій захисту і реалізації національних інтересів. ЄврАзЕС для Росії — це на сьогоднішній день, очевидно, найбільш вдалий проект самоствердження потенціалу регіонального лідерства. У всякому випадку, динаміка розвитку ЄврАзЕС останнім часом вигідно відрізняється від процесів у об'єднанні ГУУАМ, яке швидше дезінтегрується, ніж навпаки. Набуття Молдовою та Україною статусу спостерігача в ЄврАзЕС та наміри Узбекистану призупинити свою активність в ГУУАМ залишили непохитними членами цього утворення тільки Баку та Тбілісі. (Прикметно, але саме у Грузії та Азербайджану відносини з Росією найбільш конфліктні, що є опосередкованим свідченням високої політизації регіональних інтеграційних проектів серед держав СНД).

Звичайно, національні інтереси Росії не вичерпують всю палітру цілепокладання в ЄврАзЕС. Інші чотири учасники, досить по-різному, але теж доволі активно працюють над реалізацією своїх інтересів, проте система їх взаємоузгодження з Росією в цілому нагадує модель патрон-клієнтних взаємин.

В цілому, **на сьогодні ЄврАзЕС не продемонстрував помітного потенціалу іновативності, необхідного для більш ефективного залучення пострадянських країн до глобалізаційних процесів.**

Політичні мотивації займають чільні місця і в реалізації “програми навернення” України. Російське керівництво особливо не маскувало реальні спонуки свого впливу на Київ стосовно участі в ЄврАзЕС. Голова Уряду Росії М.Касьянов під час візиту до Москви його українського колеги прямо пояснив, що вступ України до ЄврАзЕС є економічно не вигідним для самого флагамена цього об'єднання,

бо за такого сценарію знизиться доходна частина держбюджету його країни. Але ця жертва, за логікою російського прем'єра, виправдана з огляду на “інтереси геополітичного партнерства”¹. Задля їх реалізації Росія висловила готовність перестати стягати з української сторони ПДВ на експорт російської нафти. Втім, тоді ж М.Касьянов спростував можливі ілюзії про економічну філантропію Москви, висловивши сподівання на “загальний імпульс на благо економік” двох країн.

Суть проблеми зараз важко інтерпретувати як пошуки відповідей на питання: “Вступати чи не вступати Україні до ЄврАзЕС?”. Для політичного керівництва (більшою мірою), але і для українських еліт у цілому, більш важливо мати відповідь на дещо інше питання: “Що робити із настирливими спробами Москви схилити Україну до членства в цій організації?”. Навряд чи перебільшимо, коли скажемо, що якби не кілька пропозицій від російського керівництва, то тема фактично не мала б актуальності для українських еліт. Зближення з ЄврАзЕС “аж до вступу” особливо не переймало українські еліти без зовнішнього допінгу. Однак допінг почав спрацьовувати, коли з'ясувалося, що **членство в ЄврАзЕС може виступити вдалим міжнародним прикриттям для реалізації неєвропейської стратегії розвитку, до якої все більше схиляється нинішнє керівництво України.**

Всі держави, об'єднані у ЄврАзЕС, мало відповідають вимогам, що ставляться до претендентів на інтеграцію в євроатлантичні структури. Ця невідповідність стосується як економічних, так і політичних параметрів. Потреби членства в СОТ, взаємин з міжнародними фінансовими інституціями, залучення масштабних іноземних інвестицій об'єктивно можуть і надалі виступати зовнішніми стимулами поглиблення ринкових реформ у цих країнах. Водночас, співмірних зовнішніх чинників, здатних вплинути на лібералізацію існуючих там політичних режимів, нині не проглядається.

Політичне життя в країнах-членах ЄврАзЕС характеризується високим рівнем корупції, фактичною

¹ Див.: Сироватка С. Пропозиція Касьянова. Кремль схиляє Україну до євразійства. — День, 12 квітня 2002р.

відсутністю вільної преси, самостійності судової влади, ефективних механізмів правової держави. Не є рідкістю політичні переслідування та репресії. Не дивлячись на формально присутні демократичні інститути і процедури, реальна влада у вигляді монопольного контролю над процесами прийняття рішень та розподілу суспільних ресурсів належить вузькому колу номенклатурно-бізнесових еліт. Помітними є авторитарні тенденції у формі гіпертрофованого інституту президентства.

Загалом, картина дуже схожа на сьогодишню Україну. Отже, альянс із “собі подібними” не потребує зайвих внутрішніх зусиль, але, зважуючи на проблеми демократичного розвитку українського суспільства і держави, подібна перспектива викликає застереження. В політичному розвитку країн ЄврАзЕС добре помітною є інертність: блоковані стимули демократичного розвитку не лише зовнішнього походження, але, що більш важливо, й внутрішні; потенціал демократичної самоорганізації є заглушеним. Дефіцит демократії не є навіть проблемою для обговорення в рамках даного інтеграційного проекту.

Вважаємо, що рівень політичної стабільності, набутий сьогодні завдяки авторитарним механізмам, є малопрогнозованим на середньострокову перспективу. Перспективи дестабілізації на рівні макро- та регіональної політики залишаються актуальними, передусім, для Росії та Таджикистану. Важко передбачити й особливості самовизначення “Білорусі без (після) Лукашенка”.

Сумнівним є довгостроковий політичний ефект від лібералізації руху товарів, капіталів, послуг та робочої сили на територію України з боку учасників ЄврАзЕС. Напевне, вимагатимуть ревізії окремі напрями політики кордонів України, що так складно формувалась останнім часом. В Україні збережуться всі шанси претендувати на високе міграційне навантаження та функції євразійського “фільтра-відстійника” на прикордонні з європейським світом.

Функціонування чинних нині в членах євразійського клубу політичних режимів супроводжується високою інтенсивністю циркуляції та концентрації капіталів “брудного походження”. Вільне їх перетікання, очевидно, не лише ускладнить боротьбу проти них, але й може зробити ще більш імовірним феномен “інтернаціоналізації олігархії”.

Зважуючи на сказане, вважаємо, що інтегрування до союзу євразійських автократій загрожує можливостям становлення реальної, базованої на верховенстві права, демократії в Україні.

Незважаючи на офіційну позицію Києва (яка сьогодні базується на “достатності” статусу спостерігача), в середовищі владних еліт ідея приєднання до ЄврАзЕС активно обговорюється. Зокрема, в ЗМІ з’явилися публікації окремих політиків, у яких інтеграція до ЄврАзЕС з акцентом на двосторонні україно-російські відносини оцінювалась як шлях до ЄС.

Не будемо дискутувати тут з “хитрою” формулою всеоб’ємної інтеграції. Зазначимо лише, що активність (у т.ч. інформаційна), публічних

прихильників європейської інтеграції “через Росію” має свою функцію в зовнішньополітичній поведінці нинішніх правлячих еліт. Ця улеслива перед стратегічним партнером формула демонструє наявність проросійських симпатій на рівні фразеології. Водночас, реальні мотивації українських провладних еліт стосовно залучення до ЄврАзЕС та їх часові заміри бачаться нам менш патетичними. Умови “торговельної війни” (посилення протекціонізму з боку російського Уряду, проведення, зокрема, антидемпінгових процесів проти українських виробників) з північним сусідом досить болюче ударили по інтересам політико-економічних груп, близьких до нинішнього керівництва держави. Подолання рецидивів таких відносин між країнами є для цих економічних і політичних суб’єктів досить спокусливим сценарієм. Інша річ, що політичне керівництво неодноразово декларувало свій “європейський вибір”, і ця обставина, незважаючи на поглиблення кризи та ізоляції, залишається одним із механізмів зовнішньополітичної легітимації політичного режиму в країні.

Завдячуючи цьому, ймовірно, ми так і не почули очікуваних з тривогою “євразійських заяв” ані під час саміту СНД в Кишиневі 7 жовтня 2002р., ані протягом останнього візиту Президента та прем’єра до Москви на початку грудня. В Кишиневі все обмежилось лише підписанням рамкової угоди по газотранспортному консорціуму. В Москві презентація нового прем’єра В.Януковича супроводжувалася ні до чого не зобов’язуючими заявами про “найбільш стратегічного партнера”.

Ми не даремно згадали про газотранспортний консорціум. Досвід розробки та реалізації даного проекту ілюструє не лише предмет, але й метод типово євразійського партнерства. Українській громадськості досі недоступні дані щодо змісту підписаних угод (єдиний публічний витік інформації стався завдяки заяві народного депутата О.Гудими, який вимагає від В.Януковича денонсувати угоду). Немає також обґрунтування політичної, економічної та технічної доцільності проекту.

Коли концептуально значущі міжнародні документи розробляються і обговорюються в умовах цілковитої таємності, рішення про приєднання до ЄврАзЕС може раптово “виникнути” у будь-який момент. Не виключено, що одного пересічного дня, ближче до президентських виборів, Україна неочікувано прокинеться членом ЄврАзЕС. А потім, вже зовсім очікувано, на виборах переможе непопулярний, але масштабно підтриманий Москвою “спадкоємець”. Отже, непублічна аргументація прихильників ідеї насправді серйозна — створити сприятливі міжнародні умови для консервації існуючого типу політичного режиму на тривалу перспективу.

Вступ до ЄврАзЕС був би сумнівним рішенням з огляду як на завдання внутрішнього розвитку, так і на стратегічний міжнародний орієнтир — інтеграцію до євроатлантичної спільноти. Україна “не витримає двох інтеграцій”, таких різновекторних і системно суперечливих. Отже, можлива зміна політики України щодо ЄврАзЕС свідчитиме про ще одну капітуляцію української еліти як у її стосунках з Росією, так і щодо здатності до вирішення загальнонаціональних завдань. ■

ПРИЄДНАННЯ УКРАЇНИ ДО ЄврАзЕС: ДОЦІЛЬНІСТЬ І МОЖЛИВІ НАСЛІДКИ

Сергій ПАВЛЕНКО,
експерт Центру
антикризових досліджень

Аналіз особливостей і тенденцій розвитку ЄврАзЕС свідчить про те, що зараз пріоритетом для нього залишається спрощення та впорядкування зовнішньополітичних відносин між державами-учасниками Співтовариства та налагодження більш тісної взаємодії між структурами їх виконавчої влади, насамперед, тих, що відповідають за регулювання зовнішньополітичної діяльності. Це свідчить про зосередження зусиль лідерів Співтовариства скоріше на політичних цілях, ніж на економічних — задекларованих як пріоритетні в установчих документах ЄврАзЕС.

ЄврАзЕС: чинники виникнення визначають цілі діяльності

За оцінками аналітиків, виникнення ЄврАзЕС викликане рядом чинників, серед яких вирізняються, перш за все, ті, що тією чи іншою мірою пов'язані з інтересами Росії — як на пострадянському просторі, так і в глобальному геополітичному вимірі. Про правомірність таких оцінок свідчать наступні спостереження.

Більшість домовленостей у межах Співтовариства цілком відповідають намірам російських корпорацій створити довгострокові геополітичні передумови для переспрямування експортного транзиту за пільговими тарифами через території держав-учасниць ЄврАзЕС до західних країн.

З боку Росії продовжує спостерігатися прагнення забезпечити себе від імовірних збитків через можливе застосування країнами “п'ятірки” нижчих за російські ставок ввізного мита на імпортовані товари. Так, в Алмати російська делегація запропонувала узгодити свій перелік “проблемних” товарів (близько 600 позицій), на які буде збережене право самостійного визначення імпортного мита, незалежно від його розмірів на зовнішніх кордонах ЄврАзЕС.

Стрижнем нової стратегії Росії стосовно СНД є ідея ефективного використання нафтогазового чинника для прискорення економічної і політичної інтеграції країн СНД, які розглядаються як ключові для Росії у сенсі її геополітичних заходів. Тому є підстави для припущень, що в реалізації нових проектів, які здійснюються на території держав-

учасниць ЄврАзЕС, головною метою Росії є не лише здешевлення експорту сировини, але й зміна певних параметрів стосунків з країнами-членами СНД. З огляду на це, за коментарями російських експертів, передусім Казахстан стає важливим фігурантом ЄврАзЕС, оскільки без залучення казахстанської нафти до спільного трубопровідного транзиту ця організація не матиме великих перспектив.

Іншою, не менш привабливою для російських підприємців стороною у створенні ЄврАзЕС є можливість використання дешевої кваліфікованої робочої сили з республік колишнього СРСР. Крупні російські підприємці знаходять повне розуміння та підтримку в місцевих і федеральних міграційних структурах з питань легалізації працевлаштування висококваліфікованих спеціалістів і робітників з районів Південного Казахстану на російських підприємствах.

Досить показовим є той факт, що Заява про заснування ЄврАзЕС була підписана в Астані. В цьому контексті, Казахстан стає прямим конкурентом Мінська, де розташована штаб-квартира СНД. На думку фахівців, Астана поряд з Москвою цілком імовірно може перетворитися на центр прийняття політичних рішень стосовно розподілу потоків сировинних ресурсів до країн СНД. Крім того, тут планується створення євразійського фонду освіти, науки та комунікацій.

За складом учасників, структурою і задекларованими цілями, ЄврАзЕС певною мірою повторює СНД. Акцент у діяльності ЄврАзЕС робиться на економічному співробітництві, а основними цілями і

завданнями визначені ті самі, що і в рамках СНД, зокрема — формування зони вільної торгівлі. З питань розвитку різних напрямів економічного співробітництва держав у рамках СНД укладено близько 260 угод, у т.ч. близько 40 — з питань зони вільної торгівлі. Проте, останнім часом Росія намагається фактично змістити економічне співробітництво держав із Співдружності до ЄврАзЕС, хоч реальної основи для налагодження більш ефективного економічного співробітництва в цьому об'єднанні зараз немає.

Принциповою відмінністю ЄврАзЕС від СНД та інших регіональних об'єднань держав у рамках СНД є надання органам Співтовариства функцій контролю над реалізацією угод, укладених державами-учасницями та виконанням рішень, прийнятих органами Співтовариства, аж до призупинення участі держав в організації у випадку їх невиконання. Чинний у ЄврАзЕС механізм прийняття рішень забезпечує Росії можливість досягнення її цілей у межах цього об'єднання більш ефективно, ніж в СНД у форматі 12 держав. Тому Росія намагається провести перегрупування в рамках Співдружності і робить спроби більш активно впливати на реалізацію державами їх зовнішньополітичних орієнтирів, узгоджуючи їх у рамках ЄврАзЕС.

Отже, пропагування державами-учасницями ЄврАзЕС високої ефективності та особливих перспектив економічного співробітництва в рамках цього об'єднання не має підтвердження в результатах його економічної діяльності. На сучасному етапі можна говорити про переважно політичну складову діяльності ЄврАзЕС. До того ж, слід враховувати, що всі держави-учасниці ЄврАзЕС є учасниками Договору про колективну безпеку СНД та вже задекларували необхідність створення на основі цього Договору нової воєнно-політичної організації.

Чи має Україна перспективу стати "повноправним членом" ЄврАзЕС?

За таких умов, питання набуття Україною статусу повноправного члена ЄврАзЕС постає як досить дискусійне та дещо сумнівне — саме в аспекті "повноправності". На думку багатьох експертів, розглядаючи це питання слід звернути увагу на наступні стримуючі фактори.

❖ Необхідність перегляду чинних нормативно-правових актів захисту внутрішнього ринку та приведення їх у відповідність з тими, що застосовуються в рамках ЄврАзЕС. За умов неузгодженості митних тарифів з інтересами українських товаровиробників, це може призвести до економічних втрат внаслідок ускладнення поставок необхідної для України продукції третіх країн і зміцнення залежності української економіки від російської.

❖ Ускладнення реалізації стратегічного курсу України на інтеграцію до європейських і трансатлантичних структур.

❖ Неприйнятність окремих правових норм, які застосовуються у рамках Співтовариства, зокрема, поділ державних кордонів на "зовнішні" та "внутрішні", що суперечить чинному законодавству України.

❖ Висока ймовірність майбутнього нав'язування державам-учасницям ЄврАзЕС (в умовах їх відставання за темпами та масштабами економічних перетворень від Росії) уніфікованих (на базі російських) підходів до реформування податкової та інших систем економічного врегулювання, що загрожує втратою економічного суверенітету України.

❖ Можливе членство України в ЄврАзЕС матиме негативні наслідки для функціонування ГУУАМ, зокрема, для реалізації його економічних проектів. Не виключено, що Росія має наміри шляхом залучення до ЄврАзЕС України, як лідера ГУУАМ, вплинути таким чином на наступний розвиток співробітництва держав у його рамках¹.

❖ Останнім часом в ЄврАзЕС приділяється особлива увага узгодженню політики вступу держав-учасниць Співтовариства до СОТ (зараз членом СОТ з держав "п'ятірки" є лише Киргизія). Приєднання може відбуватися двома шляхами: кожною країною самостійно або сукупністю держав-учасниць ЄврАзЕС у цілому. Вступ держав ЄврАзЕС до СОТ поодинокі та з різницею у часі може створити певні проблеми при формуванні єдиного митного та економічного простору на території "п'ятірки", але реально процес вже пішов саме цим шляхом. Проте, Росія намагається активно впливати на хід переговорного процесу держав-учасниць ЄврАзЕС з метою створення оптимальних для себе умов і перспектив ефективного економічного співробітництва з партнерами по ЄврАзЕС у перспективі. Вступивши до СОТ раніше від решти держав-учасниць Співтовариства вона, вже як член СОТ та учасник переговорного процесу, зможе диктувати їм певні умови.

❖ У разі вступу України до ЄврАзЕС виникає необхідність виділення державних коштів на утримання Секретаріату ЄврАзЕС.

За цих умов, найбільш прийнятним для України є статус спостерігача в ЄврАзЕС.

По-перше, статус спостерігача відкриває доступ до інформації і дозволяє з'ясувати позиції держав-учасниць у їх ставленні до третіх сторін, що у свою чергу, забезпечує можливість своєчасного вжиття превентивних заходів, обґрунтованого прогнозування дій.

По-друге, держави-засновниці ЄврАзЕС, перш за все — Росія, Білорусь, Казахстан, є основними торговельними партнерами України серед країн СНД, їх ринки є джерелом критичного імпорту. Якщо дійсно в межах ЄврАзЕС відбувається формування єдиного економічного простору, то просування українського експорту до цих країн буде зустрічати певні перешкоди. Тому постійна присутність представників України потенційно даватиме можливість мінімізувати наслідки негативних процесів.

Виходячи з наведеного, можна дійти висновку, що найбільш оптимальним для України залишається подовження співробітництва з ЄврАзЕС у якості спостерігача з одночасною активізацією участі в підготовці проектів документів, що розробляються в рамках Співтовариства. ■

¹ Відомо, що, крім ЄврАзЕС, Росія бере участь у таких регіональних структурах, як Договір про колективну безпеку, Шанхайська організація співробітництва, Рада із заходів взаємодії та співробітництва в Азії. Існують дві структури без участі Росії — Центральнo-азійський союз та ГУУАМ.